

VALGA
1 linn, 2 riiki

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Valga linna terviseprofiil

Valga 2010

Sisukord

SISSEJUHATUS	5
TERVISEPROFIILI KOOSTAMISE PROTSESS	6
I ÜLDANDMED	7
1.1. PINDALA.....	7
1.2. RAHVASTIKU SOO- JA VANUSEJAOTUS.....	7
1.3. ASUSTUSTIHEDUS.....	7
1.4. ELUSSÜNNID	7
1.5. SURMAD	8
1.6. LOOMULIK IIVE.....	9
1.7. KOHALIKU OMAVALITSUSE EELARVE.....	10
1.8. TULUMAKSU LAEKUMINE.....	10
1.9. RAHVASTIKU RAHVUSLIK JAOTUMUS	11
1.10. ELUSSÜNNID EMA VANUSE JÄRGI	11
1.11. SISSERÄNNE	12
1.12. VÄLJARÄNNE	13
1.13. RÄNDESALDO	13
1.14. ESMASHAIGESTUMUSKORDAJA PAHALOOMULISTESSE KASVAJATESSE	14
1.15. ESMASHAIGESTUMINE NAKKUSHAIGUSTESSE	14
1.16. LASTE SURMAD.....	15
1.17. SUREMUSKORDAJA VERERINGEELUNDITE HAIGUSTESSE	16
1.18. SUREMUSKORDAJA PAHALOOMULISTESSE KASVAJATESSE	16
1.19. SUREMUSKORDAJA VÄLISPÕHJUSTESSE.....	16
PAIKKONNA PROBLEEMID ÜLDANDMETE PÕHJAL	17
II SOTSIAALNE SIDUSUS JA VÕRDSED VÕIMALUSED	18
2.1. TÖÖTURU SITUATSIOON	18
2.1.1. <i>Maksumaksjad</i>	18
2.1.2. <i>Keskmine brutotulu</i>	20
2.1.3. <i>Miinimumpalga saajad</i>	22
2.1.4. <i>Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted</i>	22
2.1.5. <i>Töötus</i>	23
2.1.6. <i>Hõivatud</i>	24
2.1.7. <i>Tööjõus osalemise määr</i>	25
2.2. TOIMETULEK	25
2.2.1. <i>Ravikindlustusega kaetud</i>	25
2.2.2. <i>Puuetega inimesed</i>	26
2.2.3. <i>Toimetulekutoetus</i>	26
2.2.4. <i>Sotsiaaltoetus</i>	28
2.2.5. <i>Sotsiaalteenus</i>	28
2.2.6. <i>Suhtelise vaesuse määr</i>	31
2.3. KAASATUS KOGUKONNA TEGEVUSTESSE.....	32
2.3.1. <i>Kogukonna motivaatorid</i>	32
2.3.2. <i>Elanike kaasamine</i>	32
2.3.3. <i>Naabrivalve piirkondade arv</i>	33
2.3.4. <i>Kultuurielus osalemise võimalus</i>	33
PAIKKONNA PROBLEEMID SOTSIAALSE SIDUSUSE JA VÕRDSETE VÕIMALUSTE INDIKAATORITE PÕHJAL	34
III LASTE JA NOORTE TURVALINE NING TERVISLIK ARENG	35
3.1. ÕPILASTE ARV HARIDUSASUTUSTES.....	35
3.2. KOOLIKOHUSTUSE TÄITMINE	35
3.3. NOORTE SÜÜTEOD.....	36
3.4. LASTE JA NOORTEGA TEGELEVAD ASUTUSED.....	37
3.5. LASTELE OHUTU ELU- JA ÕPIKESKKOND	37
3.6. KOOLI/ LASTEAIA TERVISETEENUSE OLEMASOLU.....	38
3.7. KOHALIKU OMAVALITSUSE POOLNE INITSIAATIV JA TOETUSED TAGAMAKS TEENUSTE KÄTTESAADAVUST.....	38
3.8. LASTE SUBJEKTIIVNE TERVISEHINNANG	39
3.9. KEHALINE AKTIIVSUS JA KEHAKAAL	40
3.10. SÕLTUVUSAINETE TARVITAMINE.....	40

3.11.	KOOLITOIT.....	41
3.12.	ÕPILASTRANSPORT.....	41
	PAIKKONNA PROBLEEMID LASTE JA NOORTE TURVALISE NING TERVISLIKU ARENGU INDIKAATORITE PÕHJAL	42
IV	TERVISLIK ELU-, ÕPI- JA TÖÖKESKKOND.....	43
4.1.	HUVITEGEVUSE JA VABA AJA VEETMISE KOHAD.....	43
4.2.	ÜLDKASUTATAVAD SPORDIRAJATISED JA TERVISERAJAD.....	43
4.3.	TRANSPORT JA TEEDEVÕRK.....	44
4.4.	KESKKONNA MÕJURID.....	44
4.4.1.	<i>Joogivee kvaliteet.....</i>	44
4.4.2.	<i>Heitvee puhastamine.....</i>	46
4.4.3.	<i>Avalike randade ja supluskohtade turvalisus.....</i>	51
4.4.4.	<i>Siseõhk.....</i>	52
4.4.5.	<i>Välisõhk.....</i>	53
4.4.6.	<i>Jäätmed ja jäätmekäitlus.....</i>	54
4.4.7.	<i>Muud mõjurid.....</i>	55
4.5.	KURITEGEVUS.....	56
4.5.1.	<i>Paarissuhte vägivald.....</i>	56
4.6.	LIIKLUSÕNNETUSED.....	56
4.7.	TULEKAHJUD.....	56
4.8.	ALKOHOLI MÜÜVAD KAUPLUSED.....	58
4.9.	KOHALIKU OMAVALITSUSE ALKOHOLIPOLIITIKA.....	58
4.10.	TERVIST EDENDAVAD TÖÖKOHAD, LASTEAIAD, KOOLID.....	58
4.11.	KÕRGENDATUD RISKIGA OBJEKTID.....	58
4.12.	JUHTUMIKORRALDUSKEEMIDE OLEMASOLU.....	59
4.13.	HULKUVAD LOOMAD.....	59
	PAIKKONNA PROBLEEMID TERVISLIKU ELU-, ÕPI- JA TÖÖKESKKONNA INDIKAATORITE PÕHJAL.....	60
V	TERVISLIK ELUVIIS.....	61
5.1.	TERVISEALASE TEABE KÄTTESAADAVUS.....	61
5.2.	TERVISLIKKU ELUVIISI TOETAVAD ÜRITUSED PAIKKONNAS.....	61
5.3.	SUBJEKTIIVNE TERVISE ENESEHINNANG.....	62
5.4.	FÜÜSILINE AKTIIVSUS.....	63
5.5.	TOITUMINE.....	64
5.6.	ÜLEKAALULISED.....	64
5.7.	ALKOHOLI TARBIMINE.....	64
5.8.	SUITSETAMINE.....	65
5.9.	NARKOOTILISTE AINETE TARBIMINE.....	65
5.10.	KONDOOMI KASUTAMINE.....	65
5.11.	HELKURI KASUTAMINE.....	65
5.12.	TURVAVÕO KASUTAMINE.....	66
	PAIKKONNA PROBLEEMID TERVISLIKU ELUVIISI INDIKAATORITE PÕHJAL.....	66
VI	TERVISETEENUSED.....	67
6.1.	TERVISHOIUTEENUSED.....	67
6.2.	NÕUSTAMISTEENUSED.....	69
6.3.	OLULISEMAD TERVISETEENUSEPROJEKTID.....	69
	PAIKKONNA PROBLEEMID TERVISETEENUSTE INDIKAATORITE PÕHJAL.....	70
VII	KOKKUVÕTE.....	71
VIII	VALGA LINNA TERVISEEDENDUSLIK TEGEVUSKAVA 2010 – 2013.....	74
IX	LISAD.....	76
	KASUTATUD KIRJANDUS.....	80

Jooniste ja tabelite loetelu

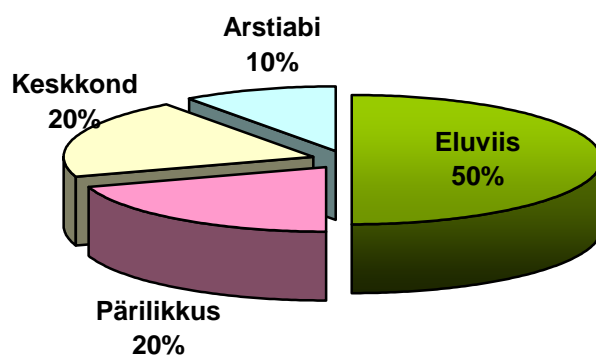
Joonis 1. Valga linna sooline ja vanuseline koosseis, 2009. a 1. jaanuari seisuga	7
Joonis 2. Elussünde arv soo järgi, Valga linn.	8
Joonis 3. Sündimuse üldkordaja Valga linnas ja Eestis.	8
Joonis 4. Suremuse üldkordaja Valga linnas ja Eestis	9
Joonis 5. Loomuliku iibe kordajad Valga linnas ja Eestis.	10
Joonis 6. Sündimuskordajad ema vanuse järgi (vanuserühmade lõikes) Valgamaal	12
Joonis 7. Suremuskordaja südame isheemiatõvesse Eestis maakondade võrdluses.	16
Joonis 8. Valga linna maksumaksjate osakaal aastakeskmisest elanike arvust.	18
Joonis 9. Brutotulu saajad soo järgi Valga linnas.	19
Joonis 10. Brutotulude saajad soo ja vanuserühmade kaupa 2008. a Valga linnas.	19
Joonis 11. Valga linna ja Eesti keskmine brutotulu	20
Joonis 12. Valga linna keskmise brutotulu suurus vanuserühmades.	21
Joonis 13. Meeste ja naiste brutotulu erinevus Valga linnas.	21
Joonis 14. Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted Valga linnas.	22
Joonis 15. Töötute arv ja töötuse määr Valga linnas.	24
Joonis 16. Tööhõive määr Eestis ja Valga maakonnas.	25
Joonis 17. Puuetega inimesed Valga linnas vanusegrupi ja soo järgi.	26
Joonis 18. Toimetulekutoetust saavate perede arv oktoober 2008 – veebruar 2010.	27
Joonis 19. Laste arv Valga linna haridusasutustes.	35
Joonis 20. Koolikohustuse täitmine kooliastmete lõikes Valga linna koolides.	36
Joonis 21. Alaealiste süüteod Valga maakonnas 2005 – 2008.	36
Joonis 22. Laste tervise enesehinnang piirkonnas.	39
Tabel 1. Valga linna eelarvete näitajad	10
Tabel 2. Valga linna tulumaksu laekumised	10
Tabel 3. Valga linna aastakeskmise rahvaarv soo lõikes	11
Tabel 4. Valga linna sisseränne	13
Tabel 5. Valga linna väljaränne	13
Tabel 6. Valga linna rändesaldo	13
Tabel 7. Esmashaigestumuskordajad pahaloomulistesse kasvajatesse Valga maakonnas ja Eestis.	14
Tabel 8. Nakkushaigustesse haigestumine Valgamaal	14
Tabel 9. Laste surmad Valga maakonnas.	15
Tabel 10. Valga linna ühisveevarustuse puurkaevude veekvaliteet	44
Tabel 11. Valga linna joogivee kvaliteet	45
Tabel 12. Valga linna vee erikasutusloa näitajad ühiskanalisatsioonisüsteemis	46
Tabel 13. Tabel 7. Valga linna reoveepuhasti tehnilised näitajad	48
Tabel 14. Valga linna praegused ja perspektiivsed reovee vooluhulgad	48
Tabel 15. Elanike vee- ja kanalisatsioonitarbe põhinäitajad	49
Tabel 16. Valga linna pinnaveekogud	51
Tabel 17. Pedeli vee analüüsi näitajad 2009. aastal	51
Tabel 18. Valga Väikeloomade varjupaigas loomade liikumine	59
Tabel 19. Terviseteenuste kättesaadavus linnalises asulas	67
Tabel 20. Arstide arv Eestis ja Valga maakonnas 31. detsember seisuga	67
Tabel 21. Tervishoiuteenuste kättesaadavuse analüüs AS Valga Haigla poolt	67
Tabel 22. Nõustamisteenuste kättesaadavuse analüüs AS Valga Haigla poolt	69

Sissejuhatus

Paikkonna terviseprofiil on dokument, mis aitab kaardistada kohalike elanike tervise olukorda ja seda mõjutavaid tegureid. Samuti saab terviseprofiili abil määratleda paikkonna peamised probleemid, sekkumist nõudvad valdkonnad ja vajalikud tegevused. Terviseprofiili koostamise eesmärgiks on juhtida tähelepanu omavalitsuses tehtavate otsuste tervisemõjudele ja tagada tervise arendamise temaatika integreerimine omavalitsuse arengukavasse.

Terviseprofiilid annavad tõenduspõhisuse ja usaldusvärsuse kohalikul tasandil tervise edendamiseks tehtavatele tõsistele jõupingutustele ning on aluseks terviseprioriteetide seadmisele ning tervisest aru andmisele. Profiilid räägivad inimeste tervisest ja elutingimustest. Need on aluseks muutuste tegemisele ning seega peavad profiilid olema otsusetegemise ja strateegilise planeerimise protsessi lahutamatuks osaks. Profiilide koostamine annab ainulaadseid võimalusi sektoritevaheliseks tööks ning kogukonna ja meedia kaasamiseks.

Terviseprofiili kaudu mõjutatavate tegurite nagu tervisliku elukeskkonna ja tervisliku eluviisi tähtsust näitab käsitlus tervist mõjutavate komponentide osatähtsusest:

Oma elanike tervise säilitamise eesmärgist peaks lähtuma kohaliku omavalitsuse iga otsus. Kohalikul omavalitsusel on võimalus oluliselt mõjutada selliseid tervisliku elukeskkonna aspekte nagu puhas, turvaline ja kvaliteetne füüsiline keskkond, tugev ja üksteist toetav kogukond, põhivajaduste nagu toidu, peavarju, sissetuleku ja turvalisuse tagamine jpm. Tervist edendavaid kohustusi seab ka Rahvatervise seaduse § 10

1. tervisekaitsealaste õigusaktide täitmise korraldamine ja nende järgimise kontrollimine kohaliku omavalitsuse maa-alal;
2. elanikkonna haiguste ennetamisele ja tervise edendamisele suunatud tegevuse korraldamine kohaliku omavalitsuse maa-alal.

Käesolev Valga linna terviseprofiil koosneb kuuest valdkondlikust käsitlusest, iga teema lõpus on kokkuvõtte olulisematest paikkonna probleemidest tervise seisukohast. Valga linna terviseprofiili koostamist on toetanud Euroopa Sotsiaalfondi programm „Tervislikke valikuid toetavad meetmed 2008-2009“.

Valga linna terviseprofiil on koostatud aastateks 2010 – 2013, tegevuskava täiendatakse jooksvalt. 2013. aastal integreeritakse terviseteemad Valga linna järgneva perioodi arengukavasse.

Terviseprofiili koostamise protsess

Terviseprofiili koostamine on omavalitsuse või maakonna elanike tervise ja seda mõjutavate tegurite kaardistamine. Terviseprofiili sisendiks on nii indikaatorite alusel kogutud andmed kui ka kogukonnaliikmetelt, otsusetegijatelt ning tervise- ja muude valdkondade spetsialistidelt kogutud arvamused ja info. Protsessi väljund on otsusetegijaile ja kogukonnale esitatav profiil, milles kirjeldatakse nii teksti kujul kui ka graafiliselt lisaks kogukonna tervises seisundile terviseprobleeme ja -vajadusi ning nende võimalikke lahendusi. Profiil on aluseks tervise arendamise tegevuskava koostamisele, milles püstitatakse konkreetsed eesmärgid tervisetulemite parandamiseks ning määratletakse nende saavutamiseks vajalikud tegevused, ressursid ja vastutajad.

Terviseindikaatorid on tervise ja selle mõjurite näitajad. Indikaatorite alusel saab välja selgitada ja hinnata indiviidi või kogukonna tervise seisundit, võrrelda omavalitsusi omavahel ning jälgida aja jooksul toimuvaid muutusi ühe omavalitsuse piires. Terviseprofiil kirjeldab elanike tervist ja seda mõjutavaid tegureid kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt ning määratleb probleemid, sekkumist nõudvad valdkonnad ja vajalikud tegevused.

Valga linna terviseprofiili koostamisel lähtuti Tervise Arengu Instituudi juhendmaterjalist „Kohaliku omavalitsuse ja maakonna terviseprofiili koostamine. Juhised.” (2009).

Valga linna terviseprofiili indikaatorite kogumisele olid kaasatud esindajad kõigist Valga linnavalitsuse 8 osakonnast (ametist) vastavalt oma valdkonna indikaatorite andmete kogumise vajadusele. Valga linnavalitsuse välistest asutustest osalesid indikaatorite kogumisel Valga Piirkonna Keskkonnakeskus, AS Valga Haigla, Päästeameti Lõuna-Eesti Päästekeskus, SA Valga Sport, Eesti Töötukassa Valgamaa osakond. Suurem osa indikaatoritest koguti riiklikest statistilistest andmebaasidest (Eesti Statistika Andmebaas, Tervisestatistika ja Terviseuuringute Andmebaas) ning Statistikaameti kogumikest ja Tervise Arengu Instituudi uuringutest. Keskkonnamõjurite hindamiseks kasutati Valga linna üldplaneeringu strateegilise keskkonnamõju hindamise aruande (2006) raames läbi viidud hindamisi ja analüüse.

Indikaatorite näitajate kogumisele järgnes nende analüüs, jälgiti muutusi ajas, analüüsiti muutumise põhjusi ja võrreldi indikaatoreid vastavate keskmiste näitajate Eestis, teistes maakondades või võrreldava suurusega linnades. Mitmete näitajate puhul pöörati analüüsil tähelepanu mitte-eestlastega seonduvale variatiivsusele, kuna Valga linna iseloomustab suur mitte-eestlaste osakaal. Mõnede indikaatorite puhul jäeti analüüsimate varasemate aastate näitajad, kuna muutunud sotsiaal-majanduslikus olukorras ei oma need käesolevalt enam tähtsust ning oluline on jälgida trende viimase aasta põhjal, näiteks töötus ja toimetulekutoetuse taotlejate arv. Mõnede indikaatorite puhul olid kättesaadavad vaid maakondlikud andmed ning kui neid ei olnud võimalik linnale laiendada, siis jäeti need indikaatoris käsitlemata. Maakondlike andmete analüüsimisel on sellele igal korral viidatud.

Analüüsi järel toodi iga analüüsitava teemapeatüki järel esile tervise seisukohast olulisemad probleemvaldkonnad, milles on vaja kavandada sekkumisi. Sekkumiste kavandamiseks viidi läbi tegevuskava planeerimise tööseminare: Valga linna terviseprofiil Valga maakonna terviseprofiili kontekstis ja koostöötegevuste planeerimine, linnajuhtimises kavandatavad tegevused. Sekkumiste kavandamisel ehk tegevuskavas keskendutakse terviseedenduslikele tegevustele, kui kõige efektiivsemale terviseprobleemide ja –vajaduste lahendamise võimalusele kohalikus omavalitsuses. Tegevuskavas püstitatakse realselt täidetavad eesmärgid kuni aastani 2013 arvestades linnaeelarve ja sekkumiste teostamise võimalusi. Terviseprofiili tutvustati Valga Linnavalitsuses, Valga Linnavolikogus ja kohalikus meedias ning on avaldatud Valga linna kodulehel www.valga.ee

Koostaja

Meeli Tuubel
Valga Linnavalitsus

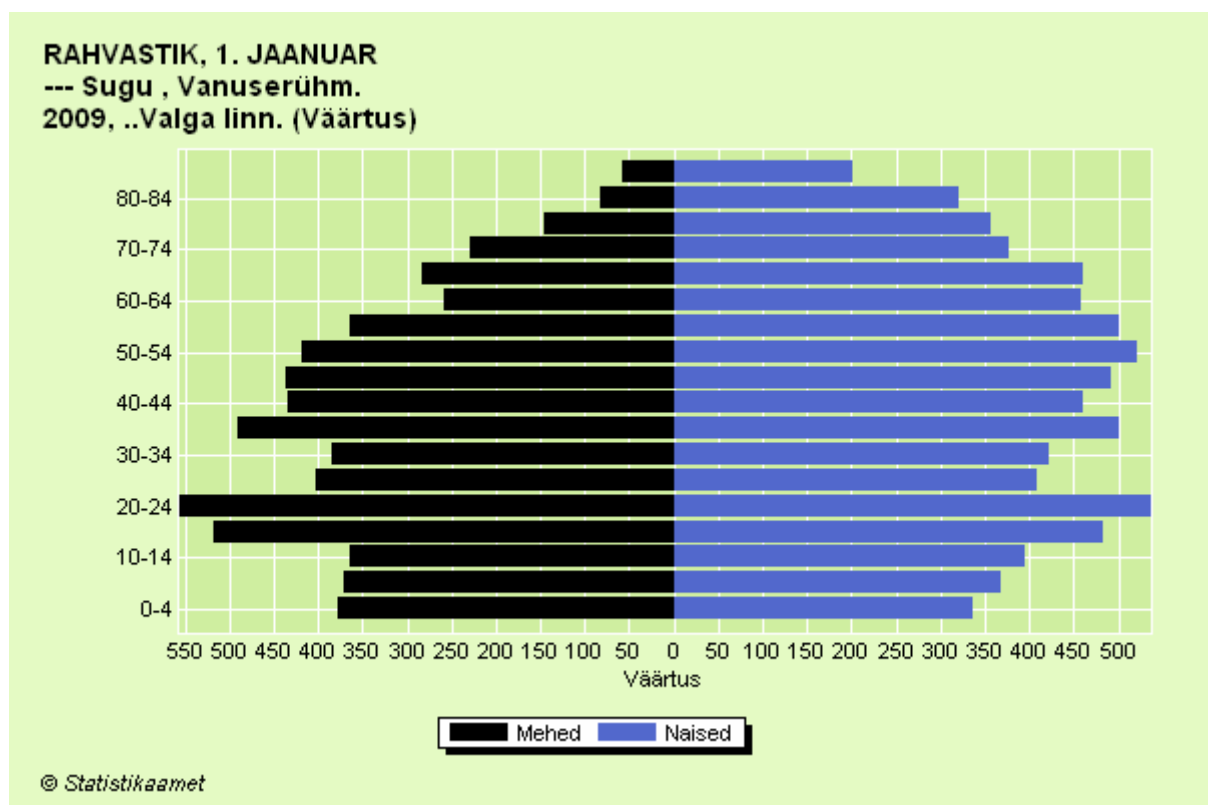
I ÜLDANDMED

1.1. Pindala

Valga linna pindala 2008. aasta andmetel 16,54 km² (Eesti Statistika Andmebaas, 12.05.2009).

1.2. Rahvastiku soo- ja vanusejaotus

Joonisel 1 on kujutatud Valga linna rahvastiku koosseis vanuselises ja soolises jaotumuses (rahvastiku arvu vt pt 1.9.). Jooniselt nähtub, et suurima vanuserühma moodustavad 20 – 24-aastased, järgmisena 15 – 19-aastased. Vanemates vanusegruppides meeste osakaal väheneb märkimisväärselt, mis on samasugune trendiga kogu Eestis. Eesti keskmisega võrreldes on Valga linnas mõnevõrra suurem eakama elanikkonna osakaal, just vanuserühmas 65 – 69-elu-aastat.

Joonis 1. Valga linna sooline ja vanuseline koosseis, 2009. a 1. jaanuari seisuga

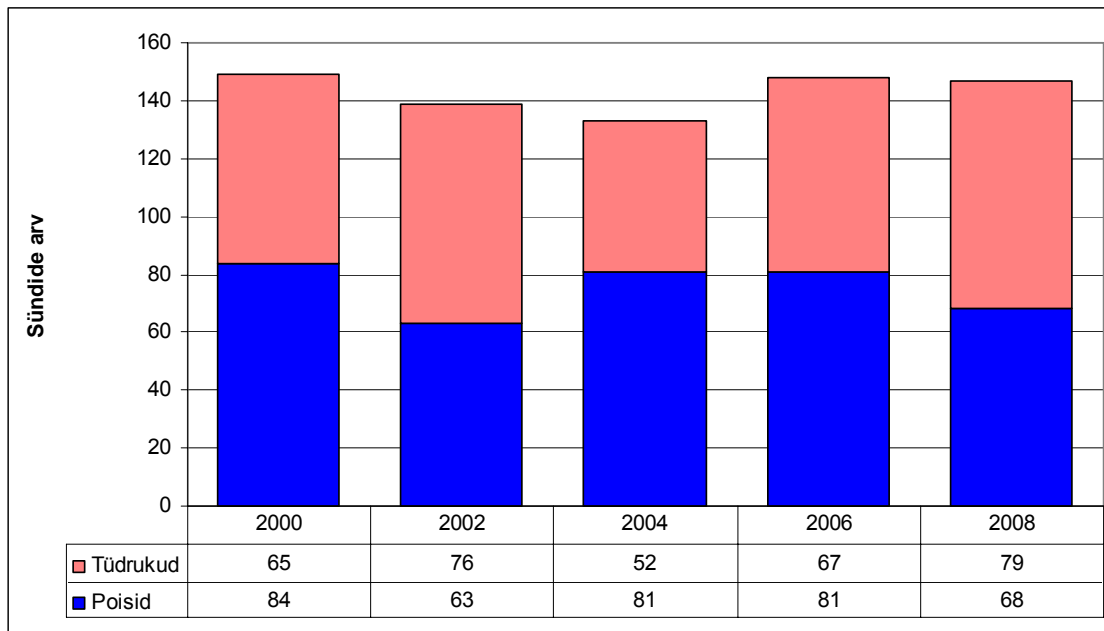
Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 12.05.2009

1.3. Asustustihedus

Valga linnas elab 830,6 inimest/km² kohta, mis jääb alla Eesti linnade keskmisele asustustihedusele, 1346,8 inimest/km² kohta (Eesti Statistika Andmebaas, 12.05.2009).

1.4. Elussünnid

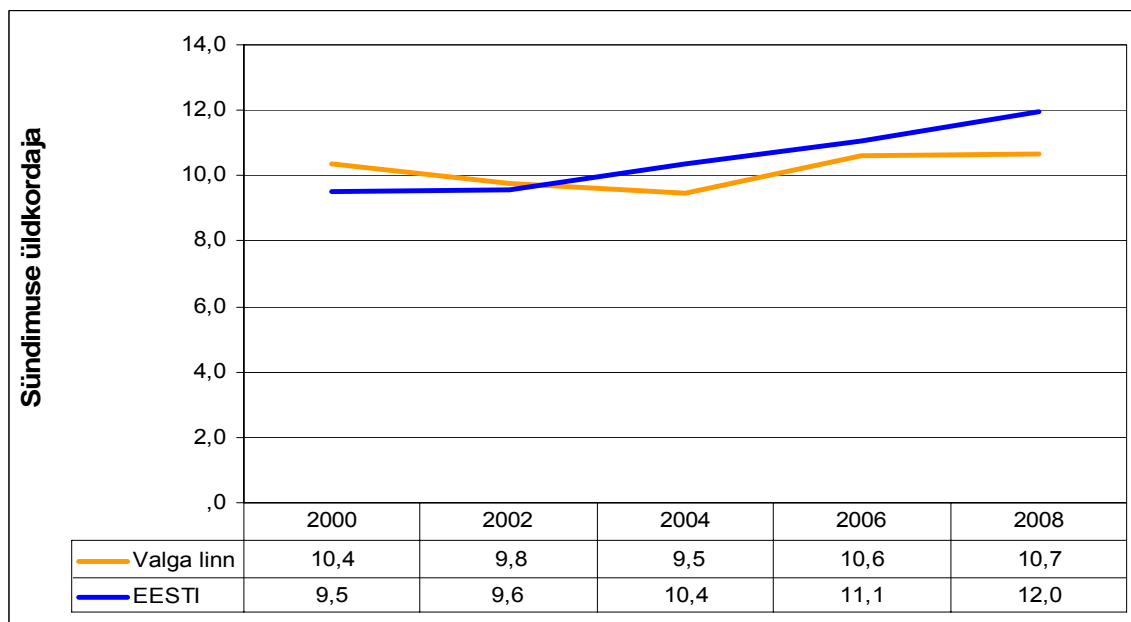
Joonisel 2 on esitatud Valga linnas sündinud poiste ja tüdrukute arv, esitatuna andmetena iga kahe aasta tagant alates 2000. aastast.

Joonis 2. Elussünde arv soo järgi, Valga linn.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 29.05.2009

Joonisel 3 on esitatud Valga linna sündimuse üldkordaja võrreldes Eesti keskmise sama näitajaga, alates 2000. aastast iga kahe aasta kohta. Sündimuse üldkordaja on piirkonna elussündide arv aastas jagatuna rahvastiku keskmise suurusega aastas, 1000 inimese kohta. Sündimuse üldkordaja võimaldab võrdlust teiste piirkondade ja kogu Eesti samasuguste näitajatega. Näitaja sõltub piirkonna rahvastiku soo- ja vanusejaotusest, eriti sünnitusealiste naiste arvust piirkonnas (vt lisaks pt 1.10.).

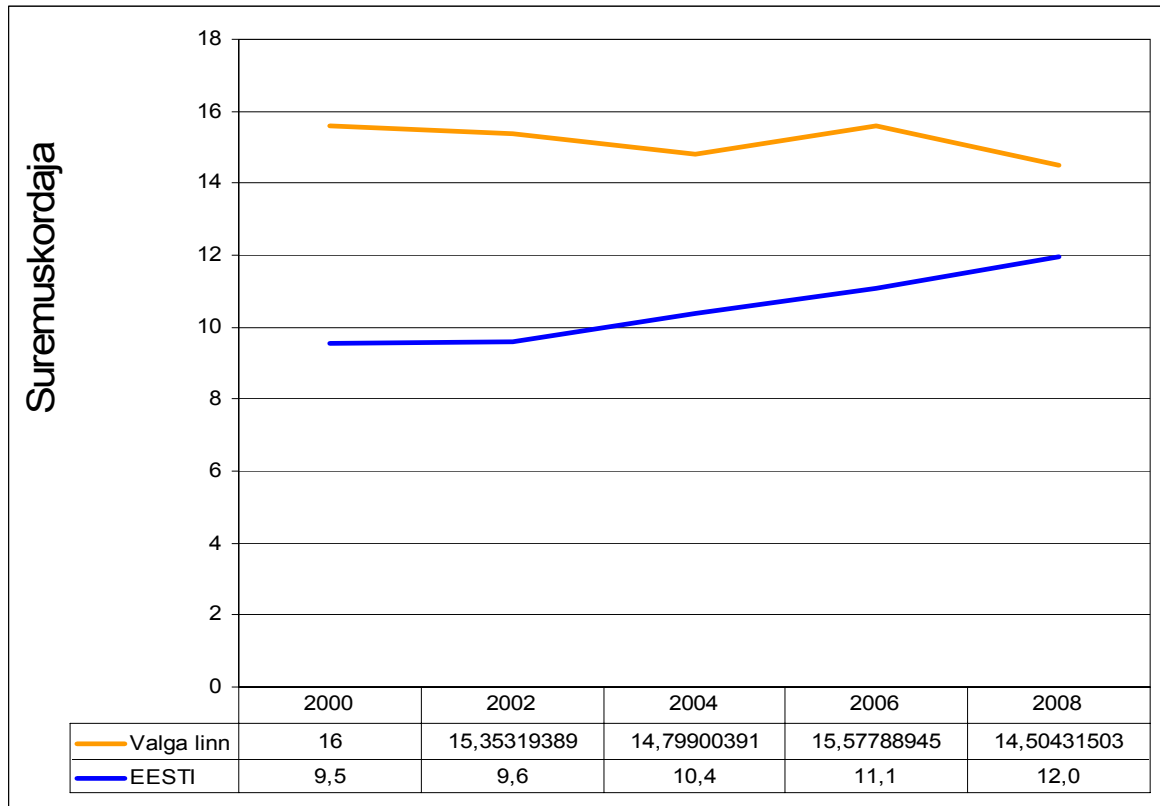
Joonis 3. Sündimuse üldkordaja Valga linnas ja Eestis.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 29.05.2009

1.5. Surmad

Joonisel 4 on Valga linna suremuse üldkordaja võrrelduna Eesti keskmise sama näitajaga alates 2000. aastast iga kahe aasta kohta. Suremuse üldkordaja on piirkonna surmade arv

aastas jagatuna rahvastiku keskmise suurusega aastas, 1000 inimese kohta. Jooniselt on näha suremuse taset aastate lõikes. Näitaja sõltub piirkonna rahvastiku soo- ja vanusejaotusest, nii näiteks on Valga linna suremuskordaja mõjuriks kindlasti linna vanemaealiste osakaal võrreldes Eesti keskmisega (vt pt 1.2.). Suremuse täpsemaks kirjeldamiseks tuleb vaadelda ka surmajuhte nende põhjuste järgi (pt 1.17. – 1.19)

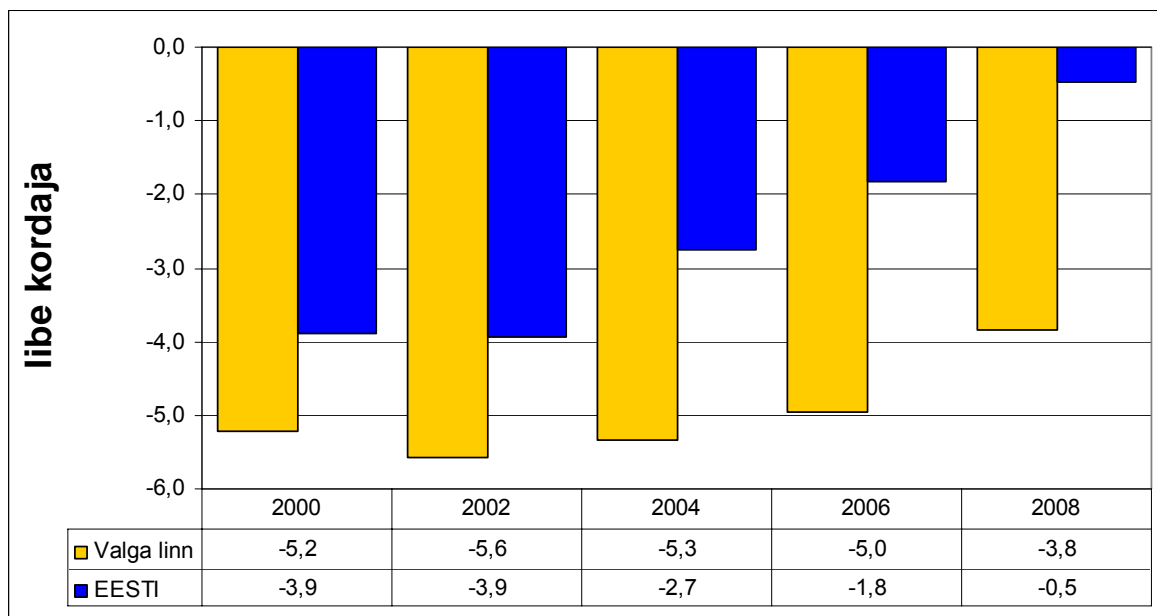
Joonis 4. Suremuse üldkordaja Valga linnas ja Eestis

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 27.05.2009

1.6. Loomulik iive

Loomulik iive näitab piirkonna rahvaarvu muutust kindla ajavahemiku (aasta) kohta, mis moodustub sünni- ja surmajuhtude vahena. Loomuliku iibe kordaja on aasta elussündide ja surmajuhtude arvu vahe 1000 aastakeskmise elaniku kohta.

Joonisel 5 on esitatud Valga linna ja Eesti keskmise loomuliku iibe kordaja näitajad 2000. aastast iga kahe aasta järel. Jooniselt nähtub, et Valga linna loomuliku iibe näitajad on võrreldes Eesti keskmisega aastate lõikes kehvemad, kuigi alates 2004. aastast võib täheldada negatiivse iibe näitaja paranemist, mis on ilmselt põhjustatud sündide arvu tõusust ning suremuse näitajate mõningasest vähenemisest. Samas jääb Valga linna loomuliku iibe näitaja Eesti keskmisest märgatavalt maha ning ilmselgelt pole oodata ka olulisi paranemisi tulevikus, arvestades Valga linna vananevat püselelanikkonda elanikkonda ning noorte inimeste väljarännet.

Joonis 5. Loomuliku iibe kordajad Valga linnas ja Eestis.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 27.05.2009

1.7. Kohaliku omavalitsuse eelarve

Kohaliku omavalitsuse eelarve näitaja terviseprofili tähenduses näitab omavalitsuse rahalisi võimalusi elanikele tervislikuma elukvaliteedi tagamisel. Tabelis 1 on esitatud Valga linna eelarve suurused alates 2002. aastast, esitatuna näitajaga iga kahe aasta tagant. Arvestades alates 2009. aastast omavalitsuste eelarveid mõjutanud majanduslangust, on oluline lisada näitajate hulka ka 2009. ja 2010. aasta eelarve suurus.

Tabel 1. Valga linna eelarvete näitajad

	2002	2004	2006	2008	2009	2010
Eelarve	102,93 milj	124,39 milj	153,43 milj	195,18 milj	233,86 milj	162,37 milj
Kr elaniku kohta	7249	8850	11 014	14 155		

Allikas: Valga linnavalitsus, 23.02.2010

1.8. Tulumaksu laekumine

Tulumaksu laekumise põhjal on võimalik kirjeldada elanikkonna elatustaset, mis võimaldab omavalitsusel planeerida piirkonna arengut ja investeringuid. Tabelis 2 on esitatud Valga linna tulumaksu laekumise näitajad alates 2002. aastast, esitatuna näitajaga iga kahe aasta tagant. Arvestades alates 2009. aastast omavalitsuste tulumaksu laekumisi mõjutanud majanduslangust ning riigi poolt omavalitsustele eraldatava tulumaksuosa vähendamist, on oluline lisada näitajate hulka ka 2009. aasta laekumine ja Valga linna poolt 2010. aastaks planeeritav tulumaksu laekumine.

Tabel 2. Valga linna tulumaksu laekumised

	2002	2004	2006	2008	2009	2010 plan
Laekumine	31,31 milj	40,88 milj	55,14 milj	80,56 milj	71,56 milj	66,4 milj
Kr elaniku kohta	2205	2908	3958	5842		

Allikas: Valga linnavalitsus, 23.02.2010

1.9. Rahvastiku rahvuslik jaotumus

Enamike üldkordajate arvestamise aluseks on aastakeskmise rahvaarv, mis Valga linna kohta alates 2000. aastast on esitatud tabelis 3.

Tabel 3. Valga linna aastakeskmise rahvaarv soo lõikes

Aasta	Mehed	Naised	Kokku
2000	6375	7977	14 352
2001	6351	7927	14 278
2002	6316	7883	14 199
2003	6292	7828	14 120
2004	6253	7802	14055
2005	6221	7759	13 980
2006	6208	7722	13 930
2007	6189	7673	13 862
2008	6163	7626	13 789

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 08.05.2009

Rahvusliku jaotumuse osas on Eesti Statistika Andmebaasist kättesaadavad vaid maakondlikud näitajad, kuid neid ei saa kohandada Valga linnale, sest on teada, et Valga linnas on muud rahvused tugevamalt esindatud kui teistes Valga maakonna omavalitsustes. Rahvuste kohta on saab andmeid rahvastikuregistri andmebaasist, kuid selle statistika puuduseks on oluline erinevus Valga linna rahvaarvu osas võrreldes Eesti Statistika Andmebaasiga. Nii näiteks elas 2008. aastal Valga linnas rahvastikuregistri andmetel 445 inimest rohkem kui Eesti Statistika Andmebaasi põhjal, varasematel aastatel on vahe olnud kuni 940 inimest. Andmete erinevuse põhjuseks on asjaolu, et Eesti Statistika Andmebaas ja rahvastikuregister kasutavad erinevaid andmepõhjasid. Statistikaameti rahvaarv on saadud viimase 2000. aasta rahvaloenduse andmete edasiviimisega registreeritud rahvastikusündmuste (sünnid, sumad, ränne) põhjal. Rahvastikuregistris võidakse aga aja jooksul parandada vanemaid kandeid, mis aga Statistikaameti andmebaasis ei kajastu. Erinevuste üheks põhjuseks võib olla ka asjaolu, et näiteks elamisloa kehtivuse lõppedes kantakse isik registri arhiivi, kuigi tegelikkuses pole isik Eestist lahkunud, lihtsalt jätnud vajalikud taotlused õigeaegselt tegemata. Viimasel ajal on siiski intensiivistunud elamisloata isikute teavitamine elamisloa lõppemisest, eriti näiteks laste korral. Käesolevas terviseprofiilis kasutatakse enamasti siiski Statistikaameti rahvaarvu näitajaid, kuna sellel baseerub enamik näitajaid ja kordajaid. Rahvastikuregistri andmekasutusele viidatakse eraldi.

Rahvastikuregistri andmebaasi põhjal väheneb eestlaste arv aastate jooksul Valga linnas. 2009. aasta lõpu seisuga oli Valga linna elanike koguarv RR põhjal 14 096 inimest, eestlasi 52 % (7252), venelasi 25 % (3473 inimest), samas eelpoolviidatud põhjustel ei saa neid andmeid väga täpseks pidada, pealegi 2100 inimest pole oma rahvust määratletud. Ülejäänud esindatud rahvused on peamiselt lätlased (seotult kaksiklinna Valga-Valka põimumisega ja lätlaste töötamisega Valgas, 300 inimest), ukrainlased (400), valgevenelased (180), mustlased (100), soomlased (70), leedulased (40), sakslased (35) ja muud väiksemad rahvusgrupid.

1.10. Elussünnid ema vanuse järgi

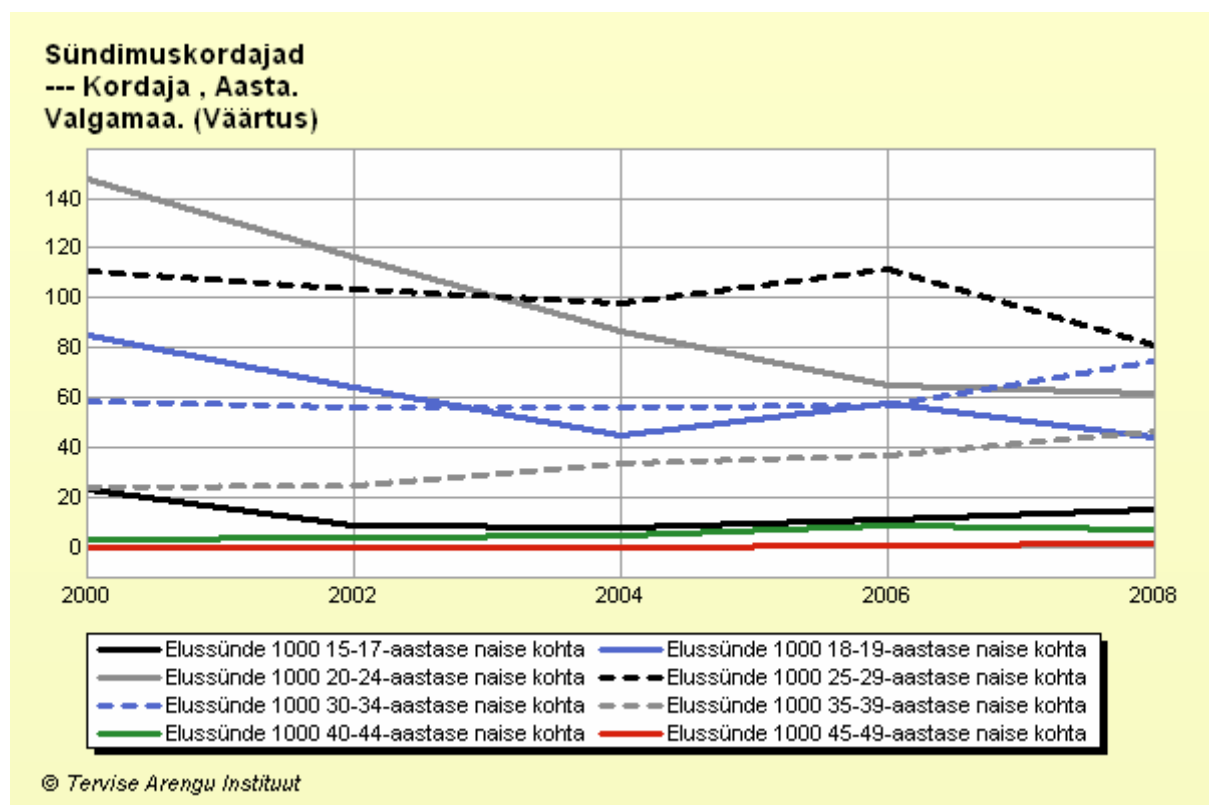
Sündimuse iseloomustamiseks on peale sündimuse üldkordaja vajalik analüüsida ka sündimuse vanuskordajaid. Sündimuse vanuskordaja mõeldab sündimust vanusrühmades. Kordaja on suhtarv, mis võimaldab võrdlust teiste piirkondade ja Eesti vastava näitajaga eeldusel, et ei ole tegemist väga väikese piirkonnaga. Näitaja kirjeldab raseduse ja emadusega kaasnevate vajaduste täitmiseks vajalike sekkumiste kavandamist ja toimunud

sekkumiste hindamist (nt emadekool, nõustamisteenused). Tähelepanu tuleb pöörata teismeliste emade ja üle 35-aastaste emade tervisele.

Joonisel 6 on esitatud sündimuskordajate näitajad vanuserühmade lõikes Valgamaal aegreana alates 2000. aastast, esitatuna iga kahe aasta tagant. Valga linna kohta andmed ei ole kättesaadavad, ilmselt aga iseloomustavad Valgamaa näitajad ka Valga linna trende sündivuse osas.

Jooniselt on näha, et Valgamaal on ainukesena tõusutrendil sündivus järjest vanemate emade osas, enim 30 – 34-aastaste naist, pisut vähem 35 – 39-aastaste naiste seas. Lapse sünnijärjekorra näitajate põhjal on Valgamaal tõusutrendil just 3., 4. lapse peresse ja suurperedesse (alates 5 lapsest) uue lapse sünd. Seega on selles fertiilse ea vanemas vanusegrupis sündivuse tõusu põhjuseks ilmselt teadlik pereplaneerimine, sotsiaalse turvalisuse tõus, näiteks vanemahüvitis, lasteaiakohtade parem kättesaadavus, positiivsed trendid tööhõives (2008. aastal töökohtade olemasolu, osalise tööaja ja kaugtöö parem kättesaadavus).

Olulises langustrendis on fertiilse ea nooremas vanusegrupis sünnitavate emade arv, eriti 20 – 24-aastaste naiste hulgas ning alates 2006. aastast ka 25 – 29-aastaste naiste hulgas. Siin võib põhjusteks olla eelkõige selles eas noorte inimeste väljaränne maakonnast ning sünnitamise edasilükkamine sotsiaalse turvalisuse saavutamise perioodi.

Joonis 6. Sündimuskordajad ema vanuse järgi (vanuserühmade lõikes) Valgamaal

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 01.11.2009

1.11. Sisseränne

Sisseränne on tegevus, mille käigus isik asub alaliselt elama uude asustusüksusesse perioodiks, mis kestab või eeldatavalt kestab vähemalt 12 kuud, olles eelnevalt alaliselt elanud teises asustusüksuses. Saabujate arv näitab, palju on kohalikku omavalitsusse elukohavahetusega lisandunud elanikke. Sisseränne jaguneb siserändeks (riigisisene) ja välisrändeks (riikidevaheline).

Valga linna sisserännet iseloomustab tabel 4. Tabelist nähtub, et viimastel aastatel on oluliselt hoogustunud välisränne, mille põhjuseks on ilmselt Euroopa Liidu ja Schengeni viisaruumiga liitumine. Linnas on tõusnud välistöajõu osakaal eelkõige Läti Vabariigist

tulevate töötajate arvel kaksiklinnast Valkast, kus tööturu olukord on oluliselt kehvem. Töötamisega seotud sotsiaalkaitse tagamiseks registreerivad mujalt riikidest Eestisse rännanud end alaliseks elanikuks, kuigi kõigil juhtudel ei pruugi nad Valgas tegelikkuses elada. Samas on neil residendina õigus töökoha kaudu omandatud sotsiaalkaitsele.

Tabel 4. Valga linna sisseränne

Aasta	Sisseränne	Välisränne	Kokku
2000	93	0	93
2002	211	5	216
2004	225	14	239
2006	200	47	247
2008	151	60	211

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 28.09.2009

1.12. Väljaränne

Väljaränne on tegevus, mille käigus varem alaliselt ühes asustusüksuses elanud isik lahkub sellest asustusüksusest perioodiks, mis kestab või eeldavalt kestab vähemalt 12 kuud. Analoogselt sisserändega eristatakse ka väljarände puhul siserännet (riigisisene) ja välisrännet (riikidevaheline).

Valga linna väljarännet iseloomustab tabel 5. Tabelist nähtub, et väljaränne intensiivistus 2002 – 2004. aastal, kuid aastataks 2008. oluliselt vähenenud, ehk siis väljaränne Valga linnast on langustendentsil. Ka näitab statistika positiivset tendentsi, et ränne välisriiki pole oluliselt tõusnud Euroopa Liidu riikide tööturu avanemise järel. Seega pole töötamine välisriigis toonud kaasa märkimisväärset elukohavahetust välisriiki, vaid püsielukoht ja pereliikmed jäävad siiski Valga linna elama. Võrreldes väljarändega on välisriigist Valga linna püsivalt elama asunute hulk oluliselt suurem kui Valga linnast välisriiki elama asunute hulk.

Tabel 5. Valga linna väljaränne

Aasta	Sisseränne	Välisränne	Kokku
2000	163	33	196
2002	305	28	333
2004	353	23	376
2006	250	37	287
2008	229	37	266

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 28.09.2009

1.13. Rändesaldo

Rändesaldo näitab piirkonna rahvaarvu muutust sisse- ja väljarände tagajärjel kindla ajavahemiku (aasta) jooksul. Rändesaldo kordaja on sisse- ja väljarännanute vahe 1000 elaniku kohta. Valga linna rändesaldot iseloomustab tabel 6.

Tabel 6. Valga linna rändesaldo

	2000	2002	2004	2006	2008
Rändesaldo	-103	-117	-137	-40	-55
1000 el kohta	-7	-8	-10	-3	-4

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 28.09.2009

Negatiivne rändesaldo näitab, et piirkonnast lahkub rohkem inimesi, kui sinna juurde tuleb. Rändesaldo ja loomulik iive moodustavad koguiibe – rahvaarvu juurdekasvu või kahanemise piirkonnas. Valga linna negatiivne rändesaldo ja negatiivne loomulik iive näitab, et Valga linna elanike arv on langustendentsis, kuigi viimastel aastatel oluliselt väiksemas languses.

1.14. Esmashaigestumuskordaja pahaloomulistesse kasvajatesse

Esmashaigestumine on protsess, mis näitab haiguse tekkimise kiirust rahvastikus. Esmashaigestumuskordaja väljendab uute haigusjuhtude arvu rahvastikuarvu suhtes mingil kindlal ajavahemikul. Antud indikaator näitab uute pahaloomuliste kasvajate haigusjuhtude hulka populatsioonis teatud ajavahemikul.

Statistiliselt on kättesaadavad indikaator Valga maakonna kohta, kuid see ilmestab ka olukorda Valga linnas. Valga maakonna esmashaigestumuskordajad pahaloomulistesse kasvajatesse on esitatud tabelis 7 võrdluses Eesti keskmisega 100 000 elaniku kohta.

Tabel 7. Esmashaigestumuskordajad pahaloomulistesse kasvajatesse Valga maakonnas ja Eestis.

	2000	2002	2004	2006
Eesti	439,5	430,28	476,33	497,19
Valgamaa	394,16	421,38	360,38	425,37

Allikas: Tervise Arengu Instituut, 06.11.2009

Tabelist nähtub, et Valgamaal jääb esmashaigestumine pahaloomulistesse kasvajatesse alla Eesti keskmise. Võrreldes haigestumuskordajaid teiste Eesti maakondadega, selgub, et Valga maakonnas on esmashaigestumine pahaloomulistesse kasvajatesse üks madalmaid Eestis, olles näiteks 2006. aastal kõige madalam.

Analüüsid Valga maakonna esmashaigestumist pahaloomulistesse kasvajatesse paikme järgi selgub, et maakonnas esineb haigestumist pahaloomulistesse kasvajatesse kõige rohkem

- eesnäärmes (Valgamaal 69, tugevas tõustrendis; Eestis 61, samamoodi tõustrendil),
- naissuguelundites (Valgamaal 38, enim emakakehal; Eestis 44),
- hingetorus, bronhides, kopsudes (Valgamaal 35, tõusutrendil; Eestis 49);
- nahal (Valgamaal 35; Eestis 59),
- maos (haigestumuskordaja Valgamaal 2008.a 32; haigestumus tõustrendil; Eestis 32),
- kusepõies (Valgamaal 28, Eestis 15).

Vaata täpsemalt tabelist [LISA 1](#).

1.15. Esmashaigestumine nakkushaigustesse

Nakkushaigustesse haigestumise statistikat eraldi linna kohta ei ole. Kättesaadavad on andmed Valga maakonna kohta.

Tabelis 8 on välja toodud viimasel kahel aastal (2008 ja 2009) enimlevinud nakkushaigused Valgamaal, nii juhtude arv kui ka esmashaigestumuskordaja 100 000 elaniku kohta.

Tabel 8. Nakkushaigustesse haigestumine Valgamaal

	2008		2009	
	Juhud	Kordaja	Juhud	Kordaja
Salmonelloosid	19	55,0	2	5,8
Tuberkuloos	10	28,9	6	17,5

Läkaköha	1	2,9	20	58,4
Sarlakid	19	55,0	3	8,8
Gonokokknakkus	3	8,7	1	2,9
Suguliselt leviv klamüüdia	11	31,8	1	2,9
Lyme'i tõbi (puukborrelioos)	10	28,9	11	32,1
Puukentsefaliit	2	8,7	5	14,6
Tuulerõuged	73	211,3	54	157,6
Nakkuslik mononukleosis	0	0	5	14,6
Sügelised	33	95,5	34	99,2
Ülemiste hingamisteede nakkused	4136	11972,4	4659	13597
Gripp	67	193,9	328	957,2
HIV nakkus	0	0	1	2,9
Loomahammustused	33	95,5	31	90,5

Allikas: Terviseamet, 15.02.2010

Eesti keskmiste näitajate taustal on tõsisemaks piirkondlikuks probleemiks tuberkuloos, mille Valga maakonna näitajad 2008. aastal olid Eestis 3. kohal. Terviseameti andmetel olid 2008. aastal ohurühmaks 30–59-aastased (61,6% haigete üldarvust) ning üle 60-aastased isikud (24,4% haigete üldarvust). Mehed moodustasid 71,8% ja naised 28,2% haigestunudest (Terviseameti raport „Nakkushaigused ja immunoprofülakтика 2008”). Samas raportis viidatakse ka Valga maakonna kõrgele tasemele salmonelloosis, kuid 2008. aastal oli tegemist ühekordse iseloomuga juhtumiga maakonna ühes toitlustusasutuses. HIV-nakkusesse nakatumine on üks madalamaid Eestis, 1987 – 2008. a registreeritud kokku 3 juhtu, HIV-tõbe registreeritud samal ajavahemikul 3 juhtu. Puukborrelioosi haigestumus oli 2009. aastal Valgamaal üks väiksemaid Eestis, kuigi Eestis keskmiselt tõusis haigestumus 25,6 %.

1.16. Laste surmad

Tervise Arengu Instituudi juhise kohaselt tuleks antud indikaatori juures analüüsida väikelaste (0 – 4-aastased) surmasid alates 2000. aastast näitajad iga kahe aasta järel. Kohalike omavalitsuste kaupa pole statistika kättesaadav ning näitajad on ka väga väikesed, siis on otstarbekas analüüsida Valga maakonna vastavaid näitajaid ja seda laste kõigi vanusegruppide osas, vaata tabel 9.

Tabel 9. Laste surmad Valga maakonnas.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0 – 4 e-a	4	5	0	4	2	2	0	3	4
5 – 9 e-a	0	1	1	1	1	0	0	0	0
10 – 14 e-a	2	2	0	0	1	0	0	1	1
15 – 19 e-a	2	2	1	1	1	2	1	1	1

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 25.08.2009

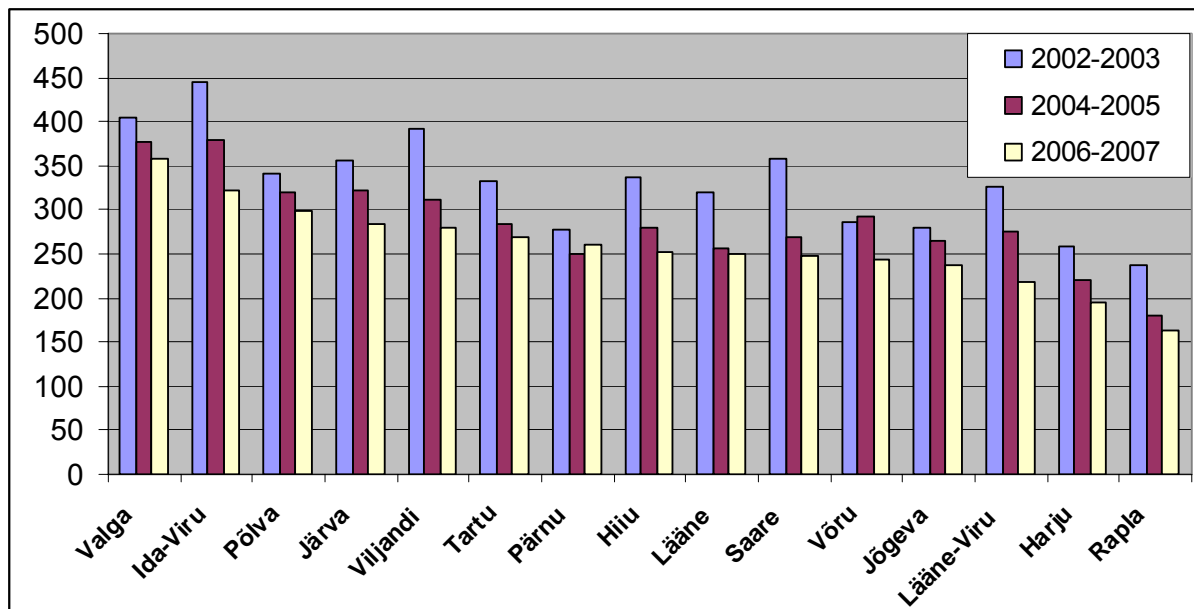
Näitaja annab võimaluse märgata muutusi laste suremuses ning juhul, kui on olemas andmed laste surmade põhjuste kohta, saab kavandada sekkumisi, näiteks laste õnnetuste ja vigastuste ennetamine.

Tabelist nähtub, et Valga maakonnas laste hulgas esineb surmasid kõige enam väikelaste hulgas. Põhjuste kohta andmed puuduvad, kuid subjektiivselt on teada, et enamasti on tegemist olnud õnnetusjuhtumitega.

1.17. Suremuskordaja vereringeelundite haigustesse

Antud indikaator näitab vereringe elundite haigustesse surnud inimeste suhtarvu 1000 elaniku kohta. Valga linna kohta eraldi pole andmed kättesaadavad, kuid maakondlikud näitajad võimaldavad teha järeldusi ka Valga linna kohta. Eesti Statistikaamet esitab andmed suremuskordajate kohta kaheaastaste perioodide kaupa. Suremuskordaja on suhtarv, mis võimaldab võrdlust teiste maakondade ja kogu Eesti vastava näitajaga.

Valga maakonna suremuskordajad vereringeelundite haigustesse (aastatel 2002 – 2003: 590; 2004 – 2005: 577; 2006 – 2007: 588 (Eesti Statistikaamet, 08.10.2008)) olid Eesti ühed kõrgemad, kahel viimasel statistikaperioodil Eestis teisel kohal. Analüüsidest surma põhjusi vereringeelundkonna haiguste kaupa selgub, et südame isheemia tõbi surma põhjusena näitajad on Valgamaal Eesti kõrgeimad (vt joonis 7), seejuures meeste suremus on kaks korda kõrgem kui naistel.

Joonis 7. Suremuskordaja südame isheemiatõvesse Eestis maakondade võrdluses.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 08.10.2008.

1.18. Suremuskordaja pahaloomulistes kasvajatesse

Antud indikaator näitab pahaloomulistes kasvajatesse surnud inimeste suhtarvu 1000 elaniku kohta. Valga linna kohta eraldi pole andmed kättesaadavad, kuid maakondlikud näitajad võimaldavad teha järeldusi ka Valga linna kohta. Eesti Statistikaamet esitab andmed suremuskordajate kohta kaheaastaste perioodide kaupa. Suremuskordaja on suhtarv, mis võimaldab võrdlust teiste maakondade ja kogu Eesti vastava näitajaga.

Valga maakonna suremuskordajad pahaloomulistes kasvajatesse (aastatel 2002 – 2003: 199; 2004 – 2005: 216; 2006 – 2007: 193 (Eesti Statistikaamet, 08.10.2008)) on Eesti teiste maakondadega võrreldes keskmisel tasemel.

1.19. Suremuskordaja välispõhjustesse

Antud indikaator näitab välispõhjustesse surnud inimeste suhtarvu 1000 elaniku kohta. Välispõhjusted on sõidukiõnnetused, juhuslikud mürgitused, alkoholimürgitus, enesetapp ja

rünne. Valga linna kohta eraldi pole andmed kättesaadavad, kuid maakondlikud näitajad võimaldavad teha järeldusi ka Valga linna kohta. Eesti Statistikaamet esitab andmed suremuskordajate kohta kaheaastaste perioodide kaupa. Suremuskordaja on suhtarv, mis võimaldab võrdlust teiste maakondade ja kogu Eesti vastava näitajaga.

Valga maakonna suremuskordajad välispõhjustesse (aastatel 2002 – 2003: 134; 2004 – 2005: 117; 2006 – 2007: 105 (Eesti Statistikaamet, 08.10.2008)) on Eesti teiste maakondadega võrreldes keskmisel tasemel.

Suremuskordajaid välispõhjuste kaupa analüüsidest tuleb esile tuua Valga maakonnas sõidukiõnnetustes surma saamiste näitajate keskmisest kõrgemat taset (2006 – 2007: 13,6) võrreldes teiste maakondadega. Sõidukiõnnetustes sureb Valgamaal 8 korda rohkem mehi kui naisi.

Standardiseeritud suremuskordaja näitajad enesetapu põhjustel on Valga maakonnas keskmisel tasemel võrreldes teiste maakondadega (2006-2007: 15,7), seejuures esineb surmaga lõppenud enesetappe meeste hulgas 4 korda rohkem. Samamoodi esineb Valga maakonnas meeste hulgas 4 korda rohkem suremust alkoholimürgistustesse. Analoogsed trendid on aga kogu Eestis.

Paikkonna probleemid üldandmete põhjal

Vanemaealise elanikkonna osakaal tõuseb, eakate meeste osakaal väiksem.

Sündimuse näitajad on kehvemad kui Eestis keskmiselt.

Suremuse üldkordaja 1,4 – 1,6 korda kõrgem kui Eestis keskmiselt, viimastel aastatel trend paranemas.

Loomulik iive on madalam kui Eestis keskmiselt, 2008. aastal oli vahe 7-kordne.

2009. aastast väheneb üksikisiku tulumaksu laekumine.

Linna rahvaarv väheneb stabiilselt, alates 2000. aastast 563 inimese võrra.

Muukeelsete osakaal linnaelanike hulgas on kuni 48 %.

Sünnitajate keskmine vanus tõuseb, tõusutrendil on sünnitajad vanuses 30 -35- eluaastat.

Tõuseb välisriikidest sisserännanute osakaal.

Rändesaldo on negatiivne, kuid vähenemistrendis.

Pahaloomulistest kasvajatest on tugevas tõusutrendis haigestumine eesnäärme kasvajatesse. Kõrgemad on näitajad ka naissuguelundite, hingamis- ja mao pahaloomuliste kasvajate osas.

Tõsisemaks piirkondlikuks probleemiks tuberkuloos, maakondlikud näitajad 2008. aastal olid Eestis 3. kohal. Riskigrupiks on 30 – 59-aastased mehed.

Suremus vereringeelundite haigestumisele üks kõrgemaid Eestis, südame isheemiatõve suremus kõige kõrgem Eestis, seejuures meeste suremus kaks korda kõrgem kui naistel.

Välispõhjustest tingitud surmade osas sõidukiõnnetustesse suremuse näitajad keskmisest kõrgemad, riskigrupp mehed (8 korda rohkem).

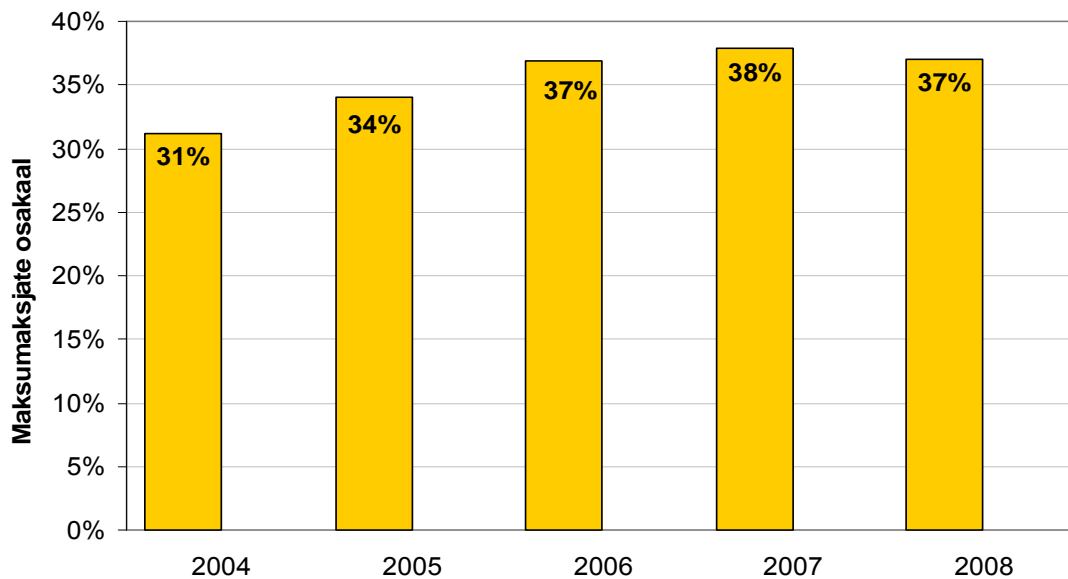
Enesetapp ja alkoholimürgistus surma põhjusena esineb meeste hulgas 4 korda rohkem.

II SOTSIAALNE SIDUSUS JA VÕRDESED VÕIMALUSED

2.1. Tööturu situatsioon

2.1.1. Maksumaksjad

Maksumaksjatena käsitletakse kohalikus omavalitsuses elavate inimeste arvu, kes tasuvad üksikisiku tulumaksu. Maksumaksjate osakaal näitab survet maksumaksjale sotsiaalsfääri ülal hoidmiseks.

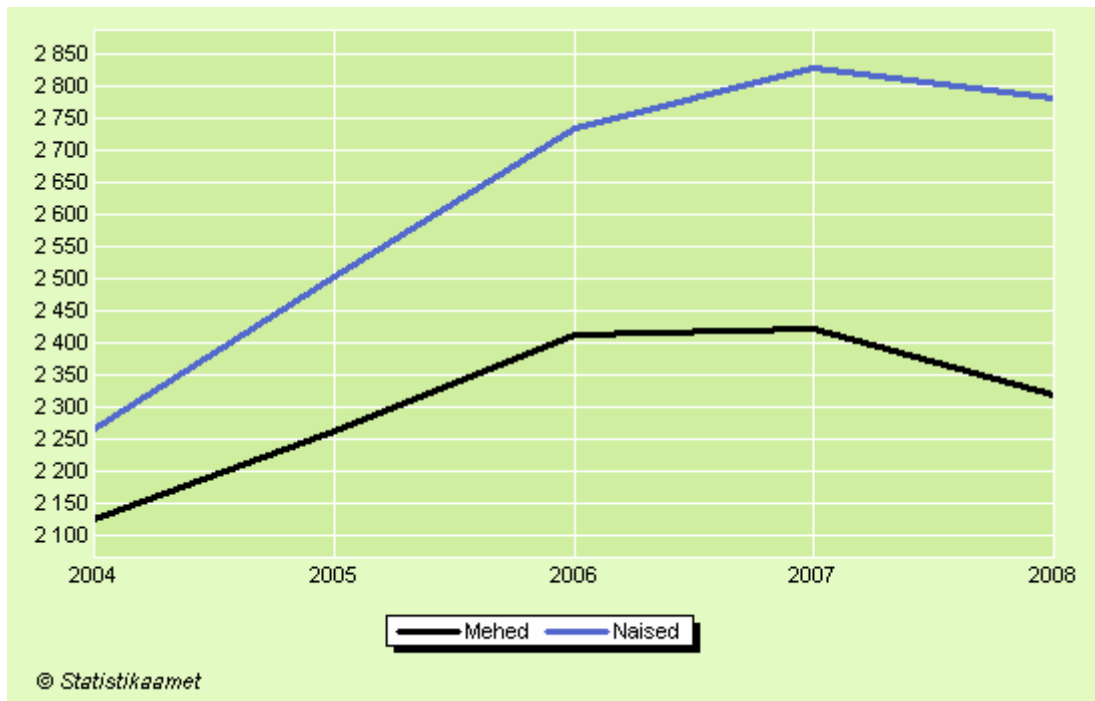
Joonis 8. Valga linna maksumaksjate osakaal aastakeskmisest elanike arvust.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 26.08.2009

Maksumaksjate osakaalu Valga linna elanikkonnas iseloomustab joonis 8. Jooniselt nähtub, et maksumaksjate arv on stabiilselt tõusnud, mis oli ilmselt seotud tööturu positiivsete arengutega. 2009. aasta kohta andmeid pole veel avaldatud, kuid väga tõenäoliselt on maksumaksjate osakaal vähenenud, mida saab järeldada töötuse tõusu ja 2009. aasta maksulaekumiste vähenemise tõttu.

Positiivsetest trendidest tuleb esile tuua, et brutotulude saajate arvu üldise kasvu ajal 2003 – 2007. a (Eestis keskmiselt 29,4 %) oli suurim kasv Valga maakonnas (39 %). Järgnesid Harju maakond 35 % ja Võru maakond 33 %. Valga maakonnas toimus brutotulude saajate arvu tõus eelkõige valdades suurusjärgus 50 – 130 %. Valga linnas tõusis 2003 – 2007. a brutotulude saajate arv suurusjärgus 35 – 50 %, samas kui Eestis keskmiselt 29,4 % (allikas: Maksu- ja Tolliamet, kogumikust „Linnad ja vallas arvudes 2008”). Nimetatud andmete piiranguna tuleb märkida, et Maksu- ja Tolliameti ning Eesti Statistikaameti andmed erinevad mõnevõrra, edasises analüüsis kasutatakse üldjuhul statistikaameti andmeid, kuna nende põhjal on arvestatud erinevad kordajad.

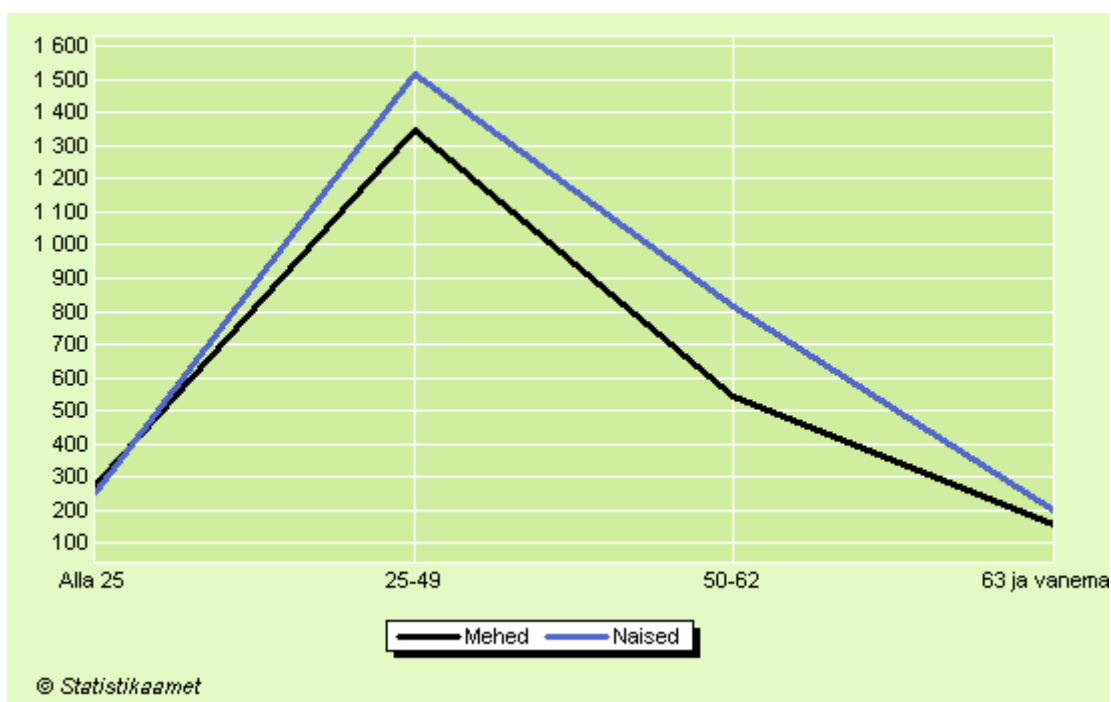
Analüüsidest meeste ja naiste osakaalu brutotulude saajate hulgas (joonis 9), ehk siis kui palju mehi ja naisi on palgatööl, selgub, et Valga linnas on naiste osatähtsus palgasaajate seas suurem ning tõuseb stabiilselt. 2008. aastal oli Valga linnas naisi palgasaajate hulgas 55 %. Samasugused trendid on aga kogu Eestis, naisi keskmiselt 52 %.

Joonis 9. Brütotulu saajad soo järgi Valga linnas.

Allikas: Eesti Statistikaameti Andmebaas, 26.08.2009

Joonisel 10 on Valga linna 2008. aasta brutotulu saajad vanuserühmade ja soo kaupa. Kui eelmisest joonisest ilmnes, et naised on töötavate inimeste hulgas rohkem ning võis oletada, et see on ilmselt seotud meeste varase suremuse või kehva tervisega vanemas eas, siis jooniselt 10 nähtub, et meeste osakaalu vähenemine töötavate inimeste hulgas on märkimisväärne juba parimas tööeas, 25 – 49-eluastat, seejuures samas elueas naised peaksid rohkem tööturult eemal olema laste sünni tõttu. Edasistest näitajatest tasub otsida vastuseid, millega need mehed hõivatud on. Samad trendid on esinevad just linnades ning maakondlikult on meeste väike osakaal palgatöös just kõrgema tööhõivega maakondades: Harju, Tartu ja Pärnu maakond; Tallinna linnas on meeste osakaal brutotulu saajate hulgas 45,4 %. Oluline on ka märkida, et 7 % vanaduspensionäridest töötavad, mis võimaldab selles vanusegrupis tervist edendavaid sekkumisi kavandada näiteks töökohtade kaudu.

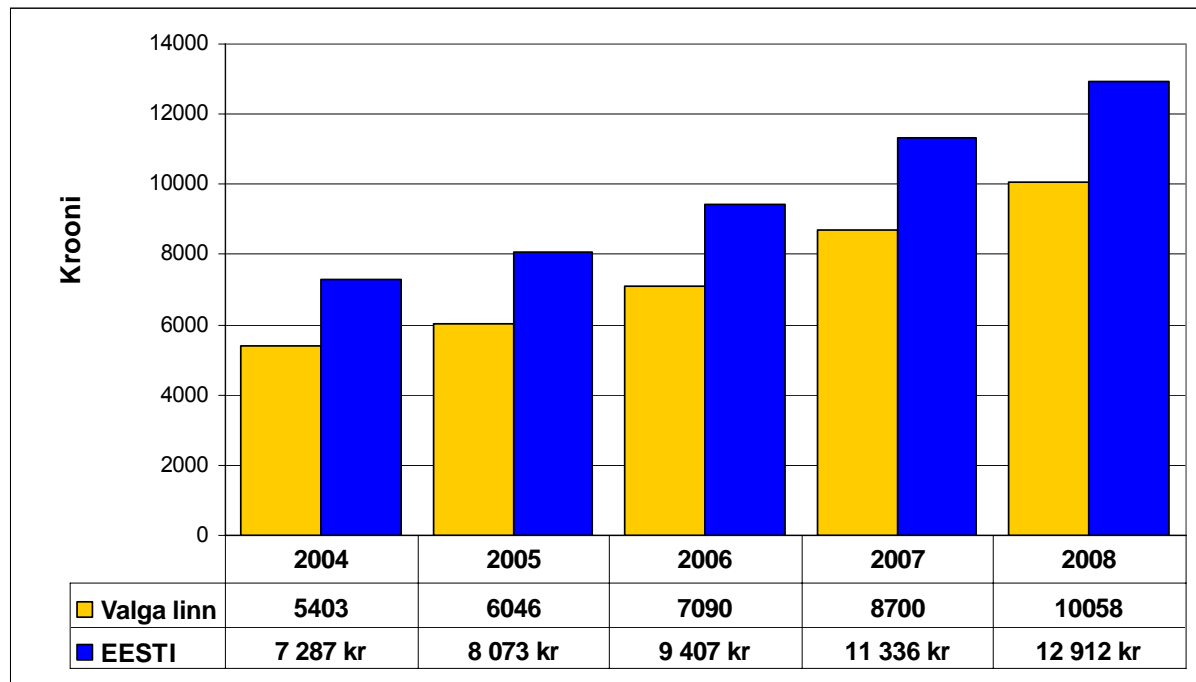
Joonis 10. Brütotulude saajad soo ja vanuserühmade kaupa 2008. a Valga linnas.

Allikas: Eesti Statistikaameti Andmebaas, 26.08.2009

2.1.2. Keskmine brutotulu

Keskmise brutotulu näitajad kirjeldavad omavalitsuse suhtelist jõukust, mis määrab kohaliku eelarve omatulude mahu elaniku kohta. Kui vaadata näitajat koos maksumaksjate osakaaluga elanikkonnast (indikaator p 2.1.1), siis aitab see kirjeldada võimalusi teenuste planeerimiseks ning arvestada paikkonna inimesed maksujõulisust. Suuremate tulude korral on suuremad võimalused avalikke teenuseid arendada ja paremad võimalused planeerida investeeringuid tulevikku.

Jooniselt 11 nähtub, et Valga linna keskmise brutotulu suurus kasvanud iga aastaga. Samas see jääb järjest enam alla Eesti keskmisele, vahe suureneb iga aastaga, ulatuses 2004. aasta 1882 kr-st 2008. aasta 2854 kr-ni.

Joonis 11. Valga linna ja Eesti keskmine brutotulu

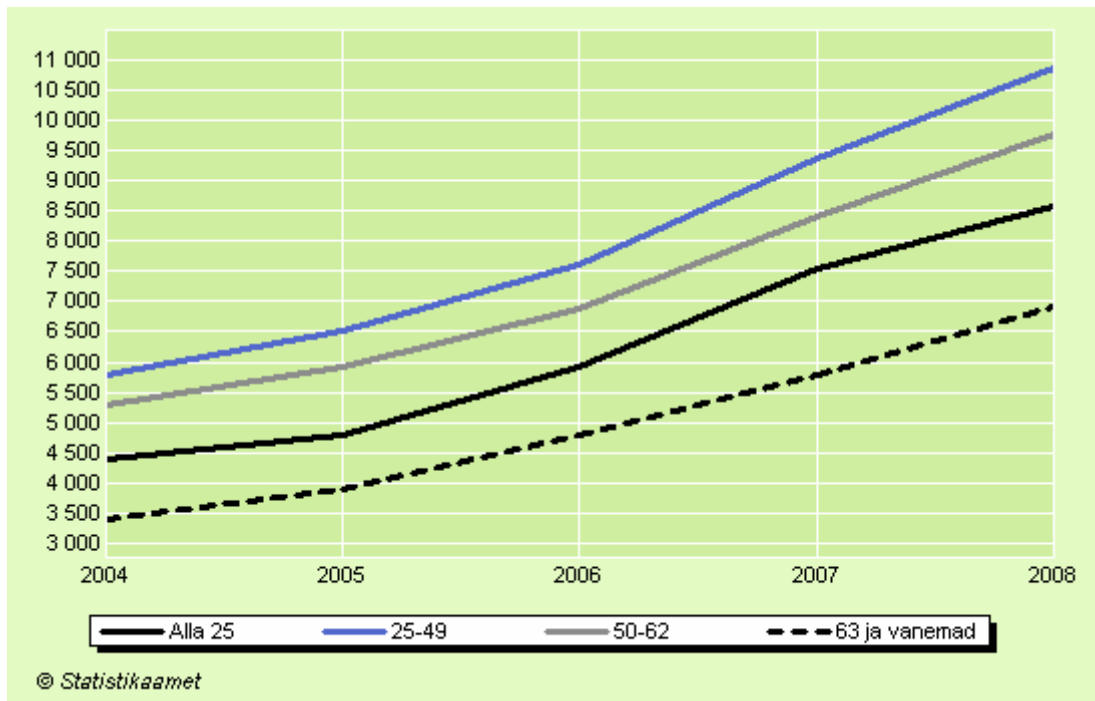
Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 26.08.2009

2003 - 2007. aastal tõusis Valga maakonna keskmine brutotulu eelkõige valdade arvelt, suurim tõus oli näiteks Põdrala vallas (vahemikus 5000 – 6000 kr). Valga linna keskmine brutotulu tõusis vahemikus 4000 – 5000 kr eelnimetatud aastatel, tõus oli 70 – 85 %, Eestis keskmiselt 76 %.

Olulise trendina joonistub välja, et mida kaugemal asub omavalitsusüksus Tallinnast, seda madalam on brutotulu. Meestöötajate kuukeskmine brutotulu on kaugusega Tallinnast tugevamini seotud kui naistöötajate oma (korrelatsioon vastavalt -0,62 ja -0,54). Vanusegrupiti on palgatöötaja kuukeskmine brutotulu kaugusega Tallinnast kõige tugevamini seotud 25 – 49-aastastel ja kõige nõrgemini alla 24-aastastel.

Kõige kõrgem oli 25 - 49-aastaste palgatöötajate kuukeskmine brutotulu, see oli Eesti keskmisest suurem igal aastal. 50 - 62-aastaste palgatöötajate keskmine brutotulu oli Eesti keskmisest veidi madalam. Kuni 24-aastaste ning vähemalt 63-aastaste puhul oli see Eesti keskmisest üle 2000 krooni väiksem (allikas: Maksu- ja Tolliamet, kogumikust „Linnad ja vallas arvudes 2008”).

Analüüsidest Valga linna brutotulude suurust vanuserühmades, joonistuvad samad trendid (vt joonis 12. Valga linna keskmine brutotulu 2008. aastal oli 10 058 kr. Vanaduspensioniealised töötavad inimesed saavad 25 – 49-aastastest 4000 kr vähem palka ja keskmisest brutotulust 3100 kr vähem. Samamoodi on alla 25-aastaste noorte brutotulu väiksem ligi 2300 kr võrra väiksem kui 25 – 49-aastastel ning 1500 kr väiksem linna keskmisest brutotulust.

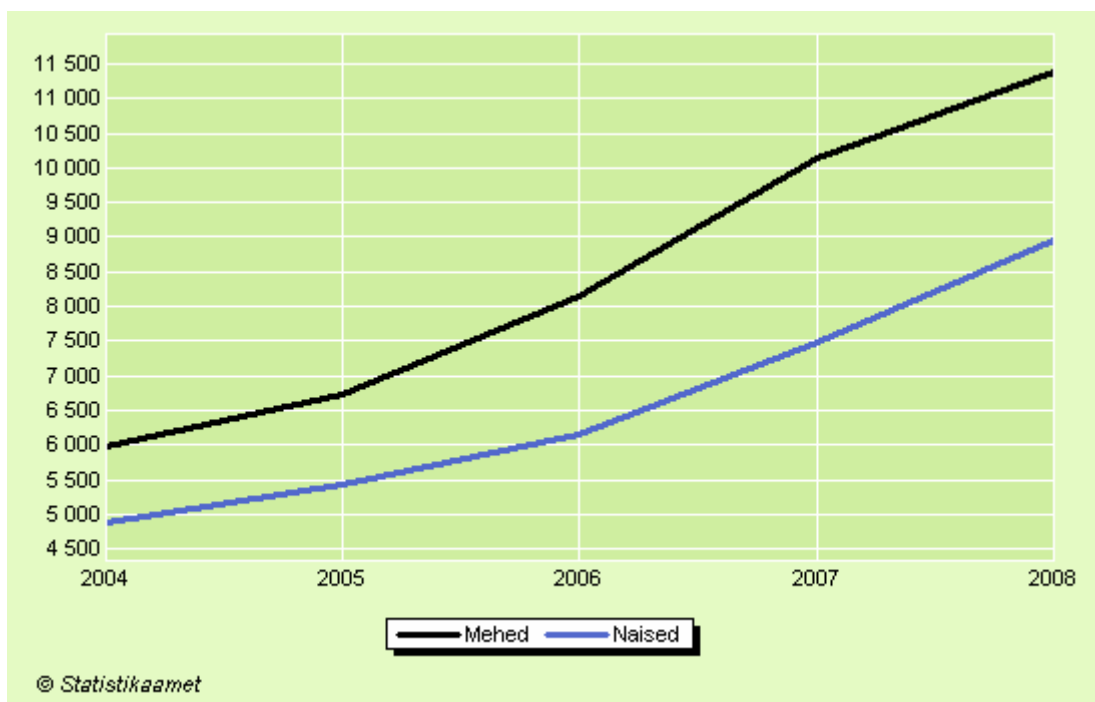

Joonis 12. Valga linna keskmise brutotulu suurus vanuserühmades.

Allikas: Eesti Statistikaameti Andmebaas, 26.08.2009

Kuigi naiste osakaal brutotulu saajate hulgas on suurem, siis vastupidiselt on nende brutotulu suurus väiksem (joonis 13). 2008. aastal oli Valga linnas naiste keskmine brutotulu 2443 krooni võrra väiksem ja tulude erinevuse suurenemine on tõusutrendis. Samad trendid on ka kogu Eestis, kuid maakondade võrdluses olid meeste ja naiste palgaerinevused Valga maakonnas ja Kagu-Eestis üldse keskmisest väiksemad.

Segregatsioon tööturul väljendub nn meeste ja naiste ametites ning tegevusvaldkondades, kusjuures sagedamini on naiste hõivatud töökohad (nt hariduse, kaubanduse ja tervishoiuga seotud aladel) keskmiselt madalamalt tasustatud. Eestis on meeste ja naiste palgaerinevused üks kõrgeimad Euroopas (loe lisaks [Euroopa Komisjon](#); [Praxis](#)). Kui vaadata palkasid ametiala kaupa, siis selgub, et mehed teenivad kõigil ametialadel naistest keskmiselt rohkem (Vaesus Eestis, 2010).

Joonis 13. Meeste ja naiste brutotulu erinevus Valga linnas.

Allikas: Eesti Statistikaameti Andmebaas, 26.08.2009

2.1.3. Miinimumpalga saajad

Antud indikaatori puhul analüüsitakse miinimumpalka saavate töötajate osakaalu tööl käivatest inimestest. Näitaja on oluline, kuna tegemist on potentsiaalses vaesusriskis elavate inimeste grupiga. Näitaja võimaldab kavandada vajalike teenuste ja toetuste võrku ning hulka.

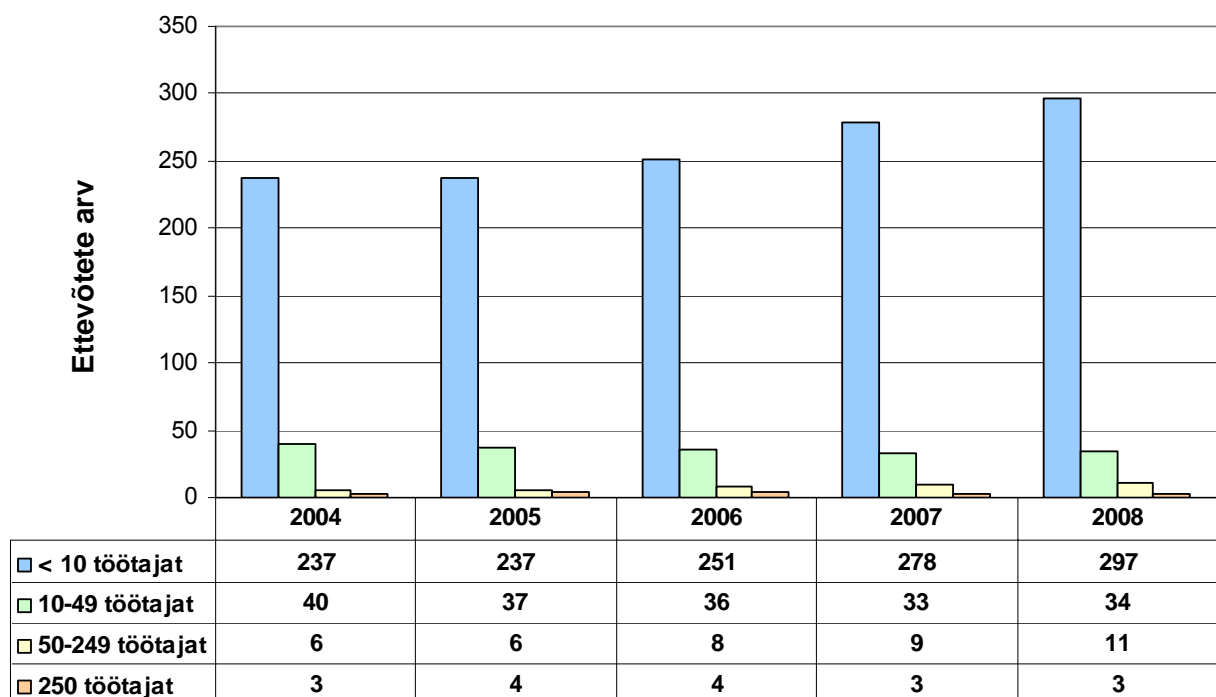
Kahjuks pole miinimumpalka saajate statistika kättesaadav avalikest andmebaasidest. Samamoodi ei ole selliseid andmeid kohalikul omavalitsusel.

2.1.4. Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted

Majanduslikult aktiivsete üksuste/ettevõtete all peetakse silmas statistilisse profiili kuuluvaid ettevõtteid. Statistiline profiil on majanduslikult aktiivsete üksuste (äriühingute, füüsilisest isikust ettevõtjate, asutuste, mittetulundusühingute) kogum, mida Statistikaamet kasutab majandusstatistika üldkogumina 1994. aastast. Statistiline profiil moodustakse majandusüksuste statistilise registri andmete põhjal. Majandusüksuste statistiline register on loodud juriidiliste registrite — äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, maksukohustuslaste registri ning riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri — andmete alusel. Statistilist registrit uuendatakse aasta jooksul juriidiliste registrite andmete ning ettevõtjatele ja teistele üksustele saadetavate spetsiaalsete küsitluslehtede põhjal. Uuendatud statistiline profiil valmib 1. novembriks. Seda kasutatakse sama aasta aastastatistika ja järgmise aasta lühiajastatistika koostamisel. Sinna kuuluvad kõik vaatlusperioodil tegutsenud üksused, k.a üksused, mis tegutsesid vaatlusperioodil vaid osa ajast.

Näitaja kirjeldab potentsiaalseid töökohti kogukonnas. Ettevõtete arvu kasv näitab, et omavalitsuses on ettevõtluse arenguks piisavalt perspektiivi. Ettevõtte suuruse alusel saab vaadata, kas piirkonnas on palju ettevõtlikke inimesi, kes eelistavad olla ise ettevõtjad (suur arv väikese töötajate arvuga ettevõtteid) või eelistavad piirkonna inimesed olla palgatöötajad (väike arv väikese töötajate arvuga ettevõtteid).

Ettevõttes töötavate inimeste arvu järgi jagunevad ettevõtted: mikroettevõtte (0-9 töötajat), väikeettevõtte (10-49 töötajat), keskettevõtte (50-249 töötajat), suurettevõtte (üle 250 töötaja).

Joonis 14. Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted Valga linnas.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 20.04.2009

Joonisel 14 on kujutatud majanduslikult aktiivsete üksuste/ettevõtete arv Valga linnas 2004 – 2008. aastal. Jooniselt nähtub, et olulisel tõusutrendil on mikroettevõtete arv, suurenenud on ka keskmise suurusega ettevõtete arv. Suurettevõtete arv ei ole muutunud.

Vaadeldes piirkonna ettevõtluse arengut Eesti kontekstis, selgub, et aastal 2006. aastal oli kõige suurem ettevõtete sünnimäär Valga maakonnas, kus 2006. aastal alustas äri 16,8 % Eesti ettevõtetest. Enim sündis uusi ettevõtteid Valgamaa valdades, Valga linnas oli ettevõtete sünnimäär madalamas grupis (12,6 %). Eesti keskmine ettevõtete sünnimäär 2006. aastal oli 15,5 % ja Harju maakonnas 15,7 %. Ettevõtte sünd on ettevõtte tegutsemiseks vajalike tootmistegurite (tööjõud, maa, kapital) kombinatsiooni loomine tingimusel, et teised ettevõtted selles sündmuses ei osale. Sünd ei ole ettevõtte teke ühinemise, jagunemise, eraldumise või restruktureerimise tulemusel. Samuti ei peeta sünniks juhtumit, kus ajutiselt mittetegutsev ettevõtte taasalustab tegevust kahe aasta jooksul pärast tegevuse peatamist. Ettevõtete keskmine sünnimäär on sündinud ettevõtete osa majanduslikult aktiivsete üksuste kogumis (allikas: Eesti Statistikaamet, kogumikus „Linnad ja vallad arvudes 2008”).

2006. aastal sündinud ettevõtete tegevusvaldkondadest Eestis oli kaubandusettevõtete suurim sünnimäär Valga maakonnas (21,2%). Tööstusettevõtete sünnimäär oli Valga maakonnas Eestis üks väiksemaid. Teistes tegevusvaldkondades oli alustavatest ettevõtetest rohkem esindatud Valga maakonnas finantsvahendus (Eestis 2. kohal), ehituses, veonduse, laonduse ja sidevaldkonnad, tervishoius ja sotsiaalhoolekandes ning isikuteeninduses (*ibd*).

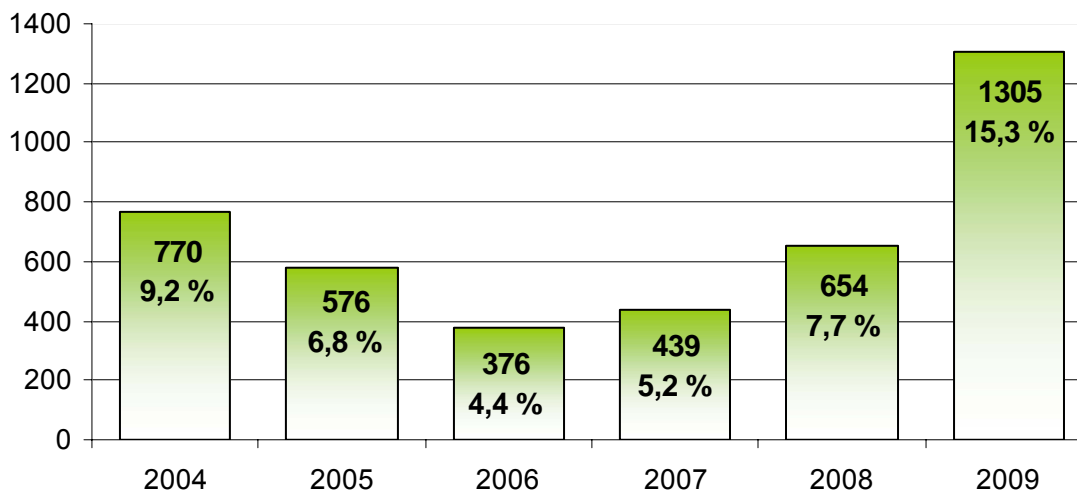
2006. aastal olid aga Valga maakonnas ka suurimad muutused ettevõtete surmades ehk tegevuse lõpetamistes. Maakonnas oli 2006. aastal ettevõtete surmamäär võrreldes eelmise aastaga kaks protsendipunkti ja oli riigi keskmisest tunduvalt väiksem, veidi üle viie protsendi, ehk siis ettevõtete tegevuste lõpetamine oli väiksem kui 2005. aastal ja Eestis keskmiselt. Eestist enim langes ettevõtete surmamäär Valgamaa valdades, Valga linnas oli ettevõtete surmamäär samuti väiksemate määrade grupis (5,6 %), linnades keskmiselt 7,5 %. Tegevusvaldkondadest oli tegevust lõpetanud ettevõtete osakaal Valga maakonnas suurim hulgi- ja jaekaubanduses (*ibd*).

2.1.5. Töötus

Antud indikaatori all käsitletakse Eesti maakondlikus Töötukassas registreeritud töötute arv ja töötuse määr. Töötuse määr ehk tööpuuduse määr näitab töötute osatähtsust tööjõus. Töötus on üks terviseriskidest, millest lähtuvalt on omavalitsusel võimalus planeerida ja käivitada eriprogramme töötusega kaasnevate sotsiaal- ja terviseriskide maandamiseks (näiteks erinevad kursused, nõustamisteenused, koolitused, töökohtade loomine, tervise teenuste tagamine tervisekindlustuseta isikutele).

Joonisel 15 on kujutatud Valga linna töötute arv ja töötuse määr aastatel 2004 – 2009. Töötuse andmed on vastava aasta 31. detsembri seisuga.

Töötuse määr omavalitsuste kaupa üldises avalikus statistikas ei avaldata. Töötuse määr puhul arvutatakse välja töötute osakaal aastakeskmisest tööealisest elanikkonnast. Joonisel 10 on välja arvutatud Valga linna ligikaudne töötuse määr, kuna aastakeskmist tööealiste arvu samuti ei avaldata kohalike omavalitsuste kaupa. Aluseks on võetud tööealise elanikkonna arv töötuse määr arvestamise aasta järgneva aasta 01. jaanuari seisuga. Kuna 2010. aasta 01. jaanuari seisuga elanike arvu kohalike omavalitsuste kaupa pole veel Statistikaameti andmebaasis avaldatud, siis 2009. aasta töötuse määr on arvutatud sama aasta 01. jaanuari tööealise elanikkonna põhjal. Arvestades linna elanikkonna vähenemist, võib joonisel näidatud töötuse määr olla pigem suurem kui väiksem, samas mitte olulise erinevusega tegelikkusest.

Joonis 15. Töötute arv ja töötuse määr Valga linnas.

Allikas: Eesti Töötukassa, 31.01.2010 ja Eesti Statistika Andmebaas 12.05.2009

Valga linna töötuse trendid on samasugused Eesti keskmisega, 2009. aastal toimus järsk töötuse tõus. Töötusega kaasnevaid sotsiaalseid probleeme pole käesolevas punktis otstarbekas eraldi käsitleda, kuna töötus mõjutab väga erinevaid eluvaldkondi.

Valga maakonna töötuse määr oli 2009. aasta lõpuks 16,6 %, 2010. aasta jaanuari lõpuks 17,3 %. Valga linnas oli 2010. aasta jaanuari lõpuks töötute arv 1375 inimest, neist 1104 (80 %) kuulus töötuse riskirühma, ehk isikute hulka, kellel on oluliselt raskem tööturule tagasi pöörduda. Riskirühma kuuluvad osaliselt töövõimetud, noored vanuses 16 – 24, 55-aastased ja vanemad, vanglast vabanenud, pikaajalised töötud (üle 1 aasta), eesti keele mitteoskajad. Riskirühma töötute puhul on tööturule naasmiseks vaja panustada oluliselt rohkem erinevatesse tööturumeetmetesse ja sotsiaalprogrammidesse.

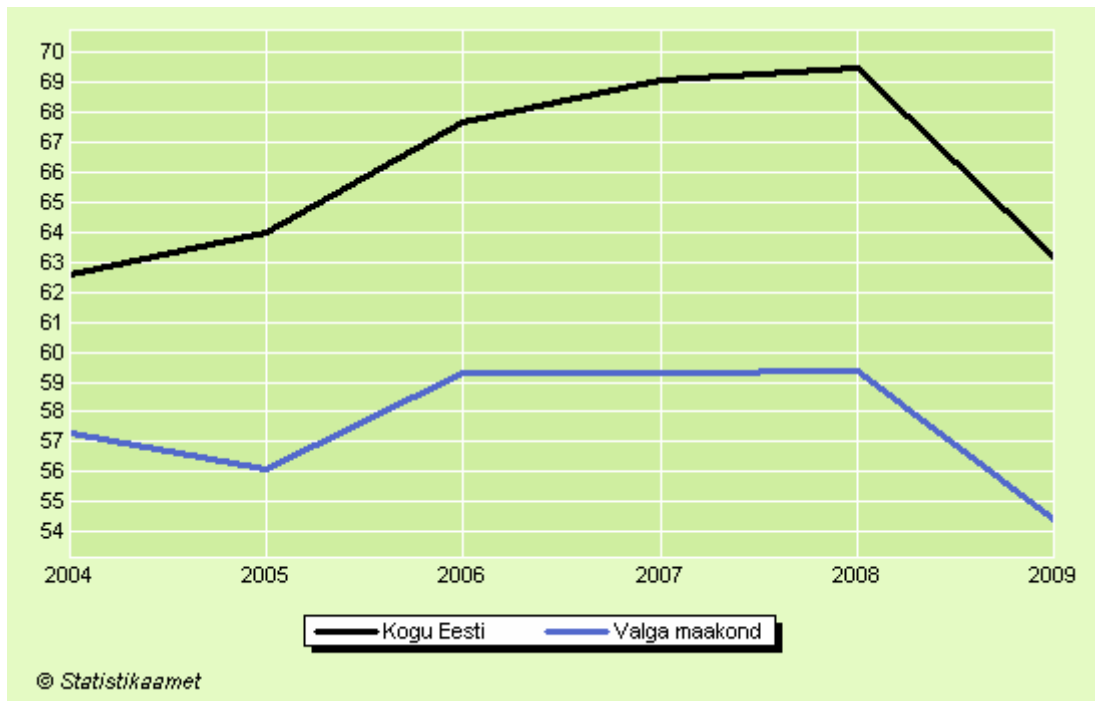
Kui vaadelda töösuhte lõppemise põhjuste statistikat Valgamaal, siis nähtub, et oodatult ei ole esikohal koondamine, vaid töösuhte lõppemine töötaja algatusel ja tähtajalise töölepingu lõppemine. Nimetatud küsimus on olulise tähtsusega, kuna töösuhte lõppemine töötaja algatusel ja tähtajalise töölepingu lõppemisel ei anna töötule õigust töötuskindlustusele, seega on need töötud oluliselt kehvemas materiaalses olukorras.

2.1.6. Hõivatud

(Tööga) hõivatud on isik, kes uuritava perioodil töötas ja sai selle eest tasu kas palgatöötajana, ettevõtjana või vabakutselisena; töötas otsese tasuta pereettevõttes või oma talus; ajutiselt ei töötanud. Tööhõive määr on hõivatute osatähtsus tööealises rahvastikus. Töökoha olemasolu on oluline tervisemõjur, seetõttu võimaldab kirjeldatud näitaja planeerida töökohaga seotud tervisesekumisi.

Hõivatute osakaalu kohta kohalike omavalitsuste kaupa eraldi statistika pole kättesaadav. Järgnevalt analüüsitakse Valga maakonna hõivatute näitajaid. Jooniselt 16 nähtub, et Valga maakonna hõivatute osakaal tööealisest rahvastikust viimaste aastate 60 % lähedasest suuruselt on 2009. aastaks langenud 54 %. Hõivatuid ametirühmade ja soo järgi analüüsidest selgub, et Valga maakonnas kuulus 2009. aastal 70 % meestest nõ sinikraede hulka (teenindus- ja müügitöötajad, oskus- ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid, lihttöölised). Naiste hulgas on nõ sinikraede ja valgekraede (ametnikud, juhid, spetsialistid, tehnikud) osatähtsus võrdne.

2009. aastal olid Valgamaal mehed valdavalt hõivatud erasektoris (84,5 %). Naiste hõivatus era- ja avalikus sektoris oli pea võrdne, vastavalt 52,7 ja 47,3, kuid varasematel aastatel olid naised oluliselt suuremal määral hõivatud erasektoris (60 – 70 %). Avalikus sektoris töötamisega on seotud ka naiste väiksem brutotulu.

Joonis 16. Tööhõive määr Eestis ja Valga maakonnas.

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 12.02.2010

2.1.7. Töøjõus osalemise määr

Töøjõus osalemise määr (aktiivsuse määr) näitab töøjõu osatähtsust tööealisest rahvastikust. Töötud koos töötavatega moodustavad majanduslikult aktiivse rahvastiku, ülejäänud mitteaktiivse rahvastiku. Majanduslikult passiivne ehk mitteaktiivne rahvastik — isikud, kes ei soovi töötada või ei ole selleks võimelised. Majanduslikult aktiivne rahvastik ehk töøjõud — isikud, kes soovivad töötada ja on võimelised töötama (hõivatute ja töötute summa).

Valga maakonna töøjõus osalemise määr on viimastel aastatel 65 – 66 % olnud, jäädes Eesti keskmisele alla 8 %. Seega 35 % Valgamaa tööealisest elanikkonnast kas ei saa töötada tervise või muudel põhjustel või ei soovinud töötada.

2.2. Toimetulek

2.2.1. Ravikindlustusega kaetud

Ravikindlustusega kaetud elanike osakaalu näitaja rahvastikust kirjeldab ühtlasi ravikindlustusega katmata elanike osakaalu, mis võimaldab planeerida võimalikke ja vajalikke sotsiaal-, tervishoiu- ja muid teenuseid sellele sihtgrupile.

Ravikindlustusega kaetuse kohta polnud varasematel aastatel avalikud andmed kättesaadavad, andmeid hakkas Haigekassa avaldama 2009. aastast. Haigekassa andmetel oli Valga linnas 31.12.2009 seisuga 13 259 ravikindlustusega kaetud isikut. Selleks, et teada saada Eesti ravikindlustusega katmata isikute osakaalu, tuleb aluseks võtta rahvastikuregistri andmebaas. Rahvastikuregistri kohaselt elas Valgas 01. jaanuari 2010 seisuga 14 086 elanikku (andmed erinevad Statistikaameti andmetest, vaata põhjendust p 1.9.). Seega on Valga linnas Eesti ravikindlustusega hõlmamata 6 % elanikest. Statistikaameti leibkonnauuringu järgi on ravikindlustamata inimeste seas ülekaalus need, kes ei tööta ja kes pole end ka töötuna arvele võtnud, kuid peale nende veel makse mitte maksvad, dividendidest elavad ja välismaal töötavad inimesed.

Ravikindlustuseta isikule on tagatud vaid vältimatu arstiabi. Esmatasandi arstiabile ligipääsu on korraldanud omavalitsused, kuid see pole nende otsene kohustus. Valga linnas on ravikindlustuseta isikute arstiabi tagatud linnaarsti kaudu, kes teeb otsused esmatasandi

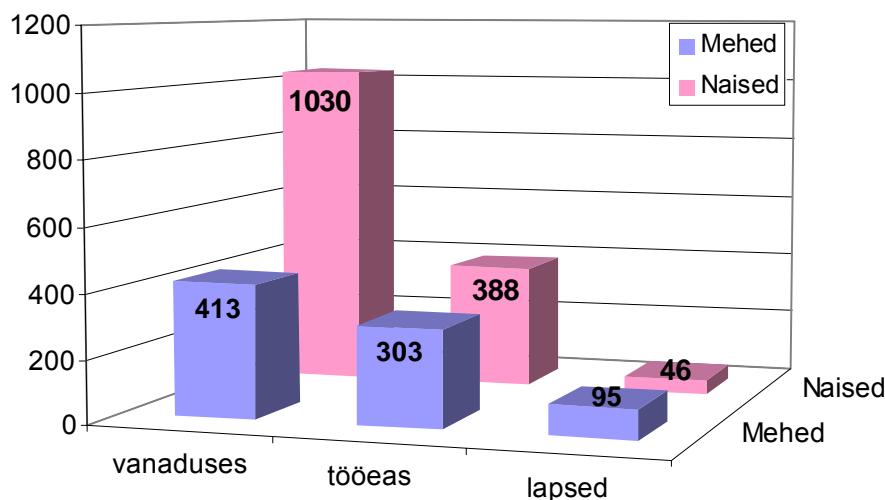
arstiabi, terviseuringute ja eriarstiabi teenuste finantseerimiseks linnaeelarvest. Ravikindlustusega isikutele ei laiene ka ravimisoodustused. Valga linnas saavad ravikindlustuseta isikud taotleda sotsiaaltoetust seoses väljaminekutega ravimite ostule. Sotsiaaltoetus on seotud mitte üksikisiku, vaid kogu leibkonna abivajadusega.

2.2.2. Puuetega inimesed

Terviseprofiili soovituslike indikaatorite kohaselt tuleb antud näitaja puhul analüüsida töövõimetuspensionäride arvu ja osakaalu. Taoliselt on puudega isikud limiteeritult käsitletud. Puue kirjeldab isiku kõrvalabi, järelevalve ja juhendamise vajadust, mis iseenesest ei kaasne alati töövõimetusega. Töövõimetus tuvastatakse ainult tööealiste isikute puhul, 16- eluaastast kuni vanaduspensionieani. Oluline on siiski käsitleda ka puudega lapsi ning vanaduspensionäre, kuna puudega kaasneb alati toetuste ja teenuste finantseerimise suurem vajadus.

Töövõimetuspensionäride arvu eraldi kohalike omavalitsuste kaupa ei ole avaldatud, kättesaadavad on vaid andmed maakonna kohta. Valga maakonnas oli 2008. aastal 2682 töövõimetuspensionäri, mis moodustab 12 % tööealisest elanikkonnast ning püsiva töövõimetusega inimeste arv on stabiilses tõusutrendis (allikas: Sotsiaalkindlustusamet ja Eesti Statistika Andmebaas, 15.02.2010).

Puuetega inimeste osas on olemas Valga linna arvandmed veebruar 2010 seisuga, kuid kättesaadavad pole andmed puude tekkepõhjuste järgi. Joonisel 17 on kujutatud Valga linna puuetega inimeste arv vanaduspensioniealiste, tööealiste ja laste osas. Vanaduspensionieas puuetega naised on 2,5 korda rohkem kui mehi, mis on ilmselt põhjendatud meeste madalama keskmise vanusega. Puudega poisse on aga 2 korda rohkem kui tüdrukuid.

Joonis 17. Puuetega inimesed Valga linnas vanusegrupi ja soo järgi.

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, 25.02.2010

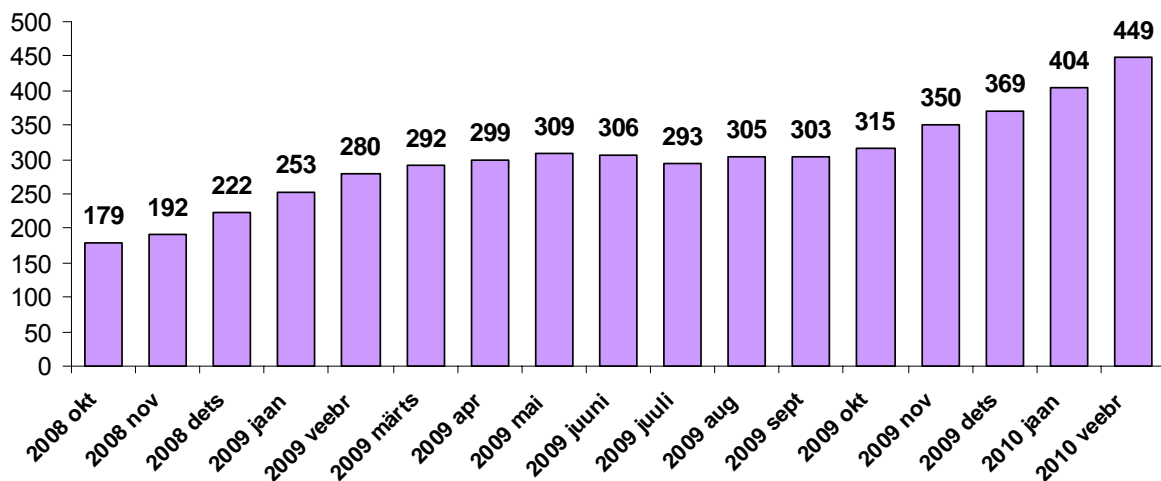
2.2.3. Toimetulekutoetus

Toimetulekutoetus on riigi abi puudusekannatajale, mida maksab kohalik omavalitsus. Toimetulekutoetusega tagatakse perekonnale peale eluasemekulude tasumist elamiseks toimetulekupiiri suurune summa, mis alates 2008. aastast on 1000 kr esimese pereliikme ja 800 iga järgneva pereliikme kohta. Toimetulekutoetus nõ ühtlustab kõigi väikese sissetulekuga perede igakuised elatusvahendid ühesugusele tasemel, mis tähendab et näiteks üksikema kooliskäiva lapsega peab 1800 kr eest kuus ostma toidu, riided, hügieenivahendid, majapidamistarbed, ravimid, tasuma vajalike elukondlike teenuste ja lapse kooli- ning huvihariduskulude eest. Toimetulekutoetusest elatuv perede hulk on kõige vaesem osa elanikkonnast. Vaesus on oluline terviserisk.

Terviseprofiili etteantud struktuuris nähakse ette toimetulekutoetuse analüüsi omavalitsuse elanike koguarvu ja 1000 elaniku kohta, mida võrreldakse Eesti keskmiste andmetega. Toimetulekutoetuse puhul on oluline näitaja aga 2009. aastal toetuse taotlejate arvus toimunud muutused, kuna siis tõusis toimetulekutoetuse saajate arv olulisel määral. 2009. aasta Valga linna andmeid pole aga käesoleval hetkel võimalik võrrelda Eesti keskmiste näitajatega, kuna Statistikaamet pole veel avaldanud 2009. aasta aastakeskmiseid elanike arve.

Toimetulekutoetust saavate, ehk siis äärmises vaesus elavate perekondade suhtarv on Valga linnas läbi aegade olnud üks suurimaid Eestis. Statistikaameti andmetel oli Valga linn oma toimetulekutoetuse saajate arvu poolest 1000 elaniku kohta aastatel 2004 – 2008. a Eesti omavalitsustest esimese 20 omavalitsuse hulgas, linnadest teisel kohal, ettepoole jäid vaid Mustvee ja Kiviõli linn, 2007. aastal isegi esimesel kohal.

Jooniselt 18 on näha Valga linnas toimetulekutoetuse saajate dünaamika seoses majanduskriisi kasvuga. 2007. aastal suvel oli Valga linnas läbi aegade kõige vähem toimetulekutoetuse taotlejaid, 172, seevastu kui 1998. aastal oli kuni 1000 peret toimetulekutoetusel. 2007. aasta lõpus alanud majanduslangusega tõusis paralleelselt toimetulekutoetusest elatuvate perede hulk ning kõigi prognoosid näitavad nende perede arvu kasvu vähemalt 2010. aasta jooksul ning püsivat suurt hulka järgmistel aastatelgi.

Joonis 18. Toimetulekutoetust saavate perede arv oktoober 2008 – veebruar 2010.

Allikas: Valga Linnavalitsuse sotsiaaliamet, 01.03.2010

Negatiivsena tuleb esile tuua, et Valga linnas elas püsivalt äärmises vaesuses vähemalt 200 peret ka isegi tööturu parimas olukorras, 2007. aastal. Ainukese positiivse momendina võib nentida, nii nagu töötuse dünaamika puhulgi, pole Valga linnas siiski toimunud järsku, katastroofilist tõusu vaesuses elavate perede arvus. Samal ajal kui Tallinna linna puhul räägitakse kolmekordistunud toimetulekutoetuse saajate hulgast, pole Valga linnas toimetulekutoetuse saajate hulk 2009. aasta alguse seisuga isegi mitte kahekordistunud. Ootamatu vaesumine on igale perele individuaalne üleelamine, mil on vaja vastu võtta olulisi otsuseid pere tarbimisharjumises ja eluviisides, võimalik, et isegi muuta elukohta. Pikemaajaliselt väikestest sissetulekutest elav pere on aga oma tarbimisharjumused ja elustandardi juba kohandanud vastavalt ressursidele. Kahtlemata on aga püsivas vaesuses elavate perede arv probleemne, mille põhjuseid tuleb ühelt poolt leida töövõimete ja puuetega inimeste suurest hulgast, ehk siis äärmiselt kehvast terviseseisundist, teiselt poolt töötute hulgas 80 % riskigrupi töötute hulgas. Riskigrupi töötute hulgas domineerib Valga linnas subjektiivselt seisukohast pikaajaline töötus ning kindlasti ka muukeelse elanikkonna suur osakaal. Püsivas vaesuses perede hulk on terviseedenduse seisukohast tõsine probleem, kuna toimetulekutoetusest elatuv pere ei saa võimaldada endale tervislikku ja tasakaalustatud toitumist. Seega on terviseedenduse seisukohalt oluline tervist edendavaid tegevusi teha kättesaadavaks just väikse sissetulekuga perekondadele ja võimalusel tasuta.

2.2.4. Sotsiaaltoetused

Lisaks eelnevas punktis kirjeldatud toimetulekutoetusele maksab Valga linn oma eelarve vahenditest täiendavaid sotsiaaltoetusi. Valga linnas makstavad sotsiaaltoetused jagunevad vajaduspõhisteks järgnevatel põhimõtetel:

- sissetuleku vähesuse põhjal;
- erivajaduse põhjal
- universaalsed toetused.

Sissetuleku vähesuse põhjal makstavate toetuste eesmärgiks on ühekordse iseloomuga täiendava toetuse kaudu leevendada väikese sissetulekuga pere puudust seoses suurema väljaminekuga, näiteks tervisega seondult (ravimite, raviteenuste omaosaluse kulutuste, arstiabile transpordi ja abivahendite kulutuste kompenseerimine), lastega seondult (lasteaiamaksu, koolilõuna, huvialaringi, lastelaagrite osaluse kulutuste ja koolitarvete ostu kompenseerimine), elamispinna kulutustega seondult (küttepude ost, õnnetusjuhtumid elamispinnal) ja isiku dokumentidega seotud vajadustega (isikut tõendavate dokumentide riigilõivud, fotode tegemine jmt). Igat juhtumid vaadeldakse individuaalselt, kuid regulatsioonis on seatud teatud piirid sissetulekutele ja väljaminekute vajadusele, mille puhul täiendavaid toetusi määratakse. Siiski on kohaliku omavalitsuse poolt makstavad täiendavad sotsiaaltoetused paindlikud ning võimaldavad teha otsuseid erandolukordades väikese menetlusajaga.

Erivajaduse põhjal makstakse toetusi hooldust vajavatele puuetega täiskasvanute ja laste hooldajatele ning hooldusega seotud teenuste ostmiseks puudega inimestele endile. Toetuse määramisel on oluliseks puudega isiku hooldusabivajaduse ulatus.

Universaalsed toetused on teatud sihtgrupile makstavad toetused teatud sündmuse puhuks. Valgas linnas on nendeks sünnitoetus (2000 kr), ranitsatoetus (1000 kr) ning kolme ja enama kooliskäiva lapse toetus (2000 kr).

Analüüsidest sotsiaaltoetuste mõju tervise ebavõrdsuse vähendamisel tuleb esile tuua, et Valga linn pöörab vajaduspõhiste toetuste puhul tähelepanu tervise taastamisega seonduva toetamisele. Nii näiteks kompenseeritakse väikese sissetulekuga peredele kulutusi ravimite ja abivahendite ostul, meditsiiniteenuste, -uuringute, visiiditasude ja raviasutusse transpordi eest tasumisel. Seega ei peaks arstiabi ja tervist taastav tegevus sissetulekute vähesuse tõttu jääma peredele kättesaamatuks.

Kriitilisest lähtekohast oleks Valga linnas vajalik laiendada ja suurendada sotsiaaltoetusi osas, mis võimaldaks parandada inimeste elamistingimusi (remont, ahjude parandamine, eluruumide soojuspidavuse tõstmine, üüripindade üürimise toetamine).

2.2.5. Sotsiaalteenused

Sotsiaalteenustena defineeritavad tegevused on loetletud Sotsiaalhoolekande seaduse 3. peatükis. Lisaks osutab või finantseerib Valga linn mitmeid teisi sotsiaalteenuseid, mis on kas eriteenused või abistavad kasutada üldist avalikku teenust (nt tugiisik puudega lapsele lasteaias).

Sotsiaalnoustamine

Sotsiaalnoustamine on isikule vajaliku teabe andmine sotsiaalsetest õigustest ja seaduslike huvide kaitsmise võimalustest ning abistamine konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamisel edaspidise toimetuleku soodustamiseks. Sotsiaalnoustamisega tegelevad Valga Linnavalitsuse sotsiaalabi ametnikud, sotsiaalvaldkonna mittetulundusühingud (5) ja sotsiaalhoolekandeasutused.

Koduteenused

Koduteenused on isikule kodustes tingimustes osutatavad teenused, mis aitavad tal harjumuspärasel keskkonnas toime tulla. Koduteenuste osutamine Valga linnas on teenuse saajale tasuta. Teenust osutatakse üksielavatele puudega inimestele või eakatele nende

kodus. Teenusena osutatakse abistamist kodustes majapidamistoimingutes (küttepuude toomine, koristamine, pesupesemise korraldamine jmt), toimingutes väljaspool kodu (toiduainete jm vajaliku toomine, asjaajamine jmt) ja muudes toimingutes, mis peavad tagama puudega inimese või kõrvalabi vajava eaka iseseisva toimetulemise kodus. Koduteenus ei hõlma hooldamist, see tähendab pidevat või ööpäevaringset kõrvalabi vajava isiku toimetuleku korraldamist. Hooldus korraldatakse kas hooldaja määramise, hoolekandetasutuses hooldamise kaudu või muude sotsiaalteenuste või -toetuste abil. Koduteenuseid osutavad Valga Linnavalitsuse sotsiaalabi ameti hooldustöötajad, kes on vastava erialase ettevalmistusega. Hooldustöötajaid töötab Valga linnas 16, kelle abistamisel on keskmiselt 100 puudega isikut või kõrvalabi vajavat eakat.

Eluasemeteenused ja täiskasvanute varjupaik

Eluasemeteenusteks loetakse sotsiaalkorteri või sotsiaalpinna eraldamist isikutele, kes ise ei ole suuteline seda endale või oma perekonnale tagama. Eluasemeteenusena käsitletakse ka liikumispuudega või muu erivajadusega isiku abistamist tema elamispinna kohandamisel tema erivajadusi arvestavaks.

Valga linnas on 25 sotsiaalkorteri ja ühiselamutüüpi sotsiaalpinna Valga Linna Töötute Aktiviseerimiskeskuses (asukoht Piiri 19, Valga) asuv sotsiaalmaja, kuhu saab majutada kuni 60 isikut sotsiaalpindadele. Samas majas on olemas ka kodutute varjupaik, kus võimaldatakse ajutist elamisvõimalust ilma püsiva elukohata isikutele kuni nende edasise elukorralduse lahenemiseni. Mujal omavalitsustes ajutiselt viibivate kodutute või muul põhjusel ajutiselt elamisvõimalust jäänud isikute varjupaiga teenust ostetakse asukohajärgsest omavalitsusest.

Päevakeskused

Päevakeskused on päevasel ajal lastele, eakatele ja puuetega inimestele juhendamist, nõustamist ja huvitegevust pakkuvad asutused. Valga linnas asuvad ja linna finantseerimisel tegutsevad:

MTÜ Domus Petri Kogu, asukohaga Lai 5a, Valga. Pakutavad teenused: väikese sissetulekuga eakatele ja puuetega inimestele soodushinnaga toitlustamist (teenusele saamiseks pöörduda Valga Linnavalitsuse sotsiaalabi ametisse), vähekindlustatud ja riskiperedest laste koolivaheaja toitlustamine ja vaba aja sisustamine, pikaajaliste töötute tööharjutusprogramm (suunab Töötukassa) jm tegevusprogrammid sotsiaalsetele riskirühmadele.

MTÜ Valgamaa Tugikeskus, asukohaga Kungla 28, Valga. Pakutavad teenused: psüühiliste erivajadustega isikute igapäevaelu toetamine, toetatud töötamine.

MTÜ Valgamaa Puuetega Inimeste Koda, asukohaga Kungla 15, Valga. Pakutavad teenused: puuetega inimeste ja eakate huvitegevus, puuetega inimeste seltsid puudespetsiifika järgi.

Asenduskoduteenus ja laste varjupaik

Vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele hoolekandetasutuses nende põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, talle turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna. Valga linnas osutab asenduskodu teenust Valga linn allasutus Valga Lastekodu Kurepesa. Lastekodus Kurepesa elab 35 last, neist 13 Valga linna lapsed, ülejäänud on mujalt pärit. Valga linna lapsi on asenduskodu teenusel ka mujal omavalitsustes laste hoolekandetasutustes.

Samas asutuses osutatakse ka laste varjupaiga teenust, kus pakutakse kuni 18-aastastele lastele ajutist ööpäevast peavarju, abi, tuge ja kaitset pakkuv hoolekandetasutus, võimalusel ka väikelapse vanemale, kes vajab koos lapsega varju koduvägivalla või muu ohu eest.

Naiste varjupaik

Valgamaa Naiste Varjupaik on mõeldud lähisuhte vägivalda all kannatavatele naistele, pakkudes turvalist ja ajutist elukohta pärast vägivalda või vägivaldahoju puhul, esmast psühholoogilist nõustamist ja kriisiabi, informatsiooni probleemi juriidiliste külgede kohta (nt kohtusse pöördumine, lahutus, lastekaitse).

Hooldekodus hooldamine

Hooldekodud on üldjuhul kahetüübilised: vanuritele ja puuetega inimestele üldhooldekodud ja psüühiliste erivajadustega isikutele erihooldekodud. Teenuste finantseerimine ja teenuste saamise tingimused on erinevad. Üldtüüpi hooldekodu teenust osutab ja finantseerib üldjuhul kohalik omavalitsus, asutades selleks hooldekodu omavalitsuse territooriumil või ostes teenust mujalt. Valga linnas osutab üldhooldekodu teenust MTÜ Valga Hoolekandekeskus, asukohaga Peetri 4, Valga (Valga Haigla hoones). Hooldekodus hooldamine on tasuta, Valga Hoolekandekeskuse kohamaksumus on alates 2009. aastast 8125 kr. Hooldusel olev isik tasub oma sissetulekutest (pension ja puudega inimese toetus) 90 % hoolduskuludeks. Kohamaksumusest puudujääva osa tasub hooldusel olev isik muudest vahenditest või tema seadusjärgsed ülalpidajad (Perekonnaseadusest tuleva kohustusena lapsed, lapselapsed, abikaasa). Muude vahendite puudumisel finantseerib hoolduskulud isiku elukohajärgne omavalitsus, Valga linna elanike puhul finantseerib hooldamise kulud Valga linn.

Erihooldekodudes osutatakse psüühiliste erivajadustega isikute ööpäevaringse hooldamise teenust. Teenuseid finantseeritakse riigieelarvest. Valga linnas asub MTÜ Valgamaa Tugikeskus (asukohaga Pargi 12, Valga), kes osutab ööpäevaringse tugevdatud toetusega hoolduse teenust, samuti osaliselt üldhooldekodu teenust.

Rehabilitatsiooniteenus

Rehabilitatsiooniteenus on isiku iseseisva toimetuleku, sotsiaalse integratsiooni ja töötamise või tööle asumise soodustamiseks osutatav teenus, mille raames koostatakse isikule isiklik rehabilitatsiooniplaan, osutatakse rehabilitatsiooniteenuseid ja juhendatakse isikut, kuidas rehabilitatsiooniplaanis kirjeldatud tegevusi ellu viia. Valga linnas tegutseb Valga Haigla juures rehabilitatsioonimeeskond, kus koostatakse plaane puudega lastele ja täiskasvanutele, samuti pakutakse erinevaid rehabilitatsiooniteenuseid.

Lapsehoiuteenus ja teenused puuetega lastele

Lapsehoiuteenus on lapsevanema või last kasvatava isiku toimetulekut või töötamist toetav teenus, mille osutamise vältel tagatakse lapsevanemale lapse hooldamine, arendamine ja turvalisus lapsehoiuteenuse osutaja poolt. Teenust osutatakse raske ja sügava puudega lastele. Valga linnas teenuseosutajad puuduvad, kuid teenust ostetakse sisse mujal omavalitsustes asuvate lapsehoiuteenuse osutaja poolt (Tartumaalt SA Eesti Agrenska Fond, edaspidi ka Otepääl Anni Rehabilitatsioonikeskus). Puudega lastel on võimalus käia Tartu Maarja koolis (vaimupuudega lastele) ja Tartu Hiie koolis (kuulmispuudega lastele), linna poolt võimaldatakse transport iga nädal kooli ja tagasi sõiduks. Tartu Maarja kooli lastel finantseeritakse Maarja kooli tugikodu teenuse kasutamine õppeperioodil, samuti koolivaheaja lastelaagrid. Valga linna lasteaedades finantseeritakse erivajadustega lastele tugiisiku teenust, millega võimaldavad puuetega lastel tavalasteaias toime tulla. Finantseeritakse mitmeid rehabilitatsiooni- ja raviteenuseid, kui need ei mahu riigi poolt rahastatava rehabilitatsiooniteenuste raamesse või ettenähtud mahu hulka.

Teenused puuetega inimestele

2010. aasta jooksul on Valga linnas käivitamisel invatranspordi teenust, mille puhul on buss kohandatud spetsiaalselt erivajadustega inimesi arvestavaks (ratastoolitõstuk) ja võimaldatakse liikumispuudega isikul sõita tööle, kooli, arsti juurde ja muudele vajalikele asjaajamistele. Lisaks finantseeritakse liikumise erivajadustega isikute transporti sisseostetava teenusena, näiteks juhtudel, kui invatranspordi vajadus on mujal omavalitsuses ajutiselt viibides, nt õppimisel.

Viipekeeletoetuste teenust ostetakse sisse erialaseltsilt Tartust. Puuetega inimestele finantseeritakse ujula kasutamist Valga Gümnaasiumis.

Olmelised sotsiaalteenused

Avalikus kohas leitud surnuveo teenust ostetakse sisse. Samuti omasteta isikute matmise teenust, mis alates 2010. aastast toimub ainult kremeerimisel, et säästa kalmistute ruumi ning parendada kalmistu heakorda.

Linnas on olemas avalik saun, laupäeval ja pühapäeval avatud leiliga saun (pilet 30 kr, õpilastele 15 kr, alla 7-a lastele tasuta), reedeti saab kasutada dušši (20 kr). Valga Linna Töötute Aktiviseerimiskeskuse juures saab kasutada dušši ja pesumasinat tasuta.

Vajadus uute sotsiaalteenuste järele

Kindlasti vajaksid laiendamist ja kättesaadavuse parandamist sotsiaal- ja rehabilitatsiooniteenused puuetega inimestele, just puuetega lastele, et tagada nende iseseisev toimetulek täiskasvanuna. Oluline on, et puuetega lastele oleks kättesaadavad ka üldised avalikud teenused, nagu näiteks lasteaed ja kool, milleks on vajalikud tugiteenuste olemasolu (tugiisikud, erialaspetsialistid).

Teise olulise sotsiaalteenusena on vajalik laiendada sotsiaalkorterite hulka ning liikumise erivajadusega inimeste eluruumide kohandamist. Valga linnas elanike kasutuses olevad eluruumid on kehvast olukorras. Statistikaameti andmetel oli 2007. aastal Valga maakonnas 32 % kasutuses olevatest eluruumidest ehitatud enne 1946. aastat, Eestis keskmiselt oli see näitaja 18 %. Eluruumide seisunditest anti rahuldav hinnang, ehk mõnevõrra amortiseerunud on 48 % Valga maakonna eluruumidest (Eesti Statistika Andmebaas, 04.04.2008).

2.2.6. Suhtelise vaesuse määr

Suhtelise vaesuse määr on isikute osakaal, kelle leibkonna sissetulek jagatuna leibkonnaliikme tarbimiskaalude summaga on suhtelise vaesuse piirist madalam (s.o 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist). Suhtelise vaesuse määr toob välja piirkondlikud erinevused sissetulekutes.

Suhtelise vaesuse määr on Valga maakonnas olnud 2005 – 2007. aastal 28 – 29 %, milliste näitajatega on Valgamaa vaeseimate maakondade esikolmikus olnud (Eesti Statistika Andmebaas, 25.06.2009). Hilisemate aastate näitajaid ei ole statistikaamet avaldanud. Suhtelise vaesuse kehvad näitajad on tingitud eelkõige madalamast palgatasemest ja suurest töötute osatähtsusest.

Vaesus on oluline terviserisk. Sellised tervisekäitumise aspektid nagu tervislik toitumine, füüsiline aktiivsus, loobumine või hoidumine tervist kahjustavatest harjumustest jne omavad kindlasti väiksemat tähendust vaesuses elavate perede jaoks. Nii tervisliku toitumise kui ka organiseeritud kehalise liikumise jaoks on vaja lisaressursse, mida madala sissetulekuga inimestel ei ole. Tervisehäiretega inimesed peavad vaesuses elamisest tulenevalt piirama nii ravimitarbimist kui ka võimalusi raviteenuste ostmiseks (visiiditasud, tasuline ravi jne). Eesti inimarengu aruande (2008) analüüside järgi panustavad madalama sissetulekuga ja haigemad inimesed tervishoidu omaosaluse kaudu rohkem kui kõrgema sissetuleku ja parema tervise seisundiga inimesed (Vaesus Eestis, 2010).

Vaesuses elamine kaugendab inimest ühiskonnast — nii otsustusprotsessidest kui ka ühiskonnas toodetavatest ja jagatavatest hüvedest, süvendades ühiskonna killustatust ning ohustades sotsiaalset sidusust. Sotsiaal-majanduslikult ebavõrdses ühiskonnas on rohkem sotsiaalseid riske ja inimeste endi riskikäitumist (alkohol, narkootikumid, õigusrikkumised jne). Vaesusel on otsene rahaline hind: kindlustamata isikute tervishoiukulud, kodutute varjupaikade ja sotsiaalkorterite ülalpidamiskulud, toetused ja teenused vaestele, kuritegevuse otseste tagajärgede likvideerimine jne. Kuid vaesusel on ka kaudne hind — nt õiguskorra tagamise lisakulud, väiksemad maksulaekumised, mittetöötamisest ja -õppimisest tulenev inimkapitali kaotus jne (*ibid*).

2.3. Kaasatus kogukonna tegevustesse

2.3.1. Kogukonna motivaatorid

Kogukonna motivaatoriteks on kohaliku omavalitsuse poolne tunnustus ning erinevad välja antavad auhinnad. Indikaator võimaldab hinnata kohaliku omavalitsuse aktiivsust inimeste aktiveerimisel.

Valga linnas on traditsiooniks muutunud sellised motiveerida üritused nagu iseseisvuspäeva puhul toimuv linnapea vastuvõtt, kus tunnustatakse oma valdkonna parimaid kultuuri-, hariduse-, spordi ja sotsiaalvaldkonnas. Samuti on tunnustatakse kauaaegseid tublisid töötajaid. Võimalik ja vajalik on edaspidine valdkondade laienemine.

2.3.2. Elanike kaasamine

Kohaliku omavalitsuse võimuses on luua erinevaid võimalusi kaasamiseks elanikke otsustusprotsessi. Inimesed võivad olla kaasatud kogukonna tegevustesse läbi erinevate ühingute, seltside, kolmanda sektori ühenduste, survegruppide, vabatahtlike tegevuste jms kaudu. Indikaator võimaldab hinnata sotsiaalse sidususe osakaalu kogukonnas.

Valga linnas on elanike kaasatus kogukonna tegevustesse suuremal määral seotud tegutsemisega mittetulundusühingutes, nii kultuuri-, spordi- kui ka sotsiaalvaldkonnas. Kui kahes esimese tegutsevad inimesed pigem oma vabaaja harrastuste teostamisega, siis sotsiaalvaldkonna MTÜ-d räägivad kaasa ka linnaelu ja ühiskondlikes küsimustes, näiteks pensionäride seltsid korraldavad kohtumisi linnajuhtide ja muude valdkondade otsustajatega ning esitavad oma ettepanekuid, esindades mingi kindlama sihtgrupi huve, näiteks puudega inimesed, vene keelt kõnelevad pensionärid.

Linnaelu ja naabruskonda puudutavates otsustes näevad õigusaktid avalikule võimule ette teatavat kaasamise, informeerimise ja avalikustamise kohustust. Enne otsuse tegemist selgitatakse nt õigusakti väljaandmise vajadust, selle eesmärke ning tagajärgi. Need võimalused on Valga linna elanikele tagatud õigusaktides ettenähtud standardis. Puudusena võib esile tuua, et väga sageli ei osale elanikud otsustusprotsessis, kas põhjusel, et puudub huvi või ei osata/juleta.

Teine oluline ja operatiivsem viis on avaliku veebilehe vahendusel kaasamine. Volikogu õigusaktide eelnõud avaldatakse Valga linna kodulehel, kuid elanike huvi vähene. Põhjuseks võib olla pideva huvi puudus (vajalik pidevalt jälgida otsustusprotsesse) ja vähesed eelteadmised. Elanike huvi suurendamiseks on võimalus kodulehele kirjutada eelnevalt linnavalitsuse/volikogu istungil arutusele tulevatest eelnõudest ning kutsuda üles osalema arutelul kaasaegsel interaktiivselt moel (foorumid, gallupid jmt), võimalus avaldada arvamust ja tegema ettepanekuid mitteformaalselt moel (nt kommentaarina). Suuremat ühiskondlikku sihtrühma hõlmavaid teemasid käsitleb ajakirjandus, mis toob omakorda kaasa otsusega hõlmatud linnaelaniku suurema huvi teda puudutava otsuse suhtes ning tagasiside (ajalehe veebiväljaande kommentaarium, tagasiside ja ettepanekud linnavalitsusele ja volikogu liikmetele).

Kaasavate otsuste kandepinda on võimalik laiendada näiteks nn ümarlaua meetodil huvigruppide kaasamisel, näiteks Valga linnas olnud ümarlauad teemal avalik kord ööklubide läheduses, kaasatud politsei, linnavalitsus, ettevõtjatest ööklubiomanikud.

Kahtlemata ei saa kaasamise viisina käsitlemata jätta kandideerimist kohalike omavalitsuste volikogude valimistel ja osalemist poliitilistes ühendustes. Selle kaudu on huvigruppidel otseselt võimalus osaleda linnaelu otsustusprotsessides ja olla kaasatud kohaliku poliitika kujundamisse erinevates valdkondades, näiteks volikogude komisjonide töös osalemise kaudu. Volikogus esindatud erakonnad ja valimisliidud esindavad valijate huve ja saavad pidevalt tagasisidet otsuste osas. Valga linnas on huvi kohaliku elu otsustamise tasandil osalemise vastu suur, mida näitasid 2009. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimised, kus konkurents Valga Linnavalikogu kohtadele oli Eestis 3. kohal.

Vabatahtliku tegevusega on võimalik osaleda probleemkohtade lahendamisel. Valga linnas on üleriigilise ühenduse kaudu vabatahtlike aktiivne tegevus olnud kodutute loomade varjupaigas. Iga aasta kevadel korraldab linnavalitsus ülelinnalised heakorrastustalgud.

2.3.3. Naabrivalve piirkondade arv

Indikaator näitab kogukonna kaasatust ja aktiivsust enda turvalisuse tagamisel. Ametlik statistikat naabrivalve olemasolu kohta on MTÜ Eesti Naabrivalvega ühinenud piirkondade või sektorite põhjal. Valga linnas ametlikult MTÜ-ga Eesti Naabrivalve liitunud sektoreid ei ole. Visuaalselt on siiski linnapildis näha majadel märgistusi naabrivalve olemasolu kohta. Kahtlemata toimib väiksemas kogukonnas naabrivalve ka ilma vastava kokkuleppeta.

2.3.4. Kultuurielus osalemise võimalus

Indikaator näitab inimeste võimalust paikkonnas tarbida erinevaid kultuuriväljundeid ning kultuurseks aja viitmiseks.

Valga linna elanikkonnal on võimalus tarbida alljärgnevat kultuuriväljundeid:

- võimalik külastada kino 1 kord nädalas pühapäeviti Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuse ruumides;
- teatrietendusi on võimalik vaadata vastavalt sellele, kuidas teatrid planeerivad oma väljasõite statsioonarist. Toimuvad ka kohalike näitetruppide poolt lavastatud etendused;
- kontserdid toimuvad nii elukutseliste kui harrastusmuusikute poolt;
- kohaliku identiteedi säilitamise ja kultuuripärandi vahendamisega tegelevad Valga Muuseum ja SA Valga Isamaalise Kasvatuse Püsiekspositsioon;
- raamatukogualase tööga tegeleb Valga Keskraamatukogu.

Kultuuriasutused tegevusalade kaupa:

- Valga Kultuuri- ja Huvialakeskus: erinevatel kultuuriüritustel osalemine, kinofilmide näitamine, laste- ja noorte huvitegevuse ja noorsoolase töö teostamine.
- Valga Keskraamatukogu: raamatud ja ajakirjandus kohapeal lugemiseks ja väljalaenutamiseks, internetituba, hariv-temaatiliste ürituste korraldamine.
- Valga Muuseum: kohaliku identiteedi säilitamine, kultuuripärandi vahendamine, uurimistöde teostamine, korraldab konverentse, koostab ja kirjastab muuseumijuhte, õppematerjale ning muid muuseumi profiilile vastavaid väljaandeid, hariv-temaatiliste ürituste ja näituste korraldamine.
- SA Valga Isamaalise Kasvatuse Püsiekspositsioon: isamaaline kasvatus, töö ajaloopärandiga, uurimus- ja teadustegevus, erinevad üritused, teemapark.

Kultuuriasutusi külastab hinnanguliselt iga kuu ca 5 000 inimest. Lisaks tegutseb 28 kultuurialast mittetulundusühingut, neist 25 täiskasvanute ja 3 lastele. Neis osaleb hinnanguliselt 437 osavõtjat.

Paikkonna probleemid sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimaluste indikaatorite põhjal

Maksumaksjate arv väheneb töötuse tõttu.

Palgatöötajate hulgas naiste osakaal kõrgem (55 %), meeste osakaal väheneb töötavate isikute hulgas juba parimas tööeas, 25 – 49-eluaastat. Tuleb leida vastus, millega nad on hõivatud.

7 % vanaduspensionäridest töötab, mis võimaldab terviseedenduslikke sekkumisi sellele vanusegrupile planeerida ka töökohtade kaudu.

Keskmine brutotulu küll tõuseb, kuid jääb järjest enam maha Eesti keskmisest, 2008. aastal 2854 kr võrra.

Mida kaugemal asub omavalitsus Tallinnast, seda madalam on brutotulu, mis on enim seotud meestöötajate ja 25 – 49-aastaste puhul.

Vanaduspensioniealised ja alla 25-aastased noored saavad keskmisest vähem palka, vastavalt 3100 ja 1500 kr. 25 – 49-aastastega on palgaerinevused vastavalt 4000 ja 2300 kr.

Naised töötavad madalama palgaga töökohtadel kui mehed, 2008. aastal oli keskmine brutotulu 2443 kr võrra väiksem.

Töötuse määr oli 2009. aastal Valga linnas 15 %, mis toob kaasa olulisi sotsiaalseid probleeme.

80 % Valga linna töötutest on tööturul oluliselt väiksema konkurentsivõimega.

Töösuhete lõppemise valdavaks põhjuseks pole koondamine, vaid töösuhe on lõppenud töötaja enda algatusel, tähtajalise töölepingu lõppedes või poolte kokkuleppel.

Töoga on hõivatud 54 % tööealisest rahvastikust.

35 % tööealisest rahvastikust on majanduslikust passiivne, ehk siis isikud, kes ei soovi töötada või ei ole selleks võimelised.

Ravikindlustuseta on 6 % elanikest.

12 % elanikest on püsivalt töövõimetud.

Puudega vanaduspensioniealisi naisi on 2,5 korda rohkem kui mehi, puudega poisslapse on 2 korda rohkem kui tüdrukuid.

Toimetulekupiiril elab 450 peret ning see näitaja on kindlas tõusutendentsis. Püsivas äärmises vaesuses elab vähemalt 200 peret, näitaja poolest on Valga Eesti linnade hulgas teisel kohal, 2007. aastal ka esimesel kohal.

Sotsiaalhoolekande meetmete puhul vajab laiendamist ja kättesaadavuse parandamist sotsiaal- ja rehabilitatsiooniteenused puuetega inimestele, aga eriti puuetega lastele ning meetmed kasutuses olevate eluruumi tingimuste parandamiseks.

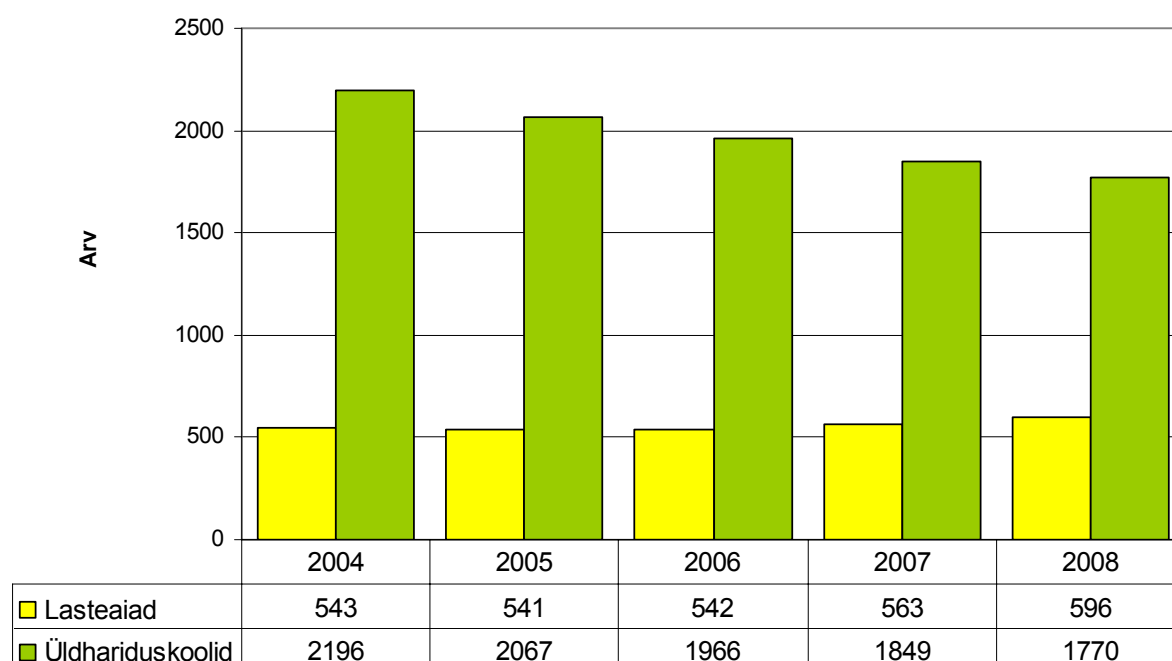
Valgamaa on kolme kõige vaesema maakonna hulgas. Vaesus on oluline terviserisk.

III LASTE JA NOORTE TURVALINE NING TERVISLIK ARENG

3.1. Õpilaste arv haridusasutustes

Antud indikaatori puhul vaadeldakse kohaliku omavalitsuse haldusalas olevate lasteaedade, üldhariduskoolide õpilaste arvu ja teistest omavalitsustest pärit laste osakaalu.

Joonisel 19 on kujutatud õpilaste arv Valga linna koolides ja lasteaedades. Jooniselt nähtub õpilaste arvu vähenemise trend üldhariduskoolides, mis on mõjutatud gümnaasiumiosa õpilaste arvu vähenemisest. Lasteaedades käivate laste arv on tõusutrendil, mida on mõjutanud sündivuse tõus ning tööturu soodsama olukorra tõttu vajaduse suurenemine lapsehoiu järele.

Joonis 19. Laste arv Valga linna haridusasutustes.

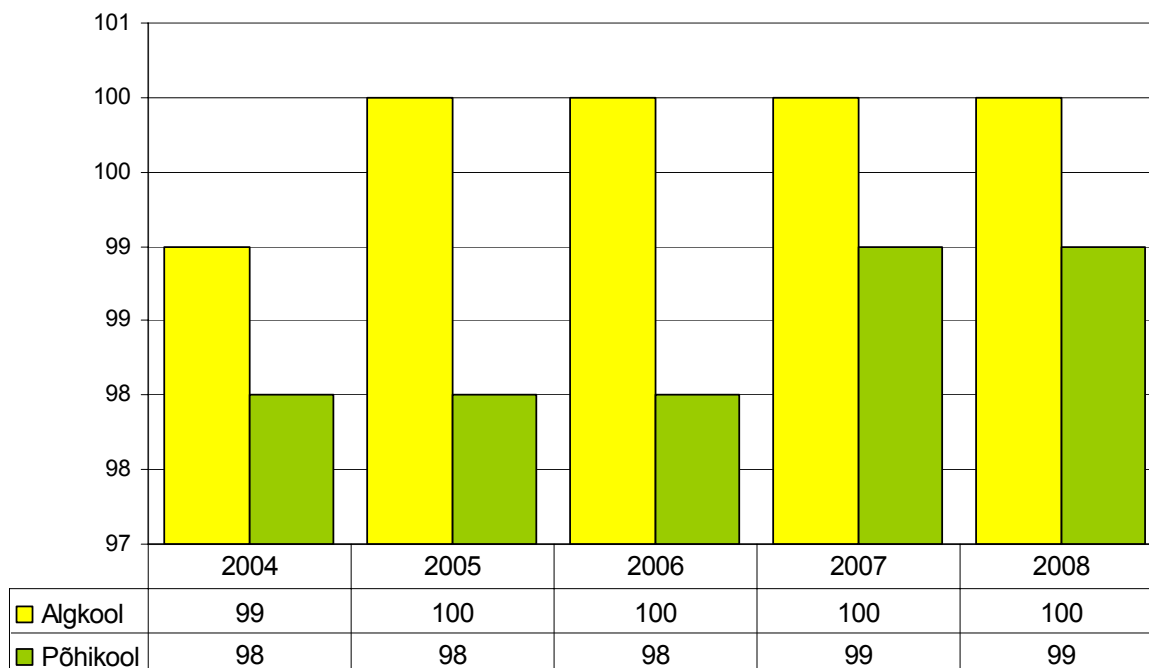
Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem, 02.01.2010

Mujalt omavalitsustest on Valga linna lasteaedades keskmiselt 1 % lapsi. Üldhariduskoolides mujalt omavalitsusest pärit laste osakaal on suurenenud aasta-aastalt, 2004. aasta 7 %-lt 2008. aasta 13 %-ni.

3.2. Koolikohustuse täitmine

Antud indikaator vaatleb seaduses ettenähtud mahus koolis käimist kooliastmete (algkool, põhikool) lõikes lapse elukoha järgi ning võimaldab hinnata riskinoorte osakaalu ja planeerida sekkumisi.

Joonisel 20 on kujutatud koolikohustuse täitmine Valga linna koolides Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel. Jooniselt nähtub, et koolikohustuse täitmine algkooli astmes on probleemideta. Põhikooli astmes esineb 1-2 % koolikohustuse mittetäitmine, mis siiski aastate jooksul on paranenud ilmselt koolides rakendunud tugisüsteemide abil. Hariduse infosüsteemis on siiski andmed vaid pikaajalise koolikohustuse täitmise kohta, lühiajalisemad probleemid selles ei kajastu.

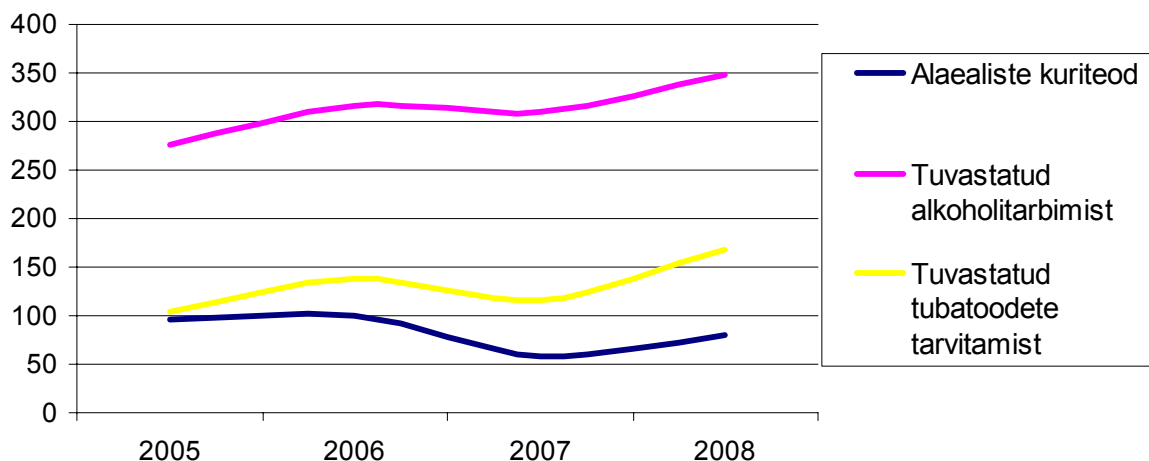
Joonis 20. Koolikohustuse täitmine kooliastmete lõikes Valga linna koolides.

Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem, 02.01.2010

3.3. Noorte süüteod

Noorte süütegude osas analüüsitakse noorte poolt toime pandud õigusrikkumisi aastas ja kajastatakse ka alaealiste komisjoni andmeid, kes arutavad alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumisi ja rakendab mõjutusvahendeid. Süüteod on karistusseadustiku kohaselt kuriteod ja väärted.

Eesti Politsei- ja Piirivalveametist on kättesaadav omavalistuste põhine statistika alaealiste süütegude kohta alates 2006 – 2008. aasta kohta. Alaealiste kuritegevuse üldarv Valga linnas 2008. aastaks oli vähenenud (kuritegude arv 37, neist 4 I astme kuritegu). 2007. aastal alaealiste kuritegude arv 45 (neist 5 I astme kuritegu), 2006. aastal 63. Seevastu oli alaealiste väärtegade (sealhulgas alkoholi-, tubaka- ja narkotarvitamised) arv Valga linnas 2008. aastaks tõusnud 23 % (kokku 343 väärtegu). 2007. aastal oli neid 263, 2006.a – 285; 2005.a – 340 (Eesti Politsei- ja Piirivalveamet 11.01.2010). Täpsemaid trende alaealiste süütegude osas on näha joonisel 21, kus on esitatud Valga maakonna statistika, milles on määrav osa kindlasti kanda Valga linnas toimunud.

Joonis 21. Alaealiste süüteod Valga maakonnas 2005 – 2008.

Allikas: Eesti Politsei- ja Piirivalveamet, 30.01.2009

3.4. Laste ja noortega tegelevad asutused

Antud indikaatoris antakse ülevaade Valga linna laste ja noortega tegelevaid asutustest. Ülevaade võimaldab hinnata laste ja noorte võimalusi huvi- ja vabaaja tegevusteks ja riskikäitumise vähendamiseks.

Laste- ja noortega tegelevad asutused on peamiselt Valga linna hallatavad asutused. Võimalused on haridust omandada nii eesti keeles kui ka vene keeles.

Lasteaiad

- Buratino
- Kaseke
- Walko
- Pääsuke

Lasteaed Pääsuke on vene õpekeelega lasteaed, kus lõimumise eesmärgil töötavad eesti keele õpetajad ja õppe-ja kasvatustöös on kasutusel keelekümblusmetoodika.

Koolid

- Valga Gümnaasium – eestikeelne õpe
- Valga Põhikool – eestikeelne õpe
- Valga Vene Gümnaasium – venekeelne õpe

MTÜ Kalõna pakub pühapäevakoolis ukraina keelset õpet.

Huviringid

- Valga Kultuuri- ja Huvialakeskus
- Valga Gümnaasium
- Valga Vene Gümnaasium
- Valga Põhikool

Kunstikooli Valgas pole, kuid kunstihuvilised lapsed saavad end realiseerida Kultuuri-ja huvialakeskuse ja koolide kunstiringides või ka Valka Kunstikoolis. Lastega tegeleb ka 13 spordiklubi (mittetulundusühingud), kus üle 400 õpilase tegevuses.

Noortekeskused

- Valga Avatud Noortekeskus

Muusikakoolid

- Valga Muusikakool

Asenduskodu

- Valga Lastekodu Kurepesa, samas asub ka laste turvatuba

3.5. Lastele ohutu elu- ja õpikeskkond

Indikaatoris käsitletakse ohutuse seisukohast last ümbritseva füüsilise keskkonna tegureid, nagu näiteks veekogudes, teel kooli ja lasteaeda, ülekäigurajad, mänguväljakute ja haridusasutuste mööbel, mänguasjad sisetemperatuur. Indikaator võimaldab hinnata ohutegureid ja tegeleda vigastuste ennetamisega.

Valga linnas on ülekäigurajad märgistatud ja suuremate koolide juures on kasutatud kiiruse suundaeglustamiseks tänavakünniseid. Pimedal ajal on tänavad valgustatud. Ohtlik on Buratino lasteaia juures parkimis- ja liikluskorraldus, milliseid probleeme on välja toonud lasteaia hoolekogu.

Lasteaedade mänguväljakud vajavad uuendamist täies mahus Pääsukeses ja osaliselt Kasekeses ja Buratinos, kus need ei vasta täielikult tervisekaitse nõuetele. Lasteaed Walko õueala koos mänguväljakuga on renoveeritud 2009. aastal.

Koolide ja lasteaedade mööbel on osaliselt amortiseerunud ja moraalselt vananenud ega vasta tervisekaitse poolt nõutavale. Igal aastal on nii koolid kui ka lasteaiad uuendanud mööblit klasside, rühmade kaupa vastavalt rahaliste vahendite olemasolule. Koolid ja lasteaiad on varustatud õppe- ja mänguvahenditega. Valga linna arengukava näeb ette, et nii lasteaedade kui ka koolide välis- ja sisekeskkond viiakse vastavusse tervisekaitse-, päästeameti poolt nõutavaga.

3.6. Kooli/ lasteaia tervise teenuse olemasolu

Kooli/ lasteaia tervise teenuse all on mõeldud psühholoogi, logopeedi, tervishoiutöötaja, sotsiaaltöötaja ja liikumisõpetaja olemasolu haridusasutuses. Kohalik omavalitsus on kaasvastutaja koolitervishoiuteenuse eest.

Kõikides Valga linna munitsipaalkoolides töötavad psühholoogid, logopeedid, tervishoiutöötajad, kooliarst ning liikumisõpetajad. Koole teenindavad linnavalitsuse juures töötavad sotsiaalpedagoogid. Koolides toimuvad parandusõppe ja logopeedilised tunnid. Valga Linnavalitsuse poolt on tagatud koolidele ravivõimlemise (liikumisravi) pedagoogi teenus. Lasteaedades on liikumisõpetajad ning on tagatud logopeediline teenindamine.

3.7. Kohaliku omavalitsuse poolne initsiatiiv ja toetused tagamaks teenuste kättesaadavust

Indikaator näitab kohaliku omavalitsuse toetust elanikele, orienteeritust lastele, samuti aitab teenuseid ja tegevusi planeerida ning kaardistab võimalikke riskirühmi laste ja noorte seas.

Koolitoit Valga linnas on tasuta kõigile 1. – 9. klassi õpilastele. Gümnaasiumiastme õpilaste toidu eest tasuvad vanemad. Väikese sissetulekuga peredel on võimalik taotleda koolitoidu toetamist Valga Linnavalitsuse sotsiaalabi ameti kaudu. Kõikide koolide juures töötavad pikapäevarühmad, vajadus ja lastevanemate soov on, et need töötaksid pikemalt. Vajadus nn pikapäevakooli järele.

2009/2010 õppeaastal on Valga linna lasteaedades vabu kohti 3 – 4-aastaste, 4 – 5-aastaste ja 5 – 6-aastaste rühmades. Aastatel 2008 – 2009 loodi juurde 3 uut lasteaiarühma. Lapsevanem maksab lasteaiatasu 240 krooni kuus 11 kuu jooksul. Kui vanem teeb avalduse ja võtab oma lapse kolmeks järjestikuseks suvekuuks lasteaiast ära, siis ei pea ta nende 3 kuu eest tasuma. Toidupäev maksab lasteaias 29 krooni. Toidupäeva maksumus lasteaias on vanemale 22 krooni ja linnavalitsus doteerib iga lapse toidu maksumust keskmiselt 7 krooniga päevas. Väikese sissetulekuga pered saavad sotsiaalabi ameti kaudu taotleda lasteaia toidulõuna maksumuse kompenseerimist. Lasteaedades on võimalik õppekavaväliselt osa saada liikumis- ja lauluringidest (lasteaed Kaseke).

Suvises õpilasmalevas osales 30 õpilast, seal sooviks osaleda rohkem lapsi. Õpilastele sobivate suviste töökohtade osas on suur puudus.

Lastele ja nende vanematele on kättesaadav õppenõustamisalane teenus Valgamaa õppe- ja nõustamiskabinetis, kus osutatakse psühholoogilist, eripedagoogilist, logopeedilist ja sotsiaalpedagoogilist nõustamist.

Kõikides koolides viiakse läbi ujumiseõpetust. Huviringide ja spordiklubide rahastamine toimub linnavalitsuse eelarvest. Huviringid tegutsevad kultuuri- ja huvialakeskuses, spordiklubid tegutsevad MTÜ-dena. Lapsevanemal tuleb tasuda ringis/trennis osalemise eest

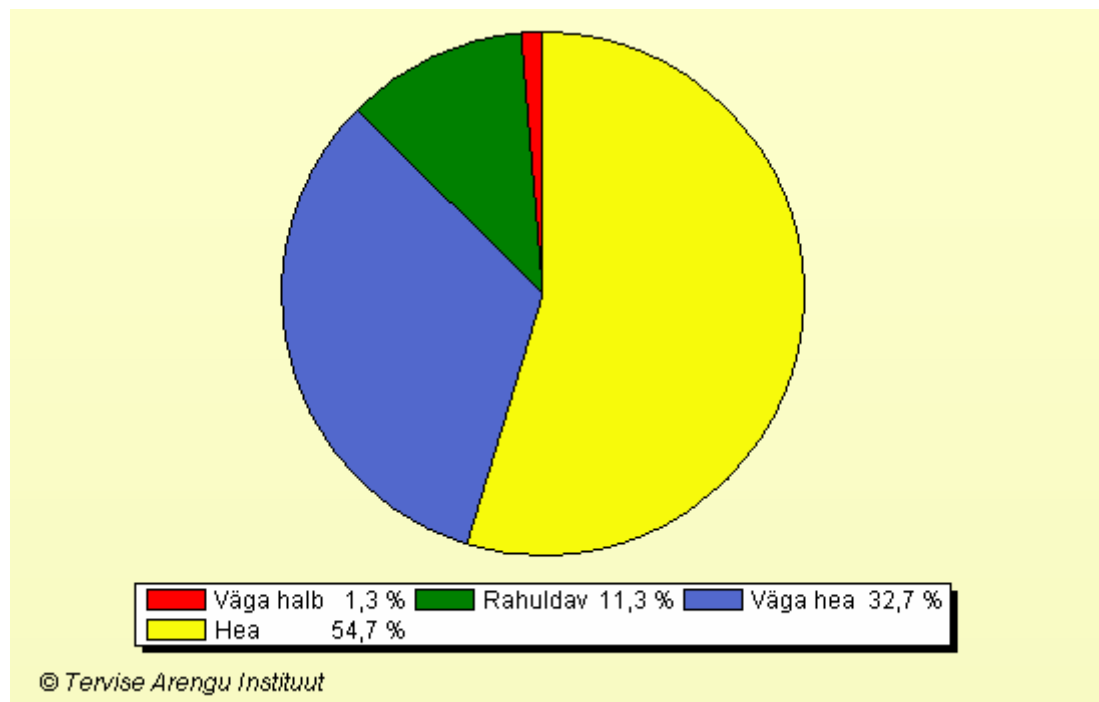
kuus 50 krooni. Väikese sissetulekuga perede lapsed vabastatakse spordiklubi osalusmaksust ja sotsiaalabi amet kompenseerib laste huvialaringis osalustasusid ning vajalike vahendite ostul.

Valga linn maksab esimesse klassi minevale lapsele toetust 1000 kr, lisaks makstakse ühest perest kolme ja enama kooliskäiva lapse perele koolitoetust 2000 kr. Väikese sissetulekuga peredele kompenseeritakse lisaks koolitarvete, prillide ostu, osalemist huvialaringides, koolitoitu gümnaasiumi ja kutsekooli õpilastele ning lasteaialõunat lasteaedades.

3.8. Laste subjektiivne tervisehinnang

Järgnevates indikaatoris kajastatakse laste tervisekäitumise olukorda, mille aluseks on Tervise Arengu Instituudi „Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2005/2006 õppeaastal”. Kooliõpilaste tervisekäitumise uuringusse on kaasatud 11-, 13- ja 15-aastased lapsed, kes ise ankeetküsitluses andsid hinnangu oma tervise ja tervisekäitumisele. Tulemuste esitlusel on 15 maakonda rühmitatud viieks administratiivseks piirkonnaks, Uuringutulemustes kuulub Valgamaa ühte piirkonda Tartu, Jõgeva, Põlva ja Võru maakonnaga.

Käesolevas indikaatoris käsitletakse uuringus osalenud laste enese hinnangut oma tervisele. Joonisel 22 on esitatud graafiliselt laste hinnangu jagunemine oma tervisele piirkonnas, millised näitajad on Eesti mujal piirkondades enam-vähem samasugused.

Joonis 22. Laste tervise enesehinnang piirkonnas.

Allikas: Tervise Arengu Instituut, 03.12.2009

Hinnang oma tervisele muutus kehvemaks, mida kehvem oli pere majanduslik olukord. Nii näiteks hindas oma tervist väga halvaks juba 6 % halvas majanduslikus olukorras olevate perede lastest.

Depressiooniepisoode viimasel 12 kuul esinenud 26 % lastest piirkonnas, teistes piirkondades samaväärselt, kuid Harju- ja Raplamaal juba 40 %. Mitte-eestlastest laste hulgas depressiooni esinenud 57,6 %, eestlastel 26,2 %. Depressiooni lastel esineb 56,4 % juhtudest halva majandusliku olukorraga peredes, seejuures kui heas majanduslikud olukorras peredest lastel on depressiooni esinenud 30 % lastest.

3.9. Kehaline aktiivsus ja kehakaal

Uuringust „Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2005/2006 õppeaastal” (loe p 3.8.)

Piirkonnas on kehaliselt aktiivne 5 – 7 päeval nädalas on 42 % lastest ja 1 – 4 päeva nädalas 55 % lastest. Kehaliselt ei ole aktiivne 3 % lastest. Samasugused näitajad on ka mujal Eestis.

Kehaline aktiivsus väheneb, mida halvem on pere majanduslik olukord.

Kehamassiindeksi põhjal on ülekaaluliste laste arv piirkonnas oli väiksem Eestis: 2,8%, teistes piirkondades oli see 3,5 kuni 5,5 %. Samas alakaaluliste laste osakaal oli piirkonnas kõrgeim: 47,8 %, teistes piirkondades vahemikus 36,6 – 43,2 %.

Mitte-eestlaste hulgas esineb alakaalulisust rohkem kui eestlaste hulgas (48 ja 41,3 %) ja ülekaalulisust vähem (2,8 ja 4,3 %).

Ülekaalulisust esineb rohkem halva majandusliku olukorraga peredest lastel: 8 %; hea ja keskmise majandusliku olukorraga peredes vastavalt 3,7 ja 4,2 %. Alakaalu esineb rohkem hea majandusliku olukorraga peredest lastel (45 %), teistes gruppides 38 – 40 %. Seega ei ole alakaalulisus ilmselt vähese toitumisega seotud, vaid muude põhjustega.

3.10. Sõltuvusainete tarvitamine

Uuringust „Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2005/2006 õppeaastal” (loe p 3.8.)

Alkoholi on piirkonnas proovinud 63 % lastest, samas suurusjärgus teiste piirkondadega, Ida- ja Lääne-Virumaal mõnevõrra rohkem. 11. eluaastaks on alkoholi proovinud 41,4 % poistest ja 21,6 % tüdrukutest, 15. eluaastaks aga 87-89 % poistest-tüdrukutest. Eestlastest laste alkoholi tarvitamise kogemus mõnevõrra suurem: 67,6 %, mitte-eestlaste hulgas 52,9 %. Alkoholi tarvitavad rohkem halva majandusliku olukorraga peredest lapsed: 74,8 %, samas kui hea majandusliku olukorraga perede lastest on alkoholi tarvitanud 61,8 %.

Esmakordne purju joomise kogemus on 12 % lastest 13. eluaastaks. Iga kuu ja harvemini alkoholitarbimise sagedus on suurem eestlaste hulgas, sagedasem alkoholitarbimine on eestlaste ja mitte-eestlaste hulgas ühesugune, igapäevane alkoholitarbimine mitte-eestlaste hulgas 3,1 %, eestlaste hulgas 1,2 %. Alkoholitarbimise sagedus on majanduslikult halvas olukorrast peredest laste hulgas suurem, iga päev tarvitab alkoholi 5,5 %, samas teistes gruppides on see protsent 1,5.

Valga linna olukord:

Valga linna pool koolides läbiviidud uuringu kohaselt on 5. – 9. klassi õpilastest alkoholi pidevaid tarvitajaid 2 % ja need on enamasti 8. ja 9. klasside õpilased. Alkoholi on proovinud aga 48 % 5. – 9. klasside õpilastest.

Iga päev suitsetab 21 % 15-aastastest poistest ja 11,8 tüdrukutest. Piirkondadest on igapäevasuitsetajate osakaal Valga maakonnaga piirkonnas kõige väiksem, 4 %, samas, kui mujal 8 – 9 %. Iga päev suitsetajate hulgas on mitte-eestlasi 2,5 % rohkem. Halvas majanduslikus olukorras perest laste hulgas on iga päev suitsetajate osakaal 18,2 %, muudes gruppides 6 – 9 %. Vesipiibu suitsetajate osakaal on tunduvalt kõrgem mitte-eestlaste hulgas.

Valga linna olukord:

Valga linna uuringu kohaselt suitsetab 4% ja suitsetamist on proovinud 40 % 5. – 9. klassi õpilastest.

Kanepit on 11. eluaastaks suitsetanud 23,8 % poisse ja 12,5 % tüdrukuid. 15. eluaastaks on kanepit proovinud 58,3 % poistest ja 47,7 % tüdrukutest. Kanepit proovinud on Valga

maakonnaga samas piirkonnas sama palju (34 %) lapsi kui teistes piirkondades, Harju- ja Raplamaal mõnevõrra rohkem. Kanepit on proovinud 40 % eestlastest, samas mitte-eestlasi vaid 19 %. Kanepit on proovinud rohkem heas majanduslikus olukorras peredes lapsed: 38 %, halva majandusliku olukorraga perede puhul 29 %.

Valga linna olukord:

Valga linna küsitluse järgi narkootiliste ainete pidevaid tarvitajaid ei ole, proovinud on 2 % 5. – 9. klasside õpilastest.

3.11. Koolitoit

Uuringust „Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2005/2006 õppeaastal” (loe p 3.8.)

Sooja lõunasööki 7 päeval nädalas sööb 50 – 57 % lastest, Valgamaaga piirkondlikus grupis on selle osakaal suurim, 56,8 %. Heas majanduslikus olukorras peredest lastest sööb 56 % iga päev lõunasööki, samas halvas majanduslikus olukorras peredest 41 %.

Valga linnas olukord:

Koolitoidu hindamiseks kohalikul tasandil viiakse iga-aastaselt läbi koolitoidu analüüsid, mis on olnud normidele vastavad. Koolitoit võimaldatakse tasuta kõigile 1.-9. klasside õpilastele, kuid reaalseid sööjaid on umbes 90 %. Gümnaasiumiastmes on sööjate osakaal 65% õpilastest. Kõik koolid osalevad piimanina programmis ja see on õpilaste poolt väga hästi vastu võetud. Valga linn on muretsenud kõikidele koolidele piimaautomaadid.

3.12. Õpilastransport

Valga linnas eraldi koolibussi teenus puudub ja tänaseni pole selle järgi vajadust olnud. Linna ühistransport tagab kõigile lastele kooli ja huvialaringidesse jõudmise igast linnaservast. Busside graafik on koostatud arvestades koolitundide algust ning vajadusel korrigeeritakse sõidugraafikut. Linna ühistranspordis sõit on õpilastele soodushinnaga: 100 kr kuukaart. Väikese sissetulekuga peredele kompenseeritakse kuukaarti ost linna kaugeimas servas asuvasse Jaanikese kooli. Vajalik oleks kaaluda toetusmehhanisme teistele sihtgruppidele, näiteks lasterikkad pered.

Paikkonna probleemid laste ja noorte turvalise ning tervisliku arengu indikaatorite põhjal

Alaealiste väärtegude arv on tõusutrendil.

Alaealiste poolt alkoholi ja tubakatoodete tarbimisega seotud väärtegude arv on tõusutrendil.

Lasteaed Buratino juures on lasteaia käivatele laste jaoks ohtlik parkimis- ja liikluskorraldus.

Lasteaedade mänguväljakud ja mööbel ei vasta tervisekaitse nõuetele enamikes lasteaedades.

Vajadus on nõ pikapäevakooli järele.

Vajadus on õpilastele sobivate suviste töökohtade järele.

Mitte-eestlastest laste hulgas on laste enesehinnangu kohaselt depressiooni esinenud kaks korda rohkem kui eestlaste hulgas. Üle pooltes halvas majandusliku olukorraga peredest lastel on esinenud depressiooni.

Kehaline aktiivsus väheneb, mida halvem on pere majanduslik olukord.

Alakaaluliste osakaal on piirkonnas kõrgeim, samas esineb alakaalu rohkem heas majanduslikus olukorras elavates peredest lastel ja mitte-eestlaste hulgas.

Alkoholi on proovinud 63 % lastest.

11. eluaastaks on alkoholi proovinud 41,4 % poistest ja 21,6 % tüdrukutest, 15. eluaastaks aga 87 – 89 % poistest-tüdrukutest.

Eestlastest laste ja halvemas majanduslikus olukorras peredest laste alkoholi proovimise kogemus mõnevõrra suurem.

Esmakordne purju joomise kogemus on 12 % lastest 13. eluaastaks.

Sagedast alkoholitarbimist esineb rohkem pisut rohkem mitte-eestlastest laste ja halvemas majanduslikus olukorras peredest laste hulgas.

Igapäevasuitsetajate osakaal on piirkonnas väikseim, küll aga joonistub välja jällegi mitte-eestlaste ja halvemas majanduslikus olukorras peredest laste suurem osakaal igapäevasuitsetajate hulgas.

Vesipiip on mitte-eestlastest laste hulgas tunduvalt populaarsem kui eestlaste hulgas.

Valga linna 5. – 9. klasside lastest suitsetab 4%.

24 % poistest ja 13 % tüdrukutest on 11. eluaastaks kanepit suitsetanud, 15. eluaastaks on kanepit proovinud pooled lastest. Kanep on populaarsem eestlaste hulgas ja majanduslikult paremal järjel peredest laste hulgas.

IV TERVISLIK ELU-, ÕPI- JA TÖÖKESKKOND

4.1. Huvitegevuse ja vaba aja veetmise kohad

Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuse ringides osaleb üle 300 lapse, ringide tegevus toimub kaks korda nädalas. Valga Muusikakoolis on 230 last, õpe toimub viiel päeval nädalas.

Positiivseks võib lugeda laste haaratust huvitavatesse tegevustesse, täites sellega nende koolitööst ülejäänud vaba aega. Rohkem tuntakse huvi tantsulise tegevusega tegelevate huviringide vastu. Seoses vanemate raske majandusliku olukorraga jääb teinekord lapsel huviringist osavõtmine kättesaamatuks. Vähe on huvialasid poistele, põhjuseks juhendajate ja materiaalsete vahendite puudumine.

Võimalik on külastada kino üks kord nädalas pühapäeviti Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuse ruumides. Teatrietendusi on võimalik vaadata vastavalt sellele, kuidas teatrid planeerivad oma väljasõite statsioonarist. Toimuvad ka kohalike näitetruppide poolt lavastatud etendused. Kontserdid toimuvad nii elukutseliste kui harrastusmuusikute poolt. Kohaliku identiteedi säilitamise ja kultuuripärandi vahendamise tegelevad Valga Muuseum ja SA Valga Isamaalise Kasvatuse Püsiekspositsioon. Raamatukogulase tööga tegeleb Valga Keskraamatukogu.

Kultuuriasutusi külastab hinnanguliselt iga kuu ca 5 000 inimest.

4.2. Üldkasutatavad spordirajatised ja terviserajad

Enamus spordirajatistest on värskest ehitatud:

- Valga Spordihoone, harrastatavad tegevused: jalgpall, aeroobika, kergejõustik, korvpall, käsipall, lauamängud, maadlus, poks, võrkpall, koolide kehalise kasvatuse tunnid. Külastatavus aasta aastalt tõusnud: 2006. aasta 48 770-lt külastuskorralt 2009. aasta 66 400-ni.
- Valga Keskstaadion, tegevused: suurüritused (tantsupidu), maakondlikud ja vabariiklikud võistlused staadionaladel, jalgpall, kergejõustik, koolide kehalise kasvatuse tunnid. Külastatavus keskmisel 50 000 korda aastas.
- Kungla tn jalgpalliväljak, harrastatavad tegevused: jalgpalliklubi treeningud ja turniirid, aastane külastatavus keskmisel 37 000 korda.

Priimetsa terviserada rajati Kultuurkapitali toel 2000. aastal. Valida on erineva pikkusega radade vahel: 1,2 km, 2 km ja 2,8 km. Samast ajast toimuvad ka traditsioonilised kevadised ja sügised tervisetundide seriaalid, mida igal aastal külastab keskmiselt 800 – 900 tervisesportlast, lisaks üritustevälised külastajad. Aasta jooksul toimuval kuuel etapil novembrist kuni aprillini osaleb keskmiselt 120 liikumishuvilist igal korral.

Tartu maantee kergliiklusteel toimuval rulluisuseriaalil on osalejaid 300 – 400, aktiivset kasutust leiab rada pidevalt nii jalgratturite kui ka rulluisutajate ning rullsuusatajate poolt. Talvel on sinna rajatud suusarajad.

Linnas on veel erinevaid spordirajatisi üldiseks kasutuseks, mille külastatavuse kohta pole täpseid andmeid:

- Pedeli rulluisu ja –suusarajad
- Peebu kunstmuruga täismõõtmises korvpalliväljak
- Räni kunstmuruga täismõõtmises korvpalliväljak

- Pedeli virgestusalal paiknevad mänguväljakud ning kunstmuruga multifunktsionaalne korv- ja jalgpalliväljak
- Soo tänava hokiväljak

4.3. Transport ja teedevõrk

Valga linna ühistranspordis kasutuses olevad bussid on uued ja vastavad tänapäeva nõuetele. Graafiku koostamisel on arvestatud koolilaste, töönimeste ja pensionäride liikumisvajadusi (kooli- ja tööpäeva algus, tihedamini külastatavad kohad jne).

Kaubavedude transiiti läbi asula ei ole täpselt loendatud. Suurim transiidi marsruut, rahvusvahelised kaubaveod Läti Vabariigi suunal, kulgeb linna servas. Vajalik on lahendus leida läbi Valga linna Võru poole kulgeval suunal, selles osas on lahendused ja planeeringud väljatöötamisel (ümbersõit).

Tänavavalgustust on Valgas ca 65 km, mis põleb pimedat aega saabumisel. Valga linnas on rohealasid koos kõigi metsade ja põldudega 591,4 ha. Linna pindala 1664,6 ha, seega osatähtsus 35,5%

Kergliiklusteid on Valgas ca 16,4 km, millest on valgustatud 7,4 km. Kuna tegu on uute kergliiklusteedega, siis nende seisukord on hea ja enamuses hoiab teid korras linnavalitsus. Juurde oleks vaja rajada kergliiklusteid Võru tänavasse. Valgustada on vaja Tambre osa.

4.4. Keskkonna mõjurid

4.4.1. Joogivee kvaliteet

Joogivee kvaliteet peab vastama järgnevatel dokumentides sätestatud nõuetele (edaspidi "veekvaliteedi nõuded"):

- EL Joogivee Direktiiv 98/83 EC;
- Sotsiaalministri määrus nr 82, 31. juuli 2001, "Joogivee kvaliteedi- ja kontrollinõuded ning analüüsimeetodid."
- Sotsiaalministri määrus nr 1, 2. jaanuar 2003, "Joogivee tootmiseks kasutatava või kasutada kavatsetava pinna- ja põhjavee kvaliteedi- ja kontrollinõuded."

Puurkaevuvee kvaliteet

Vastavalt vee erikasutusloale on vee-ettevõtjal kohustus teha puurkaevude vee keemiline analüüs üks kord aastas. Joogivee käitlejal AS Valga Vesi on Tartu Tervisekaitsetalituse Valgamaa osakonnaga kooskõlastatud puurkaevude (nr 11740, 11744, 8519, 14598) vee kvaliteedi kontrolli kavad aastateks 2007-2010 vastavalt Sotsiaalministri 02. jaanuari 2003. a määrusele nr 1 "Joogivee tootmiseks kasutatava või kasutada kavatsetava pinna- ja põhjavee kvaliteedi- ja kontrollinõuded".

Tabel 10. Valga linna ühisveevarustuse puurkaevude veekvaliteet

Näitaja	Ühik	Määrus nr 82; 98/83/EC	PK-14598	PK-8519	PK-11740	PK-14597
			448	92	93	447
Lõhn	pall	Tarbijale vastuvõetav	0	0	0	0
Värvus	mg/l Pt	Tarbijale vastuvõetav	0	0	0	0
Hägusus	NHÜ	Tarbijale vastuvõetav	3	5	4	5
pH		6,5≤pH≤9,5	7,4	7,4	7,4	7,5

Ammoonium	mg/l	0,50	0,4	0,25	0,3	0,35
Nitritid	mg/l	0,50	<0,002	<0,002	<0,002	<0,002
Nitraadid	mg/l	50	<1,5	<1,5	<1,5	<1,5
Kloriidid	mg/l	250	1,9	1,9	1,8	2,0
Sulfaadid	mg/l	250	<1,5	4,2	1,7	3,6
Üldraud	mg/l	0,2	1,37	1,28	1,54	1,32
Oksüdeeritavus	mg/l O ₂	5,0	1,9	1,7	1,8	1,7
Fluoriid	mg/l	1,5	0,15	0,17	0,21	0,15
Naatrium	mg/l	200	5,0	4,7	4,3	4,9
Mangaan	mg/l	0,05	0,039	0,046	0,048	0,051
Elektrijuhtivus	µS/ cm-1 200C	2500	424	445	404	452

Allikas: AS Valga Vesi, 19.09.2007

Puurkaevude põhjavee mikrobioloogilised näitajad on korras. Põhjavees on üle normatiivi rauda ning ühes puurkaevus ka mangaani.

Joogivee kvaliteet

Joogivee kontrolli teostatakse vastavalt Tartu Tervisekaitsetalituse Valgamaa osakonnaga kooskõlastatud joogivee kontrolli kava "Joogivee kontrolli kava aastateks 2004-2007" alusel. Nii tavakontrolli kui ka süvakontrolli jaoks võetakse veeproove Valga linnas Uus tn 12.

Tabel 11. Valga linna joogivee kvaliteet

Näitaja	Ühik	Määrus nr 82; 98/83/EC	Uus tn 12, 10.10.2006	Uus tn 12, 04.04.2007	Uus tn 12, 20.02.2008
Lõhn	pall	Tarbijale vastuvõetav	0	0	0
Maitse	pall	Tarbijale vastuvõetav	0	0	0
Värvus	mg/l Pt	Tarbijale vastuvõetav	0	0	0
Hägusus	NHÜ	Tarbijale vastuvõetav	1	<1	<1
pH		6,5≤pH≤9,5	7,8	7,6	7,7
Ammoonium	mg/l	0,50	0,22	0,25	0,2
Nitritid	mg/l	0,50	-	0,0046	-
Nitraadid	mg/l	50	-	<1,5	-
Üldkaredus	mg-ekv/l	-	5,1		-
Kloriidid	mg/l	250	2,0	1,8	-
Sulfaadid	mg/l	250	3,3	2,0	-
Üldraud	mg/l	0,2	0,04	0,075	0,049
Fluoriid	mg/l	1,5	0,2	0,2	
Mangaan	mg/l	0,05	<0,01	<0,01	<0,01
Naatrium	mg/l	200	4,9	4,5	-
Boor	mg/l	1	-	<0,1	-
Elektrijuhtivus	µS/ cm-1 200C	2500	424	415	441
Oksüdeeritavus	mg/l O ₂	5,0	-	0,8	-

Allikas: AS Valga Vesi

Analüüsitud näitajad vastavad kõik joogivee kvaliteedinõuetele. Mikrobioloogilised näitajad on korras.

Olemasolev ühisveevarustuse süsteem

Valga linna tsentraalne veevarustus on lahendatud 35 puurkaevuga, millest 14 kuuluvad AS-le Valga Vesi ja on ühendatud linna tsentraalsesse veevõrku. Käesoleval ajal kasutab AS Valga Vesi 6 puurkaevu ja ka Paju veehaarde 4 puurkaevu, mis lasti käiku koos veetöötlusjaama käikuandmisega 12.03.2001. Paju veehaarde viies puurkaev on kasutusest hetkel väljas, kuna kandis sisse liiva. Magistraalveetorustike üldpikkus on 23 km. Veetorustikud on ehitatud aastatel 1950 – 1989. Vanadest amortiseerunud trassidest ja enamuse eksploatatsiooniliste puurkaevude vee ülenormatiivsest rauasisaldusest (põhjustatud looduslikest tingimustest) ei vasta Valga linna tsentraalsest veevõrgust tulev joogivesi Eestis kehtivatele kvaliteedinõuetele rauasisalduse osas, kohati esineb vees ka väävelvesinikku. Tarbijaile antav vesi vajab eelnevat töötlust, et eemaldada veest raud ja väävelvesinik. Veetöötlusjaama ehitusega alustati 2000. aasta märtsis, anti käiku 12.03.2001 a. Lisaks puurkaevudele ja torustikele kuuluvad veevõrku ka veetorn (300 m³), mida käesoleval ajal ei kasutata, maa-alune veereservuaar (200 m³) ja teise astme pumpla.

Probleemid ühisveevarustuses

- torustike amortiseeritus ja veekaod enam kui 48%;
- torustike halb ehituskvaliteet;
- kasutusel mitteolevad ja nõuetekohaselt konserveerimata/tamponeerimata puurkaevud ohustavad põhjavett;
- salvkaevude vesi ei vasta Eesti Joogiveestandardile EVS 663:1995;
- veetöötlusjaamas puudub elektrigeneraator.
- elanikkonna vähene varustus ühisveevärgi teenusega;
- raudtee taguses linnaosas on veesurve ebapiisav, kui veevõrku juhitakse vesi ühest punktist (veetöötlusjaamast).

4.4.2. Heitvee puhastamine

Olemasolev ühiskanalisatsioonisüsteem

Valga linnas on kasutusel valdavalt ühisvoolne kanalisatsioonisüsteem. Käesoleval ajal voolavad linna reoveed Peetri tänava peapumpplasse, kust need pumbatakse survetorustiku kaudu sette- ja biotiikidesse. AS-le Valga Vesi kuuluvad lisaks kanalisatsiooni peapumpplale ka Sepa ja Rohelise tänava ülepumpplad. Olemasolevate puhastusseadmete puhastusefekt on madal ja seda eriti biogeensete komponentide (N ja P) osas. Uus reoveepuhasti, väljalasuga Pedeli jõkke, valmis 2001. aasta I poolaastal. Kanalisatsiooni magistraaltorustike üldpikkus on 26 km. Tsentraalset kanalisatsiooni kasutab 75% kõigist tarbijatest, sh 55 % elanikest ning 2000. aastal juhiti puhastile reovett keskmiselt 2761 m³/d. Täiendavalt linna ühiskanalisatsioonile on linnas ettevõtteid, mis omavad oma lokaalseid süsteeme väljalaskudega kas Pedeli jõkke, sellesse suubuvatesse ojaadesse või ühiskanalisatsiooni (AS-id Valga Liha- ja Konservitööstus, Valga Autobaas, Valga Leib ja Valga TREV. Eesti Raudtee territooriumil on õlipüüdja).

Tabel 12. Valga linna vee erikasutusloa näitajad ühiskanalisatsioonisüsteemis

Reovee-puhasti nimetus, kood	Suubla, kood	Lubatud vooluhulk m ³ /a	Reostusnäitajad	Suurim lubatud sisaldus, mg/l	Tegelik sisaldus, mg/l
Valga linna puhasti (2007-2007 aastal)	Pedeli jõgi, 101 210	1 400 000	BHT7	15,0	1,96
			Heljum	15,0	4,1
			KHT	125,0	- ¹
			PÜLD	1,0	0,2
			NÜLD	15,0	6,3
			naftasaadused	1,0	- ¹

Valga linna puhasti (2008-2009 aastal)	Pedeli jõgi, 101 210	1 600 000	BHT7	15,0	-
			Heljum	15,0	
			KHT	125,0	
			PÜLD	1,0	
			NÜLD	15,0	
			naftasaadused	1,0	
Valga linna puhasti (2010-2010 aastal)	Pedeli jõgi, 101 210	1 800 000	BHT7	15,0	-
			Heljum	15,0	
			KHT	125,0	
			PÜLD	1,0	
			NÜLD	15,0	
			naftasaadused	1,0	

Märkused: 1-andmed puuduvad

Allikas: Vee erikasutusluba nr L.VV.VA-56437

Lisaks väljuvatele heitvee näitajatele on AS-l Valga Vesi vajalik võtta 1 x kuus (12 x aastast) võtta proovid (BHT7, hõljuvaine, KHT, NÜLD, PÜLD) ka reovee sissevoolul reoveepuhastisse.

Reoveepuhastid

Nõuded heitvee pinnasesse või veekogusse juhtimiseks on kehtestatud Vabariigi Valitsuse määrusega nr 269, 31. juuli 2001. Määrus on vastavuses Asulaheitvee direktiiviga 91/271/EEC.

Valga linna reoveepuhasti projekteeris PIC Eesti AS ning peatöövõtja oli AS Merco Ehitus. Puhasti rakendati töösse 2001. a juunis. 2004. a suvel vahetati välja kõik difuuserid ning õhupuhurid. Muudeti ka õhukasutuse skeemi. Tulemusena paranes protsessi hapnikurežiim ning väljuva heitvee nõuetele vastavusega probleeme ei ole olnud, kui ei esine bioloogilist protsessi pärssivaid tegureid, nagu näit. madal temperatuur, vihmavalingud või ka kuival ajal väikesed veekogused, mil võivad lihatööstuse desoained pidurdada bakterite arengut.

Puhasti skeem:

Reovesi juhitakse läbi treppvõrede ning edasi liivapüünisesse. Skeemis järgneb eelsetiti, kuid seda ei kasutata. Põhjuseks on bioloogilisele protsessile sobilikuma BHT:N:P suhte tagamine. Senist osa nimetatakse mehhaaniliseks puhastuseks. Edasi tuleb bioloogiline puhastus, mis koosneb anaeroobsest tankist, anoxtankist, aerotankidest ning 2 järelsettebasseinist. Fosfori sidumine baktermassi toimub anaeroobses tankis. Anoxtangis ning aerotankides toimub lämmastikust vabanemine nitrifikatsiooni- ja denitrifikatsiooniprotsesside tulemusena. Enamus lämmastikust lendub, kuid mingi osa jääb ka mudasse. Samuti toimub aerotankis orgaanilisest reostusest vabanemine bakterite jm elutegevuse tulemusena. Bioloogilise protsessi lõpetavad järelsetitid, kust pindmisest kihist juhitakse puhastatud reovesi väljavoolu ning põhja settinud muda (bakterid, algloomad jt.) pumbatakse tagasi bioloogilisse protsessi. Et muda konsentratsioon hoida sobiv, võetakse osa mudast välja. See veetustatakse ning seejärel komposteeritakse. Tekkiva muda kogus on ca 1800 t/aastas.

Kui bioloogiliselt ei ole võimalik väljuvas heitvees fosfori näitu normini viia, on võimalik lisada protsessi raudsulfaati, mis seob fosfori mudaga keemiliselt. Seda ka aeg-ajalt kasutatakse.

Puhastil on olemas kulumõõtja väljundil ning automaatne proovivõtja nii sisendil kui ka väljundil. Proove võetakse 1 kord kuus, vajadusel ka tihemini. Analüüsid teostatakse OÜ-s Tartu Keskkonnauuringud. Sisenevast ja väljuvast veest määratakse HA, BHT7, KHT, Ntot, Ptot ning lisaks väljuvast veest ka naftaproduktid ning aerotankis aktiivmuda kuivaine mg/l. Protsessi jooksvaks jälgimiseks on on-line mõõteriistad; lisaks on olemas ka käsiriistad. Lisaks on olemas kaks biotiiki (0,8 ha+4,5 ha), mis võetakse kasutusele nt puhasti avarii korral. Suublast on Pedeli jõgi (kood 10121), mis on kantud reostustundlike suublaste nimekirja.

Reoveepuhasti juures on ka pargla, mida ei ole siiani kasutatud. Ehitusvigade tõttu on selle eksploatatsioon liialt keeruline. Pargla asub tehnohoone põranda all.

Tabel 13. Tabel 7. Valga linna reoveepuhasti tehnilised näitajad

Parameeter	Projekteeritud [m ³ /d]		Määrus nr 269, juuli, 2001	Vee-erikasutus luba ²	Tegelik 2007	
Vooluhulk [m³/d]	8500		-		2682	
	Enne puhastamist [mg/l]	Pärast puhastamist [mg/l]	Pärast puhastamist [mg/l]	Pärast puhastamist [mg/l]	Enne puhastamist [mg/l] ⁴	Pärast puhastamist [mg/l] ⁴
BHT₇	160 ³	15	15	15	282,77	1,96
HA	120 ³	15	25	15	527,72	4,1
N_{üid}	38 ³	15	- ¹	15	69,57	6,3
P_{üid}	6 ³	1,0	1,5	1,0	12,47	0,2

Märkused:

- 1 –Vabariigi Valitsuse 31. juuli 2001. a määrus nr 269 "Heitvee pinnasesse või veekogusse juhtimise kord" pole normeeritud;
  - 2 –Vee erikasutusluba nr L.VV.VA-56437, kehtiv kuni 30.06.2011;
  - 3- Valga reoveepuhasti projekt "Valga wastewater treatment process engineering", detsember 1999; 4- keskmised näitajad
- Allikas: AS Valga Vesi, Vee-erikasutusluba

Tekkiv jääkmuda kogus ca 1800 t/aastas. Tabelist on näha, et puhasti töötab efektiivselt ja ükski näitaja ei ületa kehtestatud nõudeid

Reovee vooluhulgad

Tuginedes AS Valga Vesi andmetele oli 2008. aastal Valga linnas ühiskanalisatsioonisüsteemiga liitunud 10 164 elanikku, mis moodustab ca 71 % elanikkonnast. Pikaajalise perspektiivi reovee kogus, kui on realiseerunud ÜF-i programm ning on välja ehitatud torustikud Tambre piirkonna elanikele, on toodud alljärgnevas tabelis. Perspektiivne veetarbijate arv ÜF-i projekti raames on 10 788 elanikku. Kui ehitatakse torustikud välja ka Tambre piirkonna elanikele, siis tarbijate arv kasvab ca 11 028 elanikuni.

Tabel 14. Valga linna praegused ja perspektiivsed reovee vooluhulgad

	Ühik	2007	Perspektiiv 2019 (ÜF-i projekt)	Perspektiiv 2019 (ÜF koos Tambrega)
Reovee kogus puhastile	m ³ /d	2682	1944	1961
Reovesi tarbijatelt	m ³ /d	1086	1361	1381
Reovesi elanikelt,	m ³ /d	692	917	937
Reovesi ettevõtetelt,	m ³ /d	394	444	444
Infiltratsioon	m ³ /d	1596	583	580
Infiltratsioon	%	60	30	30

Allikas: AS Valga Vesi, konsultandi hinnang

2007. aasta andmete põhjal moodustab reoveepuhastile suunatavast reovee vooluhulgast lisavee vooluhulk ca 60 %, millest omakorda sademevee vooluhulk moodustab ca 42%. Andmed on võetud arvutuslikult lähtudes varasematest töödest.

Ühiskanalisatsiooniga varustatud tööstus- ja teenindusettevõtteid on Valga linnas 01.01.2008. a seisuga 236. Suuremad reovee tekitajad Valga linnas 2007. a olid järgmised:

- Valga Lihatööstus 51 817 m³;
- Valga Haigla AS 12 373 m³;
- AS Sangar Valga Vabrik 12 206 m³;
- Valga Gümnaasium 5 815 m³;
- Golden Sierra 4 164 m³;

- Lastekodu Kurepesa 1 992 m³;
- Eraküte 1 915 m³;
- Valgamaa Tugikeskus 1 745 m³;
- Valga Depoo 1 621 m³.

2007. aasta andmete põhjal moodustab reoveepuhastile suunatavast reovee vooluhulgast lisavee vooluhulk ca 60 %. Kogu Valga linna vananenud kanalisatsioonitorustik on plaanis rekonstrueerida, seega lisavete kogus on võetud perspektiivis arvutuslikult 30 %.

Sademevee kanalisatsioon ja pinnasevee ärajuhtimine

Valga linna sademevee kanalisatsioonitorustike pikkus on 13 372 m. Ligikaudu 4 968 m sademevee kanalisatsioonitorustikust on vana ja vajab rekonstrueerimist.

Oma lokaalne eelpuhasti on AS-I Valga Liha- ja Konservitööstus, kuid peale eelpuhastit suunatakse reovesi ühiskanalisatsioonisüsteemi.

26 % elanikest, kes ei ole käesoleval hetkel ühendatud kanalisatsioonisüsteemi, kasutavad kogumiskaeve ning purgivad oma reovee Valga linna reoveepuhastile. Linnas puudub töötav purgla, reovesi purgitakse peapumplale eelnevasse kanalisatsiooni vaatluskaevu.

Kanalisatsiooni põhiprobleemid

Olemasoleva ühiskanalisatsioonisüsteemi probleemid on loetletud alljärgnevalt:

- 45% kogu elanikkonnast on varustamata ühiskanalisatsiooni teenusega;
- lisavete kogus reoveepuhastile moodustab üle 60% kogu vooluhulgast, millest sademevee hulk võib moodustada enamuse;
- laialdane ühiskanalisatsiooni puudumine on otseseks ohuks keskkonnale, eelkõige Pedeli jõe reostusele;
- kanalisatsiooni puudumine ohustab salvkaevude veekvaliteeti;
- teadmata on torustike täpsed asukohad, läbimõõdud ja ehituskvaliteet.
- osa isevoolseid kanalisatsioonitorustikke on vananenud ja vajavad rekonstrueerimist;
- osa olemasolevast sademevee kanalisatsioonist on amortiseerunud ning vajab rekonstrueerimist;
- sademevee kanalisatsioon on puudulik ja vajab välja ehitamist;
- reoveepuhasti juurde vaja rajada uus purgla, olemasolevat purglat pole siiani saadud kasutada;
- peapumpla vajab uut võre.

Vee- ja kanalisatsiooniteenuste tarbimine

Valga linnas on olemasolev ning perspektiivne elanikest veetarbimine määratud allolevate indikaatoritega:

Tabel 15. Elanike vee- ja kanalisatsioonitarbe põhinäitajad

	Ühik	2008	2009	2012	2019
Elanike arv	elanikku	14 224	13 941	13 527	13 400
Ühisveevärgiga ühendatud elanike arv	elanikku	10 779	10 671	10 962	11 469
Ühiskanalisatsiooniga ühendatud elanike arv	elanikku	10 063	9 962	10 274	10 788
Ühisveevärgiga ühendatud elanike osakaal	%	77%	77%	81%	86%
Ühiskanalisatsiooniga ühendatud elanike osakaal	%	71%	71%	76%	81%
Elanikkonna ühiktarbimine	l/d el	66	66	70	85

Allikas: AS Valga Vesi, konsultandi hinnang

Valga elanike arv jätkab langustendentsi, mille peatumist prognoosib Valga Linnavalitsus 2013. a tasemele 13 400. Konsultant prognoosib elanikkonna vee- ning kanalisatsiooniteenuste ühiktarbimiste kasvu 85 l/d elaniku peale aastaks 2015.

Valga linna investeringuprojektide eesmärgid ja lahendusalternatiivid

Eesmärgid

Ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni süsteemipärane väljaarendamine lähtub peamisest eesmärgist:

- tagada ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni teenus võimalikult paljudele elanikele;
- kaitsta kasutatavaid veeallikaid ja looduskeskkonda inimtegevusest tuleneva reostusohu eest.

Valga linna ühisveevarustuse ja -kanalisatsiooni probleemide, investeringute vajaduste ja nende realiseerimise võimalike alternatiivide väljaselgitamisel tuleb arvestada:

tehniliste aspektidega:

- osa veetorustikest on amortiseerunud;
- lisavete kogus reoveepuhastile moodustab üle 60% kogu vooluhulgast, millest sademevee hulk võib moodustada enamuse, häirides reoveepuhasti töörežiimi;
- sademevee kanalisatsioonisüsteem vajab terviklikult välja ehitamist;
- ühisveevarustuse ja –kanalisatsioonisüsteemiga ei ole käesoleval ajal võimalik pea 8%-l liituda, kuna antud piirkonda ei ole veel vastavaid rajatise ehitatud;
- osa isevoolseid kanalisatsioonitorustikke on vananenud ja vajavad rekonstrueerimist.

keskkonna aspektidega:

- elamud, kus puudub ühiskanalisatsioon, koguvad reovett kogumismahutitesse. Mahutite seisund on teadmata, mistõttu kujutavad need endast potentsiaalset ohtu keskkonnale;
- vanadest kanalisatsioonitorustikest reovee filtreerumine pinnasesse ohustab veekvaliteeti salvkaevudes ja madalates puurkaevudes;
- olemasolevate amortiseerunud kanalisatsioonivõrkude liigvee sissevool torustikesse häirib oluliselt puhasti töörežiimi.

Majanduslike aspektidega:

- vee, olmereovee ja sademevee torustiku rajamise ja rekonstrueerimise maksumused.

Investeringuprojektid koostatakse 12 aastaks 2008-2019, millest:

- 2008-2011 on lühiajaline investeringuteprogramm;
- 2012-2019 on pikaajaline investeringute programm.

Lühiajalises programmis tehtavate tööde finantseerimiseks on 2008. aastal koostatud rahastamisaotlus Euroopa Liidu Ühtekuuluvusfondile (ÜF).

Investeringuprojektide lahendused

Ühisveevarustus

Valga linna ühisveevarustuse põhiprobleemide lahendusel tuleb kõik amortiseerunud ja vananenud ühisveevarustuse torustikud rekonstrueerida ning vajadusel süsteemi laiendada. Lahendada tuleb tuletõrjerveevarustus. Paju veehaare ei vaja muid investeringuid kui elektrigeneraatori paigaldust, vältimaks elektrikatkestuses olukorda, et elanikud ei saa joogivett. Lähtudes tehnilistest ja majanduslikest aspektidest ning samuti arvestades keskkonnamõjude ning elanike heaoluga on otstarbekas olemasoleva veevõrgu rekonstrueerimine ja laiendamine piirkondadesse, kus käesoleval ajal veevarustussüsteem puudub. Koos tänavatorustikega vahetatakse välja ja ehitatakse kinnistuühendused kuni 1 m kaugusele krundi piirist.

Ühiskanalisatsioon

Valga linna ühiskanalisatsioonisüsteem koosneb 54 539 m pikkusest isevoolsest kanalisatsioonitorustikust, 6248 m pikkusest survekanalisatsiooni torustikust, 12 reoveepumplast ja ühest reoveepuhastist. Lisaks on Valga linnas 13 372 m ulatuses sademevee kanalisatsioonitorustikke. Ca 4968 m sademevee kanalisatsioonitorustikust on

vana ja vajab rekonstrueerimist ja samuti oleks vajalik sademevee kanalisatsioonisüsteemi laiendamine.

Lähtudes tehnilistest ja majanduslikest aspektidest ning samuti arvestades reovee kogumisalade piiridega ning elanike heaoluga on otstarbekas olemasoleva kanalisatsioonivõrgu rekonstrueerimine ja laiendamine ühiskanalisatsioonita piirkondades. Lisaks reovee kanalisatsioonile on Valga linnas probleemiks ka sademevesi. Olukorra lähendamiseks on vajalik ette näha investeeringud.

4.4.3. Avalike randade ja supluskohtade turvalisus

Tabel 16. Valga linna pinnaveekogud

Kood	Nimetus	Valgala km ²	Pindala ha,	Pikkus, km
2132320	Isinovski tiigid	-	2,4	-
2132330	Isinovski tiigid	-	2,2	-
101210	Pedeli jõgi	219	-	36,2
208541	Pedeli paisjärv (esimene paisjärv)	-	1,6	-
208542	Pedeli paisjärv (teine paisjärv)	-	1,7	-
213237	Tõukvere tiigid	-	4,4	-
213234	Tambre järv	-	0,3	-

Allikas: Eesti järvede nimestik, ITK, Tallinn 2006, Keskkonnaregistri koduleht
<http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main>

Valga linn paikneb linna edela-kirdesuunaliselt läbiva Pedeli jõe mõlemal kaldal. Jõe ürg-org moodustab madala niiske lammiluha, mis viimaste aastate korrastustööde käigus on kujundatud meeldivaks paisjärvedega puhkealaks, mille väljaarendamine ja kujundamine jätkub ka lähitulevikus. Linna territooriumilt suubuvad Pedeli jõkke mitmed ojad, millised jaotavad linna kõrguslikult liigendatud piirkondadeks.

Pedeli jõkke ja sellesse suubuvatesse ojaadesse suubuvad mõningate ettevõtete kanalisatsioonitorustikud ja linna sademevee kollektorid. Linna kirdepiiril suubub Pedelisse ka linna olemasolevate puhastusseadmete (sette- ja biotiikide) väljund.

Pedeli jõe pikkus on 31 km, jõgikonna pindala 219 km². Jõgi algab Sakala kõrgustiku lõunanõlvalt Koorküla järvestiku Kadastiku järvest. Ülemjooksul ca 2,5 km ulatuses on Pedeli Eesti-Läti piirijõeks, seejärel voolab 16 km ulatuses Läti territooriumil, läbib Valka ja Valga linnad ja suubub Väike-Emajõkke allpool Tõllistet. Pedeli jõe minimaalseks arvutuslikuks vooluhulgaks 99% tõenäosusel Valga profiilis (u 11 km suudmest) on määratud 0,18 m³/s (A. Saava. Lõuna-Eesti reostusallikad. I osa. Reostusallikate üldine iseloomustus. Tallinn, 1971).

Valga linnas ujumiskohtadena on kasutuses Pedeli paisjärvede osa ja ka Tambre paisjärv. Pedelil on Valga linna ainuke ametlikuks supelrannaks kujundatud ja ka kasutatav viimane paisjärv enne Pika tänava silda. Supelrannas on suplushooajal märgitud akvatoorium ning tagatud ka rannavalve. Probleemiks on siinkohal saanud suplusvee kvaliteet Pedeli paisjärvel ja seda eriti tuntavalt 2009. a situatsioonis.

Valga linnas Pedeli supelrannaga seoses on kohustus teostada, vastavalt esitatud nõuetele, graafikujärgsed proovivõttud, milles on uuritavateks näitudeks *Escherichia coli* ja soole enterokokid. Pedeli paisjärvel võetakse proove kolmest proovivõtukohast, milleks on Pärna, Perve ja Supluskoht.

Tabel 17. Pedeli vee analüüsi näitajad 2009. aastal

	<i>Escherichia coli</i>	Soole enterokokid	<i>Escherichia coli</i>	Soole enterokokid
	15.06.2009	15.06.2009	13.07.2009	13.07.2009
Pärna proovivõtukoht	6.6 x 10 ³ PMÜ/100ml	1.2 x 10 ² PMÜ/100ml	5.2 x 10 ² PMÜ/100ml	1.4 x 10 ² PMÜ/100ml

Perve proovivõtukoht	6.1 x 10 ³ PMÜ/100ml	1.1 x 10 ² PMÜ/100ml	2.1 x 10 ³ PMÜ/100ml	>1.5 x 10 ² PMÜ/100ml
Supluskoha proovivõtukoht	3.4 x 10 ³ PMÜ/100ml	9.1 x 10 ¹ PMÜ/100ml	5.2 x 10 ² PMÜ/100ml	>1.5 x 10 ² PMÜ/100ml
Eesti – Läti piirilt: Konnaoja Sõpruse sild kontroll proovivõtukoht			1.3 x 10 ⁴ PMÜ/100ml	>1.5 x 10 ² PMÜ/100ml
Eesti – Läti piirilt: Tartu tn Ramsi silla pais kontroll proovivõtukoht			9.3 x 10 ³ PMÜ/100ml	>1.5 x 10 ² PMÜ/100ml

Allikas: Valga Piirkonna Keskkonnakeskus

Joonisel 17 on esitatud Pedeli vee graafikujärgsed kontrollproovid 2009. aastal, mil reostusprobleem vees oli suurim. Tulemustest on näha, et proovid ei vasta kaugeltki nõuetele. Läti poolt võetuna on järjestus proovivõtukohtade reana, Pärna, Perve ja Supluskoha. 15.06.2009 võetud proovide tulemuste järgselt heisati suplusrannas punane lipp ning telliti kontrollproovid koos graafikujärgsetega, mis võeti 13. juulil 2009.

Kontrolltulemustest on näha, et kõrvalekalded on suured ja seda Läti piirilt. Proovide tulemusel otsustati keskkonnainspeksiooniga teha kontrollreid võimalike reostusallikate leidmiseks, mille tulemus leiti Eesti poolelt kaks võimalikku reostuskollet individuaalelamute hulgas Läti piiri lähedal (Muru 14/Lai 40 juures ja Piiri tn kaev) Visuaalse vaatluse tulemusel võiks väita, et need reostuskolded ei pruugi olla kogu probleemi põhjuseks, vaid eeldatavalt võib toimuda ka reostamine Läti poolelt.

Supluskoha proovid on normipiires selle proovivõtu järgselt. Eelnevalt antud tulemite alusel saab järeldada, et 2009. a suplusvee olukord Pedeli paisjärvedes oli probleemne ning sellega sisuliselt üle poole suplusperioodist ei olnud võimalik tagada suplusranna küllastajate turvalisust just nõuetele vastava suplusvee seisukohast. Probleem on jätkuvalt üleval ka järgnevateks aastateks ning ohuallikateks nii Läti poolt kui ka Valga linnas asuvad võimalikud reostuskolded. Lahenduseks siinkohal on eelkõige võimalike reostuskollete likvideerimine mõlemal poolel läbi ühisveevärgi ja – kanalisatsiooni süsteemide edasise arendamise ja väljaehitamise ning ka kahe riigi omavahelise koostöö suurendamise keskkonnavaldkonnas.

Teise peamise supluskohana on aktiivses kasutuses Tambre paisjärv ja seda eelkõige Valga linna elanike poolt. Sellest tulenevalt toimuvad regulaarsed proovivõttud ka siin ning täheldatav on, et proovivõttude tulemid on olnud seniselt alati positiivsed ning probleeme pole tekkinud. Erisus Pedeli supluskohaga on vaid selles, et otseselt välja arendatud supelranda Tambres pole ning puudub ka rannavalve. Supluskoha on tavaliselt korralikult niidetud murualaga ning tagatud on minimaalsed nõuded just heakorras osas.

4.4.4. Siseõhk

Ruumide siseõhu kvaliteedi seisukohalt on oluline käsitleda ruumides suitsetamist, mis mõjub negatiivselt nii suitsetajale kui ruumides viibivatele mittesuitsetajale. Ruumides suitsetamise olukorrast annab ülevaate Tervise Arengu Instituudi läbiviidud „Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2008“.

Uuringust nähtub (vt tabel [LISA 2](#)), et ühiskondlikes ruumides tubakasuitsus viibimine on võrreldes 2006. aastaga 2008. aastaks vähenenud 13 %, oluline vähenemine on toimunud 16 – 24-aastaste hulgas, 25 %. Ilmselt on siin olulist mõju avaldanud ühiskondlikes ruumides suitsetamise keeld, just nooremas vanusegrupis, kes käivad kohtades, kus suitsetatakse rohkem (lõbustusasutused).

Töökohas suitsuses ruumis viibimise (vt tabel [LISA 3](#)) on vähenemine on väiksem kui ühiskondlike asutuste puhul, tubakasuitsuvabas tööruumis oli 2008. aastal 72 % isikutest. Teistest rohkem viibivad tubakasuitsuses tööruumis 16 – 24-aastased ja 35 – 44-aastased ja mehed.

Kodus suitsetajate arv väheneb järjest, 2004. aasta 44 %-lt 2008. aasta 27 %-ni. Kodus suitsetajate osakaal meeste ja naiste hulgas on enam-vähem võrdne, mõnevõrra rohkem 16 – 24 aastaste hulgas (33 %) (vt tabel [LISA 4](#)).

Valga linnas on ühiskondlikes asutustes Tubaseaduse nõuete täitmine enam-vähem tagatud, kuid eraldi nõuetekohane suitsuruum on välja ehitatud vähestes kohtades. Enamasti toimub suitsetamine väljas tänaval. Korterelamuste trepikodades ja koridorides suitsetamist üritavad korteriühistud piirata sisekorraeeskirjade ja teiste isikute hukkamõistu abil, teatavaid muutusi on ka selles toimunud.

4.4.5. Välisõhk

Antud indikaatoris analüüsitakse õhu saastamist paiksetest allikatest. Linnade õhuseire eesmärgiks on jälgida õhusaaste taset ning hinnata selle vastavust lubatavatele normidele ning seega ohtlikkust inimeste tervisele. Õhuseire poolt mõõdetavad saasteainete kontsentratsioonid loovad ka tausta majandusprojektide keskkonnamõjude hindamiseks, õhusaaste poolt materjalide degradeerumise arvestamiseks ja ökosüsteemidele tekitatava mõju hindamiseks.

Valga linna territooriumil puuduvad välisõhku saastavad suurobjektid, seega ei ole välisõhu saastamine üldiselt oluliseks keskkonna mõjutajaks. Atmosfäärse õhu seiret ei tehta ja seda ei ole kavandatud ka lähitulevikus. Linna õhu seisundi hindamiseks saab kasutada Keskkonnaministeeriumi tellimusel tehtud Valga atmosfääriõhu mõõtmisi 2002. aasta veebruaris (ajavahemikul 01. veebruar kuni 11. veebruar). Mõõtmised tehti Keskkonnauuringute Keskuse liikuva mõõtelaboriga MOBAIR. Kuna tegemist on väikelinnaga, siis omab ka elamute kütmisest tingitud saasteainete levik siin olulist tähtsust, seepärast valitigi mõõteperioodiks tüüpiline talvine olukord. Mõõtepunkti asukoht valiti lähtudes vajadusest välja selgitada õhusaaste olukord kesklinnas aktiivse liiklusega piirkonnas. Mõõtepunkt paiknes Pikk tn 1 ristmiku lähedal.

Valgas 2002.a veebruaris tehtud mõõtmiste kohta võib teha järgmised järeldused.

- Mõõtmiste perioodil oli õhu seisund Valgas hea.
- Tunnikeskmiste lubatud piirkontsentratsioonide (SPV1) ületamisi saasteainete osas ei esinenud.
- Maksimaalsed tunnikeskised kontsentratsioonid ulatusid süsinikoksiidi puhul 44 %-ni ja lämmastikoksiidi (NO₂) puhul 20,8 %-ni piirnormist.
- Peentolmu päevakeskmised kontsentratsioonid (SPV24) ulatusid 54,8 %-ni piirnormist – kuni 41,1 µg/m³.
- Vääveldioksiidi (SO₂) maksimaalsed tunnikeskised kontsentratsioonid jäid tunduvalt alla lubatud normi, moodustades kuni 4,6 % normist.
- Osooni korral tunnikeskised (SPV1) näitajad piirnorme ei ületatud, maksimaalsed piirväärtused ulatusid kuni 44,7 %-ni piirnormist; päevakeskmist piirnormi 65 µg/m³ ületati 3 päeval kuni 18,8 % võrra (77,2 µg/m³). 8 tunni keskmise piirnormi (110 µg/m³) ei ületatud.

Mõningased suuremad õhusaaste probleemid on kevadel, kui aedades põletatakse lehti ja oksid. Tegemist on korraldusliku küsimusega ning üldplaneeringuga seda tegevust välistada ei saa. Tervikuna on atmosfäärse õhu olukord Valgas hea ning üldplaneeringuga kavandatud tegevused seda ei halvenda. Transiitliikluse ümberkorraldustega võib vähendada õhusaastet kesklinna piirkonnas. Kütmisest tingitud õhku paisatavat saastet on võimalik vähendada katlamajade seadmestiku rekonstrueerimiste ja nõuetele vastavusse viimistega. Probleemiks on teatud perioodidel just lõhna osas Valga Depoo ja just pesutsehhi, raudtee koosseisude peatumine ning Valga Lihatööstus. Need kolm objekti on tekitanud probleemseid situatsioone, kus on täheldatav siiski inimese tervist ja heaolu mõjutavaid keskkonnamõjulisi negatiivseid faktoreid (Valga linna üldplaneeringu seletuskiri, 2007).

4.4.6. Jäätmed ja jäätmekäitlus

Valga linnas on jäätmekäitluse valdkonnas on kolm põhilist võtmemääratlust:

- korraldatud jäätmevedu;
- Valga linna prügila sulgemine ja jäätmejaam;
- jäätmete liigiti kogumine.

Valga linnal on kehtiv jäätmehoolduseeskiri, mis töötati välja koos kõigi Valgamaa 13 omavalitsusega ühtsetel alustel. Valga Linnavolikogu kehtestas 28. märtsil 2008 määruse „Valga linna korraldatud jäätmeveo rakendamise tingimused ja kord“. Korraldatud jäätmevedu on Jäätmeseaduse kohaselt olmejäätmete kogumine ja vedamine määratud piirkonnast määratud jäätmekäitluskohta kohaliku omavalitsuse organi korraldatud konkursi korras valitud ettevõtja poolt. Ehk siis linn määrab veopiirkonnad, jäätmeveo teenustasu piirmäärad ja jäätmeveo tüüptingimused ning annab igas piirkonnas konkursi võitnud vedajale viieks aastaks jäätmeveo ainuõiguse.

Korraldatud olmejäätmeveoga on korraldatud kõikide Valga linna kodumajapidamistes, ettevõtetes ning asutustes tekkivate segaolmejäätmete, vanapaberi ja papi ning suurjäätmete kogumine ja vedu. Korraldatud olmejäätmeveoga ei korraldata olmejäätmete hulgast eraldi kogutud ohtlike jäätmete, taaskasutatavate tavajäätmete, pakendijäätmete, aia- ja haljastusjäätmete, biolagunevate toidujäätmete ning elektroonikajäätmete (nt külmkapp, pesumasin) kogumist. Samuti ei ole korraldatud jäätmeveoga hõlmatud tootmismaa sihtotstarbega kinnistul tekkivad jäätmed ja jäätmeluba või kompleksluba omava ettevõtte jäätmed. Vanapaber ja papp on kohustuslik koguda liigiti elumumaal kui kinnistul on vähemalt 5 korterit ning kaugküte, elektriküte või vedel- või gaasikutust kasutatav lokaalküte. Ning mitteelumumaal, kus neid jäätmeid tekib rohkem kui 50 kg nädalas. Vanapaberikonteineri tühjendamine toimub vastavalt selle täitumisele või vastavalt jäätmekäitluslepingule. Biolagundatavad köögi- ja sööklajajäätmed tuleb liigiti koguda alates 10 korteriga elumajast koos korraldatud jäätmeveo rakendamisega alates 2010. aasta 16. juulist. Suurjäätmed, mis on paigutatud jäätmemahutite juurde, tuleb ära vedada kolme päeva jooksul alates tellimuse esitamisest.

Valga linnas korraldatakse jäätmete vedu kogu linna haldusterritooriumil. Korraldatud olmejäätmeveo piirkond on moodustatud kahetasandilisena. Kahetasandilise jäätmeveo süsteemi eesmärk on pakkuda hajaasustuspiirkondades kokkukandepunktide võimalust. See aga ei tähenda, et elanikud ei või omada individuaalseid jäätmemahuteid. I tasandi moodustab linna tiheasustusala ja II tasandi moodustab Tambre suvilapiirkond.

I tasandi kogumispiirkonna segaolmejäätmete kogumine toimub sarnaselt nagu varasemalt toimunud segaolmejäätmete kogumissüsteemis linna tiheasustusega aladel. Kõik kortermajade ja eramajade omanikud peavad omama segaolmejäätmete kogumismahuteid. Juriidilisest isikust jäätmetekitajad lepivad jäätmekäitlusettevõttega ise kokku optimaalse konteineri suuruse. Kortermajade ja eramajade juures võib kasutada ka mitme maja ja majapidamise peale ühiseid jäätmemahuteid.

II tasandi kogumispiirkonna segaolmejäätmete kogumist võib korraldada jäätmete kokkukandepunktides. Kokkukandepunktidesse paigaldatakse segaolmejäätmete jäätmemahutid. Jäätmeveo teenuse eest tasumise aluseks on ühekordne jäätmemahutite tühjendamise teenustasu, mis jagatakse kokkukandepunkti kasutavate jäätmevaldajate vahel võrdselt. Jäätmevaldajad II tasandi piirkonnas, kes soovivad jäätmete kogumiseks kasutada individuaalset kogumismahutit, peavad sõlmima jäätmeveolepingu, kus täpsustatakse teenuse osutamise tingimused.

Korraldatud jäätmeveo rakendamisest on möödunud pool aastat, mille sees on ilmnunud mitmed probleemid. Probleemide lahendamiseks alustatakse 2010.a uue paindlikuma korralduse väljatöötamist. Jäätmevedu toimub hetkel läbi Valga linna Transpordi tšernaal asuva ümberlaadimisjaama Paikuse prügilasse.

4.4.7. Muud mõjurid

Muudest mõjuritest on suurimaks Valga linnas eeldatava pikema keskkonnamõjulise faktorina müra ja seda eelkõige just raudtee osas ning vähesemal määral autoliiklus.

Autoliiklus

Säästliku transpordipoliitika üheks eesmärgiks on inimeste liikumisvajaduste rahuldamine võimalikult väikese ressursikuluga. Jalgratta kasutamist on seniselt paljus piiranud senini ohtlikkus ja korralduslikku laadi küsimused. Täna sel päeval on võimalusi Valga linnas ja lähiumbruses loodud päris piisavalt, et kasutada rohkem võimalusi jalgrattal liikumiseks.

Osaliselt tänu autode suurele hulgale on ühistransport aeglane ja pileti hind suhteliselt kõrge. Autoliiklus on linnas viimastel aastatel pidevalt suurenenud, mida on soodustanud ka mõne aasta tagune elanikkonna elujärje paranemine. Juba pikema aja tegevustega on Valga linnas arvestatud autoliikluse keskkonnaprobleemidega ning suurimaks kahjuliku keskkonnamõju vähendamaks võtteks on autoliikluse (esialgu võimalike raskevedude) väljaviimine kesklinnast ning uue tänavavõrgustiku ehitamine, mis annaks paljus suunata autoliiklust linna äärealadele.

Raudteemüra

Raudteeliiklus on levinud ja Euroopa Liidu transpordipoliitika kohaselt eelisarendatav transpordiliik. Rõhutada tuleb, et raudteetransport on autotranspordiga võrreldes oluliselt keskkonناسäästlikum transpordiliik, sh ka müratekke aspektist, samas aga küllaltki oluline kohaliku müra allikas. Hoolimata sellest, kas raudteejaamad ehitati ajalooliselt linnakeskustesse või kasvasid linnad raudteejaamade ümber, läbivad rongid tänapäeval tiheda asustuse ja hoonestusega piirkondi. Raudteeliiklusega kaasnev müra võib omakorda saada häirivaks raudteeäärseid elanikele, kelle jaoks see negatiivne ilming on alatihiin ainsaks kohaliku raudtee tegevusega siduvaks teguriks. Tänavaliiklusest põhjustatud müraga võrreldes iseloomustab raudteeliiklusest põhjustatud müra kõrgem müratase ning samas suhteliselt lühike kestus. Selleks, et hinnata raudteemüra vähendamise võimalusi tuleb kõigepealt määratleda asjaolud, mis on müra tekkimise põhjusteks ning tingimused, mis soodustavad müra levikut.

Raudteemüra põhjustavad eelkõige:

- ratta ja rööpa kokkupuude (mõjub raudteest kaugemale, eriti suurel liikumiskiirusel);
- mootorid, ventilatsiooni-, jahutus- ja soojendusseadmed, helisignaalid (mõjub raudtee läheduses, aeglasel liikumiskiirusel).

Väikestel kiirustel on seega raudteemüra peamiseks allikaks veduri mootor, kuid kiiruse suurenedes ületab selle rataste ja rööbaste vahelises kontaktis tekkiv müra. See müra sõltub rataste parameetritest ja seisukorrast, veeremi konstruktsioonist, kiirusest ning rööbaste seisukorrast. Raudteetransport on müraallikaks nii veeremi liikumisel kui ka manööverdamisel (liikumiskiirus 5–15 km/h). Nendest viimane on inimesele mõju suhtes ebasoodsam ja enam häirivam. Kirjanduses on andmed, et veeremi manööverdamisel tekkiv müra häirib elanikke 400–500 m (mõnedel juhtudel koguni kuni 600–800 m) kaugusel.

Müratundlikke piirkondi läbivates raudteelõikudes on levinud müratõrjevahendiks kiirusepiirangud. Raudteeliiklus häirib elanikke kõige enam öisel ajal. Sellest lähtuvalt on ettepanekud töökorralduslike võtetega raudteelt kanduva müra vähendamiseks järgmised:

- vähendada miinimumini rongiliiklust öisel ajal, st öine rongiliiklus peaks jääma harvaks erandiks;
- vähendada rongide kiirust ja rongikoosseisude pikkust;
- keelata ööpäevaringselt täisvõimsusega vedurivile kasutamine elamute läheduses, rakendades summutatud helisignaali nagu see on nõutav linnades.

Eeldatavalt tuleks edaspidi läbi viia uuring raudteemüra mõju kohta Valga linnas. Analoogselt tuleks toimida rongiliiklusest põhjustatud võimaliku vibratsiooni selgitamiseks. Eeldada võib, et rongiliikluse müratase võib olla üle lubatava raudteega piirnevates Vahtra tänava (lõunapoolsel küljel) olevates eluhoonetes, kuid lõpliku vastuse saavad anda konkreetsed müra mõõtmised (Valga linna üldplaneeringu keskkonnamõju hindamise aruanne 2006).

4.5. Kuritegevus

Täpsemad kuritegevuse andmed Valga linna kohta on kättesaadavad aastate 2006 – 2008 kohta. Aastatel 2006 – 2008 on kuritegevus Valga linnas järjest vähenenud, 2008. aastal vähenes võrreldes 2007. aastaga 17 %. Vähenenud on ka Valga linna kuritegevuse osakaal maakonnas. Kui 2007. aastal oli see 54 % maakonna kuritegudest, siis 2008. aastal 48 %. 2008. aastal registreeriti Valga linnas 442 (2007. a – 527) kuritegu. Avastati 307 (2007. a – 377) kuritegu ehk 69,45 % kuritegudest. Vähenenud on kuritegude arv avalikes kohtades, kus vähenesid kehalised väärkohtlemised, röövimised ja avaliku korra rasked rikkumised. Tänavakuritegusid registreeriti Valga linnas 167 (2007.a – 211), vähenemine on 21%.

Avaliku korra rikkumine probleemne Valga linnas, kus on see seotud peamiselt alkoholi tarvitamisega. Ebaseadusliku alkoholi tootmine Valga maakonnas vähenenud, küll aga käiakse seda ostmas Valka linnast.

Kuritegevuse ohvriks langemise näitajad 2008/2009 aasta kohta on Lõuna õiguskaitsepiirkonnas kõige väiksemad.

4.5.1. Paarissuhte vägivald

Statistikaametil on andmed 15 – 74-aastaste kokkupuute kohta paarissuhte vägivallaga viimase 12 kuu jooksul 2008/2009 maakonnakeskustes (välja arvatud Tallinn, Tartu, Pärnu). Küsitletavate sihtgrupp kuuluvad paarissuhte kogemusega isikud.

Statistikaameti andmetel oli pooltel paarissuhte kogemusega inimestel olnud kokkupuude paarissuhte vägivallaga, neist 42 % oli kogenud vaimset vägivalda ja 36 % füüsilist vägivalda. Linnalistes asulates oli paarissuhte vägivallaga kokku puutunud 52 % paarissuhtes naistest ja 47 % paarissuhte meestest. Naistest on kogenud vaimset vägivalda 42 %, füüsilist vägivalda 37 % ja seksuaalset vägivalda 7 % paarissuhte naistest. Meestest on kogenud paarissuhtes vaimset vägivalda 37 % ja füüsilist vägivalda 28 % meestest.

Enamasti esineb nii vaimne kui füüsiline vägivald üheaegselt. Vaimset vägivalda esineb rohkem kõrgema haridustasemega paarissuhtes isikute ja mitte-eestlaste hulgas ja linnalistes asulates. Nii vaimse, füüsilise kui ka seksuaalse vägivallaga korruga kokkupuutunud esineb kõikide haridustasemete ja rahvusgruppide hulgas enam-vähem ühepalju. Füüsilist ja seksuaalselt vägivalda esineb rohkem eestlaste ja madalama haridustasemega paarissuhtes isikute hulgas ja maa-asulates. 65 – 74-aastaste hulgas esineb lähisuhte vägivalda märkimisväärselt vähem.

4.6. Liiklusõnnetused

Liiklusõnnetuste arv vähenes 2008. aastal Valga maakonnas kokku 33, ehk 28,5 % võrra ja inimvigastustega liiklusõnnetuste arv 4 võrra. Inimvigastusega liiklusõnnetusi registreeriti 54 (2007. a – 58), milles hukkus 3 (2007. a – 4), kõik hukkunud olid kergliiklejad (jalakäija, jalgrattur, mopeedijuht) ja sai vigastada 69 (2007.a. – 72) isikut. Analüüsist nähtub, et nii vigastatute ja hukkunute arv on vähenenud. Kõige enam vähenes liiklusõnnetuste arv Valga linnas, kus 2008. aastal registreeriti 24 liiklusõnnetust vähem. Vähenes ka inimvigastusega liiklusõnnetuste arv 5 fakti võrra. Valga linnas registreeriti 28 (2007.a – 52) liiklusõnnetust, sealhulgas inimkannatanuga 10 (2007.a – 15), joores juhtide süül toimus 5 liiklusõnnetust (Politsei- ja Piirvalveamet, 30.01.2009).

4.7. Tulekahjud

Valga linnas on tulekahjus hukkunute arv on vähenenud, kahel viimasel aastal (2008 – 2009) ei olnud Valga linnas ühtegi tulekahjus hukkunut. Kindlasti mõjutab tulekahjude arvu talvised külmemad ilmad, mil tekivad probleemid katkiste küttekolletega. Suurem osa tulekahjudest on põhjustatud lahtise tulega hooletust ümberkäimisest ja hooletust suitsetamisest, milliste osakaal ei lange eriti. Varasemate aastate tulesurmad on põhjustatud hooletust

suitsetamisest alkoholi tarbivate ja asotsiaalse eluviisiga inimeste poolt. 2004. ja 2005. a olid tulekahjus surma saanud eakad inimesed ning põhjuseks katkised küttekolded.

Tuleohutuse teavitustöö sihtrühmad

Päästeameti tellitud uuringus „Elanikkonna tuleohutusteadlikkuse seire 2008” hinnati tuleohutuse teavitustöö täitumist. Indeksi maksimumväärtus 200, Eestis keskmiselt 120, Valga maakonnas 118, maakondadest 11. kohal. Uuringus toodi välja teavitustöö seisukohast olulised sihtrühmad.

Edasise teavitustöö seisukohalt on kriitilise tähtsusega sihtrühmad:

- venekeelne elanikkond, kes tajub koduse tulekahju võimalikke tagajärgi suhteliselt kergemana ning iga kolmas neist ei pea suitsuandurit vajalikuks. Suitsuanduri ja tulekustutiga varustatud leibkondade osakaal on keskmisest oluliselt madalam. Samuti on madalamad kõik tuleohutusteadmisi peegeldavad näitajad: komando asukoha, 112 ja tulekahju arengukiiruse tunnus;
- pensionärid, kelle kodu varustatus tuleohutusseadmetega on madal, suitsuanduri vajalikkust hinnatakse vähem ning tuleohutusosalaste teadmiste oskuste näitajad on keskmisest madalamad.

Olulised teavituse sihtrühmad on ka:

- suurtes korterelamutes elavad inimesed, kelle kodu varustatus tuleohutusseadmetega on madal, suitsuandurit ei peeta vajalikuks ning alahinnatakse tulekahju tagajärgi ning selle arengukiirust. Naabrite juurest algusesaavat tulekahju osatakse rohkem karta, kui oma kodust algavat;
- mehed, kel on küll head teadmised (komando, 112, 5 minutit) ja oskused, kuid kes kalduvad alahindama tulekahju tõenäosust ning suitsuanduri vajalikkust. Samuti on meeste seas oluliselt rohkem kodus suitsetajaid.

Elanikkonna tuleohutusosalased hoiakud

Tulekahju puhkemist oma kodus peetakse erinevatest riskidest kõige vähemtõenäolisemaks, kuid kõige raskemate tagajärgedega õnnetuseks. Kodu ohustava tulekahju puhkemist naabrite juures peetakse tõenäolisemaks kui oma kodus, kuid tagajärgi oma kodule ka pisut kergemaks.

Tuleohtu peavad oluliselt tõenäolisemaks naised ja ahiküttega eluasemete elanikud. Suhteliselt rohkem on neid ka omaette majas elavate inimeste ning madalama sissetulekuga inimeste seas. Kõrgema sissetulekuga ja sotsiaalse staatusega inimesed peavad tulekahju tõenäosust väiksemaks, kuid samal ajal on nende varustatus suitsuanduriga kõrgem (võimalik, et uuemate eluruumide tõttu).

Leibkondades, kus leidub kodus (eluruumides) suitsetajaid, peetakse tulekahju puhkemist pisut tõenäolisemaks, kuid suitsuanduritega varustatus on seal madalam.

Suitsuandurit peab väga vajalikuks 75 % elanikest (2009. aasta tuleohutusosalane seire).

Suitsuanduri vajalikkust teadvustavad oluliselt enam eesti keelt kõnelevad inimesed, maa-asulates elavad inimesed, oma majas ja/või ahiküttega elavad inimesed, samuti tööealistest inimestest koosnevad pered, 20-40-aastased ning naised.

Suitsuanduri vajalikkust teadvustavad vähem pensionäride (väga vajalik 47 %) ja venekeelt kõnelevad inimeste seas (väga vajalik 23 %).

Elanikkonna tuleohutusosalane käitumine

Suitsuandur on olemas 78 % leibkondadest (2009. aasta tuleohutusosalase seire andmetel). Suitsuanduriga on keskmisest paremini varustatud väiksemate linnade ahiküttega elamud (61 %) ning maa-asulate kombineeritud küttega elamud (63 %). Kõige madalam on suitsuanduriga varustatus suurte linnade keskküttega majades – ainult 26 %. Erinevatest

peretüüpidest on suitsuanduriga vähem varustatud ka pensionäripered (30 %) ja venekeelne elanikkond (17 %), kes peavad seda keskmisest sagedamini ka mittevajalikuks.

Varustatustase seostub ka sissetulekutasemega pereliikme kohta: kuni 5000 krooni pereliikme kohta teenivates peredes on varustatud suitsuanduriga 34 % ja üle 8000 kroonise sissetulekutaseme korral 43 %.

Piirkondlikult on suitsuanduriga paremini varustatud Lääneregioon (keskmine 50 %). Kõige madalam on suitsuanduritega varustus Ida-Virumaal (16 %), järgmisena Valgamaa 34 %.

Peresid, kus keegi kodus ei suitseta on 62 %, Valgamaal 59 %. Suhteliselt rohkem on neid pensionäriperede seas ning väiksemates linnades. Kodus suitsetavate inimeste seas on statistiliselt rohkem mehi, oskustöölisi, suurte korterelamute inimesi, venekeelt kõnelevaid inimesi ning 20-40 aastaseid.

4.8. Alkoholi müüvad kauplused

Indikaatori alkoholi müüvate kaupluste kohta kirjeldab alkoholi kättesaadavust. Alkoholi müüvate kaupluste osakaal vähenes oluliselt 2006. aastal (enne 40, 2006. aastal 19), ilmselt mõjutatud kohalikust öise alkoholi jaemüügi keelu kehtestamisest. 2008. aastaks oli alkoholi müüvate kaupluste arv tõusnud siiski 25-ni (Majandustegevuse register). Subjektiivse hinnangu kohaselt on alkoholi müüvate kaupluste puhul endiselt probleemiks alkoholi müük alaealistele, eriti just väikekaupluste puhul.

4.9. Kohaliku omavalitsuse alkoholipoliitika

Antud indikaator kirjeldab kohaliku omavalitsuse poolseid sekkumisi alkoholimüügi reguleerimisse lisaks üleriiklikele regulatsioonidele, seega kohaliku omavalitsuse initsiatiivi vähendada alkoholi tarbimist ja sellest tulenevaid probleeme.

Alkoholi müük Valga linnas toimub üleriiklike regulatsioonide alusel. Omavalitsus ei ole täiendavaid piiranguid kehtestanud. Valga linn koostöös politseiga jälgib alkoholimüügi seaduslikkust. Politsei, ettevõtjate ja linnavalitsuse esindajatega on läbi viidud nõupidamisi, kus on käsitletud probleeme seoses alkoholsete jookide müügiga alaealistele, avaliku korra tagamisest ööklubides ja nende vahetus läheduses.

4.10. Tervist edendavad töökohad, lasteaiad, koolid

Tervist edendavate töökohtade, lasteaedade ja koolide võrgustikud koosnevad vabatahtlikkuse alusel ühendunud asutustest ja ettevõtetest, kes lähtuvad oma töös tervist edendava töökoha põhimõtetest ning näitab terviseedenduse tähtsustamist.

Kättesaadav on vaid maakondlik statistika. Tervise Arengu Instituudi statistika kohaselt (19.02.2010) ei olnud Valgamaal 2009. aastaks mitte ühtegi tervist edendavat töökohta registreeritud ning seda ei olnud enamikes väiksemates maakondades.

Tervist edendavateks lasteaedadeks oli Valga maakonnas 2009. aastaks registreeritud 1 lasteaed ja see ei olnud Valga linnas. Samas Valga linna lasteaed Kaseke valmistub tervist edendavate lasteaedadega liitumiseks.

Tervist edendavateks koolideks oli Valga maakonnas registreeritud 2009. aastaks 3 kooli. Need ei olnud Valga linna koolid. Samasugused näitajad olid pea pooltes maakondades.

4.11. Kõrgendatud riskiga objektid

Kõrgendatud riskiga objektid on ühiskondlikud hooned (koolid, kauplused, lasteaiad, ühiselamud, restoranid, ööklubid jm); haiglad jt hooldeasutused; tootmishooned; raudtee sorteerimisjaamad; loodusliku gaasi hoidlad ja transpordivahendid/seadmed. Antud

indikaatoris tuleb kirjeldada, palju on kohalikus omavalitsuses kõrgendatud riskiga objekte ning kas on olemas juhtumikorraldusskeemid ning elanike teavitussüsteem õnnetuse korral.

Koostatud on Valga linna riskianalüüs, millele eelnes 40 ettevõtte, asutuse ja organisatsiooni uuring võimalike riskide suhtes. Neid kõiki küsitleti, eeldades teatud riskide olemasolu. Kõrgendatud riskiga objekte on käesoleval ajal 45. Linnas paikneb kaks suurõnnetuse ohuga tööstus- ja transpordiobjekti. Nendel kui ka teistel suurema õnnetuse riskiga ettevõtetel, asutustel on koostatud konkreetsed tegevuskavad õnnetuste korral, mis on küll väga erineva tasemega ja erineva põhjalikkusega tehtud, piirdudes mõne objekti puhul üksnes evakuaatsiooniplaaniga.

4.12. Juhtumikorraldusskeemide olemasolu

Maakonnas on kriisi reguleerimise skeem olemas. Valga linnal eraldi kriisireguleerimiskomisjoni ei ole. Linnapea on maakondliku kriisikomisjoni liige, asendusliige on aselinnapea linnamajanduse alal. Seminaridel on osalenud nii liige kui asendusliige. Õppustest on osa võtnud põhiliselt asendusliige. On välja töötatud ka teavitussüsteem. Valga linnas on olemas nägemus nõuetele vastava täiendava teavitussüsteemi väljaehitamiseks (alarm), kuid raha puudumise tõttu on see ellu viimata. Lisaks kriisikomisjoni liikmele ja asendusliikmele on õnnetuste puhul kontaktisikuteks ka AS Valga Vesi juhataja ja Valga Linnavalitsuse Linnahooldusameti juhataja ööpäevaringselt.

4.13. Hulkuvad loomad

2009. aastal püüti Valgas hulkuvaid koduta loomi kokku 237: koeri 68, kasse 169.

Valga loomade varjupaik asub aadressil Valga, Laatsi 11a. Seisukord on rahuldav – katus ja piirdeaed vajavad remonti; majas ei ole vett, samas aga ära on tehtud kõik tööd maja ühendamiseks vee- ja kanalisatsioonivõrku. 13.01.2010 seisuga on varjupaigas 49 kassi ja 6 koera.

Üldine pilt hulkuvate loomade suhtes linnas on hea. Elanike hulgas on tehtud selgitustööd loomade hoidmise ja pidamise kohta (raadios, ajalehes, kohtumistel). Vähemaks on linnapildis jäänud hulkuvaid kasse, kuna nende püüdmine on intensiivsemaks muutunud. Palju tehakse koostööd korteriühistutega, et majade ümbruses koduta loomi vähem oleks. Koeri on vähem püütud põhjustel, et omanikud on hakanud rohkem hoolitsema selle eest, et loomad välja ei pääseks oma territooriumilt ja paljusid koeri ei ole võimalik linguga kinni püüda. Uinutipüssi kasutamine toimub aga ainult loomakliiniku poolt ja sageli on koer(ad) uinutipüssi kohaletoomise ajaks teadmata suunas lahkunud.

Paremaks on muutunud omanikuta loomadele uue omaniku leidmine, milles on abiks olnud loomakaitseseltsid ja mittetulundusühingute kampaaniad.

Tabel 18. Valga Väikeloomade varjupaigas loomade liikumine

Valga väikeloomade varjupaiga aruanne aastate lõikes					
Aasta	Püütud koeri	Püütud kasse	tagastatud omanikule	antud uuele omanikule	Kokku loomi varjupaigast läbi käinud
2003	87	105	2	11	205
2004	181	111	9	45	346
2005	182	96	8	70	356
2006	114	99	4	77	294
2007	121	105	7	83	316
2008	101	164	23	145	433
2009	68	196	16	126	406

Allikas: Valga Väikeloomade Varjupaik, 13.01.2010

Paikkonna probleemid tervisliku elu-, õpi- ja töökeskkonna indikaatorite põhjal

Valga linna elanikkonna vähene varustus ühisveevärgi teenusega.

Torustike amortiseeritus, halb ehituskvaliteet, veekaod enam kui 48%.

Kasutusel mitteolevad ja nõuetekohaselt konserveerimata/tamponeerimata puurkaevud ohustavad põhjavett.

Salvkaevude vesi ei vasta Eesti Joogiveestandardile EVS 663:1995.

45 % kogu elanikkonnast on varustamata ühiskanalisatsiooni teenusega, laialdane ühiskanalisatsiooni puudumine on otseseks ohuks keskkonnale, eelkõige Pedeli jõe reostusele.

Kanalisatsiooni puudumine ja vanad kanalisatsioonitorustikud ohustavad salvkaevude ja madalate puurkaevude veekvaliteeti.

Pedeli supluskohta vee kvaliteet probleemne, põhjuseks reostus mõnedest individuaalelamustest ja Läti Vabariigi poolelt.

Õhusaaste osas on probleemiks Valga Depoo tsisternipesutsehh, raudtee koosseisude peatumine ja Valga Lihatööstus, millega võib kaasneda tervisele negatiivsed faktorid.

Raudteemüra võib mõjutada raudteega piirnevate eluhoonete elanike tervist.

Kuritegevuses on probleemne avaliku korra rikkumised alkoholihoobes.

Paarissuhte vägivald on kokkupuude pooltel paarissuhte kogemusega inimestel. Füüsilist vägivalda paarissuhtes on kogenud 37 % naisi ja 28 % mehi.

Liiklusõnnetustes hukkub enim kergliiklejaid (jalakäijad, ratturid, mopeedijuhid).

Tulekahjudes on Valga linnas surma saanud eakad ja põhjuseks katkised küttekolded. Suurem osa tulekahjust on põhjustatud lahtise tulega hooletust ümberkäimisest ja hooletust suitsetamisest.

Tuleohutuse teavitustöö olulised sihtrühmad on venekeelne elanikkond ja eakad inimesed. Valgamaal on suitsuanduriga varustus üks madalamaid.

V TERVISLIK ELUVIIS

5.1. Tervisealase teabe kättesaadavus

Antud indikaatori all tuleb välja tuua välja viisid, milliste kanalite kaudu kohalik omavalitsus levitab tervisealast infot. Indikaator võimaldab hinnata teabe kättesaadavust ja planeerida vajadusel efektiivsemaid viise tervisealase teabe edastamiseks.

Tervisealase teabe edastamisel on juhtroll Valga linnas on AS Valga Haigla kanda, eelkõige nakkushaiguste levikute, õnnetusjuhtumite ja haiguste ennetamise programmide teemal.

Valga Haigla näeb teabe leviku võimalustena:

- Haigla kodulehekülj, mida pidevalt täiendatakse ja lisatakse informatsiooni. Kodulehekülj kajastab informatsiooni eriarstide vastuvõtude kohta, visiiditasud, voodipäevatasud, tasulised teenused, külastusajad, ennetuskabinetide tööajad, taastusravi teenuste paketid jne. Kuna Valga on piiriülene linn, siis kodulehekülj on tõlgitud ka läti keelde, et pakkuda haigla teenuseid ka Läti elanikele. Läti keelde on tõlgitud ka tasuliste teenuste hinnad. Kodulehe informatsioon on kõige operatiivsem, seda on kõige käepärasem uuendada ja kodulehe kaudu on patsientidel võimalus anda tagasisidet, näiteks väljendada rahulolematust mõnede teenuste või teenuse osutajatega jne.
- Kohalik ajaleht Valgamaalane, mille kaudu teatatakse elanikkonnale uudistest, uutest uuringu võimalustest, ennetustegevusele suunatud ettevõtmistest, kutsume osalema üritustel. Ajalehe veergusid kasutatakse ka elanikkonda harivate artiklite avaldamiseks ja elanikkonna kiireks informeerimiseks näiteks epideemiade korral. Ajaleht on koheselt reageerinud haigla soovile midagi avaldada, selles osas koostöö hea.
- Kohalik raadio Ruut, kus toimuvad regulaarselt tervisetunnid (korraldatud maakonna tervisenõukogu poolt). Soovi korral saab alati eetriaega elanikkonnale informatsiooni edastamiseks. Haigla poolt ei ole raadio kasutamine regulaarne, vaid rohkem vajadusest lähtuv.
- Haiglal on trükitud infovoldik vastuvõtuaegade ja muu informatsiooniga, mida jagatakse patsientidele ja antakse perearstidele. Infovoldikul osa infost vananeb, seetõttu vajavad sellised trükised uuendamist, aga see on haiglale kulukas.
- Haigla registratuuris on suured infotahvlid, mille kaudu saab kohapeal informatsiooni vastuvõtuaegade kohta.
- Jooksvat informatsiooni pöördujale antakse haigla registratuuris vahetult või telefonitsi, mis on ilmselt kõige sagedamini kasutatav viis informatsiooni saamiseks.

5.2. Tervislikku eluviisi toetavad üritused paikkonnas

Olulisemad regulaarsed üritused on terviseradade ja spordirajatiste võimaluste kasutamine (kirjeldatud p IV4.2). Valga linna Priimetsa terviseradadel toimuvad 2000. aastast traditsioonilised kevadised ja sügisesed tervisetundide seriaalid, mida igal aastal külastab keskmiselt 800 – 900 tervisesportlast, nii kõndides, joostes kui ka kepikõnniga. Parimatele ja aktiivsematele jagatakse auhindu.

Novembrist kuni aprillini toimuvad linnas ja linnalähimetsades rahvamatkad, keskmiselt 120 liikumishuvilist igal korral. Üritused toimuvad pühapäeva hommikuti, juhendaja järel läbitakse kõndides, soovi korral joostes ilmastikule sobiv marsruut. Rahvamatka lõppedes antakse osalejatele suppi, igal etapil osalenu saab seriaali lõpus rahvamatka logodega auhinna.

Tartu maantee kergliiklusteel toimival rulluisuseriaalil on osalejaid 300 – 400, aktiivset kasutust leiab rada pidevalt nii jalgratturite kui ka rulluisutajate ning rullsuusatajate poolt. Parimaid autasustatakse. Lastele on eraldi, lühem distantis. Radade hea kvaliteedi tõttu on

osalejaid palju ka väljastpoolt Valgat, teistest linnadest ja Läti Vabariigist. Korraldatakse ka kepikõnniseriaale, seriaalid toimuvad Linnapargis või Pedeli kergliiklusteedel.

Terviseedenduslikes tegevustes on aktiivsed ka eakate ühendused. Kaks eraldi ühendust, Valga Linna Pensionäride Liit ja vene pensionäride grupp korraldavad regulaarselt, kumbki keskmiselt kaks korda aastas tervisepäevi. Tervisepäevadel toimuvad matkad, vabas õhus võimlemised, kepikõnd, külastatakse tervisekeskusi (spad, ujulad), kuulatakse loenguid terviseprobleemide ennetamisest, tehakse olulisemaid analüüse (kolesterooli, vererõhu-, luutiheduse mõõtmine jmt). Üritustel on keskmiselt 100 – 150 osalejat. Eakad võtavad aktiivselt osa ka linna tervisetundidest ja rahvamatkadest. Eakate hulgas on populaarsust võitmas kepikõnd, kuna kepid on ühtlasi ka toeks liikumisel tasakaaluhäirete korral. 2009. aastal renoveeriti eakate ja puuetega inimeste seltside tegevuskohaks Valgamaa Puuetega Inimeste Koja hoone, milles kaasaegne kummikattega treeningsaal, jõusaal.

On läbi viidud mõned üritused suunatud meestele, kolesterooli ja südametegevuse mõõtmised koos teavitustööga.

Kõiki eelpoolnimetatud üritusi finantseeritakse nii linna eelarvest kui ka ühekordsetest projektidest, üritatakse traditsiooni jätkata.

5.3. Subjektiivne tervise enesehinnang

Tervise Arengu Instituudi poolt läbi viidud „Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2008”, ankeetküsitlus vanuses 16 – 64 seas, vastuseid kokku 3004 inimeselt. Analüüsi tulemused on esitatud piirkondade (maakondlike gruppide) kaupa. Valgamaa asus grupis koos Tartu, Jõgeva, Põlva ja Võru maakonnaga, kus oli kokku vastanuid 651. Valgamaalt vastanuid koguhulgast 2,4 %, maakondlik grupp moodustas 21,7 % vastanutest.

Isikliku tervise hinnangu kohaselt pidas heaks või üsna heaks peab oma tervist (vt täpsemalt [LISA 5](#)) (ülejäanud hindasid keskmiseks või halvaks/väga halvaks):

- 42 % piirkonna meestest, mis on väikseim näitaja Eestis;
- 53 % piirkonna naistest (keskmiste hulgas näitaja);
- 45 % valgamaalastest, aastate lõikes on hinnang heale tervisele vähenenud. Eesti keskmine on 56 %, veel väiksemad näitajad on Ida-Virumaal, Põlvamaal, Võrumaal.
- 43 % mitte-eestlastest (mehed-naised enam-vähem võrdselt);
- 29 % töötutest meestest;
- 43 % töötutest naistest;
- 50 % ravikindlustusega hõlmamata isikutest;
- 38 % alla 4000 kr sissetulekuga isikutest, 70 % üle 10 000 kr sissetulekuga isikutest.

Pikaajaline haigus on:

- 45 % Valgamaa elanikel 2008. aastal, Eesti keskmine 38 %; veel kehvemad näitajad on Ida-Virumaal 49 %, Võrumaal 58 % ja Põlvamaal 61 %;
- 56 % töötutest meestel;
- 36 % ravikindlustuseta isikutel;
- 56 % alla 4000 kr sissetulekuga isikutel.

Igapäevategevus on tervise tõttu tugevalt piiratud:

- 17 % Valgamaa elanikest, olles kõige kehvem näitaja Eestis;
- 17 % töötutest, töötavatel inimestel 7 %;
- 4 % ravikindlustusega hõivamata meestel, 11 % naistel; ravikindlustuse olemasolul samad näitajad 11 % ja 10 %;

- 20 % alla 4000 kr sissetulekuga meestel, samas kui üle 10 000 kr sissetulekuga meestel 5 %.

Üsna tihti või peaaegu alati tunneb üleväsimust:

- 47 % piirkonna meestest, seejuures suurim näitaja Eestis. Piirkonnas on üleväsimuse näitajad suurimad Eestis just 35 – 44-aastaste (49 %) ja 55 - 64-aastaste (65 %) meeste hulgas. Piirkonnas on üleväsimuse näitajad 25 – 34-aastaste (36 %) naiste hulgas väikseimad Eestis, samas vanusegrupis 35 – 44 aastat (61 %) ja 45 – 54 aastat (66 %) on need kõrgeimad Eestis. Ehk siis, kui piirkonna mehed ei ole parasjagu üleväsinud, siis on naised.
- 45 % töötutest, samas kui töötavate hulgas on see protsent 47;
- 72 % töövõimetuspensionäridest, samas kui ülejäänute hulgas on see 45 %, meestel 37, naistel 50 %;
- 53 % alla 4000 kr kuus teenivatest isikutest, samas 7000 – 10 000 teenivad mehed 30 %, naised 53 %;

Rohkem kui tavaliselt või talumatus stressis on:

- 27 % lahutatud meestest ja 16 % naistest, abieluinimesi 14 %;
- 20 % piirkonna elanikest (kõrgeim Eestis), seejuures kõrgeim on see näitaja 16 – 34-aastaste meeste hulgas (24 %, samas mujal Eestis 6 – 13 %); naistest 35 – 44-aastastel 30 % (Eestis 9 – 21 %) ja 45 – 54-aastastel 25 % (Eestis 11 – 18 %);
- 19 % eestlasi ja 5 % mitte-eestlasi;
- 21 % töötutel ja 14 % töötavatel;
- ravikindlustamata isikutel pea sama kui kindlustatud isikutel, vastavalt 13 ja 15 %.

Diagnoositud haigused viimase 12 kuu jooksul (alljärgnevalt esitatud piirkondliku statistika kõige kehvemad näitajad Eestis):

- kõrgeenenud veresuhkur/suhkrutõbi 55 – 64-a meeste hulgas (15 %), suurem näitaja mitte-eestlaste ja väikseima sissetuleku hulgas
- kõrge vererõhu/kõrgvererõhu 55 – 64-a meeste hulgas (40 %), suurem näitaja mitte-eestlaste, töövõimetuspensionäride, väiksema sissetulekuga meeste hulgas
- liigesehaiguse diagnoosi/ravi saanud 55 – 64-a meeste hulgas (42 %), suurem näitaja eestlaste, töövõimetuspensionäride ja väiksema sissetulekuga meeste hulgas
- osteoporoosi diagnoosi/ravi saanud 45 – 54-a mehed ja 55 – 64-a naised, suurem näitaja mitte-eestlastel, töövõimetuspensionäride ja väikseima sissetulekuga meeste kui naiste hulgas;
- mao ja 12-sõrmiku haavandi diagnoosi/ravi saanud 45 – 54-a mehed (15 %) ja 55 – 64-a mehed (12 %), suurimad näitajad mitte-eestlaste, töötute, töövõimetuspensionäride, üksielavate, madala sissetulekuga meeste hulgas;

5.4. Füüsiline aktiivsus

- Väga vähene füüsiline aktiivsus iseloomustab 28 % mehi ja 36 % naisi;
- Kerge füüsiline aktiivsus 23 % meeste ja 30 % naiste hulgas;
- Keskmise füüsiline aktiivsus 34 % meeste ja 26 % naiste puhul;
- Piirkonnas on väga vähese kehalise pingutuse näitajad suuremad võrreldes teiste piirkondadega, enim iseloomustab see noori mehi (43 %) ja 55 – 64-a mehi (30 %);
- Kehvemad näitajad vähese füüsilise aktiivsuse osas on tööturul mitteaktiivsete (nt töövõimetuspensionär, kuid mitte töötu) noorte meeste ja naiste hulgas, üksielavate ja kõrge sissetulekuga isikute hulgas.

- Rohkem kui kord nädalas harrastab tervisesporti maakondlikus grupis 36 % meestest ja naistest, mis on kõrgeim näitaja teiste gruppidega võrreldes. Kõrgeimad näitajad on just noorte meeste hulgas (65 %), samas järgmise vanusegrupis 25 – 34-a on näitaja juba 35 % ja väheneb. Vähemalt kord nädalas tervisesporti harrastanute hulgas on väiksemad näitajad mitte-eestlastest ja tööturul mitteaktiivsete naiste ning väiksema sissetulekuga isikute hulgas.
- Arstilt kehalise aktiivsuse tõstmise soovitus saanute näitaja on maakondlikus grupis kõrgeim: 10 % meestel (teistes gruppides 2 – 6 %), samamoodi naistel 8 % (teistes gruppides 4 – 7 %).
- Töökoha poolt tasutud tervisespordiga tegelenuid on maakondlikus grupis 13 % meestest ja 12 % naistest (keskmised näitajad võrreldes teistega). Suuremad näitajad olid kõrgemat sissetulekut saavate isikute hulgas.
- Suvel tegeletakse tervisespordis kõige enam ujumise ja jalgrattasõiduga, vastavalt 48 ja 44 %. Järgmisena tervisekäimine (14 % mehi ja 24 % naisi) ning tervisejooksuga (15 % mehi ja 13 % naisi). Talvel tegeletakse kõige enam ujumisega (26 % mehi, 29 % naisi), järgmisena mehed suusatamisega (17 %) ja naised tervisekäimisega (24 %).
- Vähesse tervisespordiga tegelemise põhjustest toodi välja enim sportimiskohtade puudus (74 %), meeste puhul halb tervislik seisund (68 %, naistel 58 %), liiga kallis (68 % mehi, 51 % naisi), transpordi puudus (85 % mehi, 76 % naisi), sportimisoskuste puudus (80 % mehi, 73 % naisi).

5.5. Toitumine

- 93 % inimestest kasutab toidu valmistamisel toiduõli, väikseim oli see näitaja piirkonnas 55 – 64-a meeste hulgas (82 %), seejuures väiksemad näitajad iseloomustavad mitte-eestlasi, pensionäridest väiksema sissetulekuga mehi;
- 70 % kasutab toidu valmistamisel tavalist keedusoola, 11 % pansoola ja samasuur hulk inimesi jodeeritud soola;
- Vähemalt 6-l päeval nädalas sööb värsket juurvilja 14 % maakondliku grupi meestest ja 17 % naistest (keskmised näitajad), suurimad näitajad olid 16 – 24-a noorte hulgas, väikseimad muudes vanusegruppides;
- Vähemalt 6-l päeval nädalas sööb värskaid puuvilju 17 % meestest ja 32 % naistest piirkonnas, seejuures väikseimad näitajad olid noorte meeste vanuserühmas (11 %, kõrgeim näitaja 29 %) ja 35 – 54-a naiste hulgas (29 – 32 %, samas teistes maakondlikes gruppides 41 – 46 %). Kehvemad näitajad iseloomustavad eesti mehi, töötuid, üksielavaid inimesi ja madalama sissetulekuga naisi;
- Arstilt toitumisharjumuste muutmise soovitus saanud oli piirkonnas väikseim näitaja (8 % meestest ja 9 % naistest, samas kui mujal gruppides vähemalt 11 kuni 16 %).

5.6. Ülekaalulised

- Ülekaalulisi on piirkonna meeste hulgas 58 % ja naiste hulgas 49 % (keskmised Eesti näitajad), seejuures suuremad näitajad iseloomustavad 25 – 34-a ja 45 – 54-a mehi ning 55 – 64-a naisi.
- Suuremad näitajad on töötavate inimeste hulgas;
- Kaalulangetamise soovitus arstilt on saanud piirkonnas 18 % inimesi, rohkem naisi.

5.7. Alkoholi tarbimine

Vähemalt mõned korras nädalas alkoholi tarbimine

- piirkonnas meeste hulgas 44 % (keskmine näitaja Eestis);

- piirkonnas naiste hulgas aga kõrgeim (30 %), suurim näitaja 16 – 34-aastaste naiste hulgas 22 % (teistes maakondlikes gruppides 5 – 15 %), 35 – 44-a naiste hulgas 25 % (teistes gruppides 11 – 23 %);
- Suurimad näitajad eestlaste, töötute, üksielavate noorte naiste hulgas.

Nädalas rohkem kui 40 g absoluutset alkoholi tarbinud

- Piirkonnas 51 % meestest (keskmine näitaja) ja 35 % naistest (kõrgeim näitaja);
- Suurimad näitajad naiste hulgas piirkonnas 25 – 34-aastaste naiste hulgas (23 %, kui mujal gruppides 7 – 17 %), rohkem eestlaste, töötavate, üksielavate, üle 10 000 teenivate naiste hulgas.

5.8. Suitsetamine

Igapäevasuitsetajad

- piirkonnas 36 % meeste hulgas, mis on väikseim näitaja Eestis; naiste näitaja keskmiste hulgas (27 %);
- suurimad näitajad töötute meeste (66 %) hulgas vanuses 45 – 54-a (82 %) ja töötute naiste (52 %) hulgas vanuses 25 – 34-a (60%); vrld töötav naine 25 – 42-a 15 %;
- rohkem kui 20 sigaretti suitsetavate meeste hulk maakondlikus grupis 13 % (keskmine näitaja) suurim näitaja 55 – 64-a meeste hulgas (27 %), eestlaste, töövõimetuspensioni saajate, üle 10 000 kr teenivate meeste hulgas

5.9. Narkootiliste ainete tarbimine

Narkootikume proovinud/tarvitanud:

- Piirkonnas 21 % meestest ja 10 % naistest (keskmised näitajad);
- Kõrgeim näitaja oli piirkonnas 16 – 24-aastaste meeste hulgas (52 %), muudes vanusegruppides on näitajad väikseimate hulgas, suuremad näitajad seejuures lahutatud, töötute ja kõrgema sissetulekuga meeste hulgas.

5.10. Kondoomi kasutamine

- Juhupartneriga seksuaalvahekorras olla on kondoomi kasutanud alati 36 % meestest ja 31 % naistest, seejuures näitajad muutuvad kehvemaks vanuse tõustes.
- Mitte kunagi kondoomi kasutavate hulk piirkonnas kõrgeim Eestis (48 % meestest ja 49 % naistest). Kõige väiksem näitaja on see noorte meeste ja naiste hulgas, vastavalt 29 ja 23 %. Meeste teadlikkus halveneb oluliselt 25. eluaastast (62 - 70 % ei kasuta), naistel 35. eluaastast (70 – 100 % ei kasuta). Kehvemad näitaja on mitte-eestlaste, töötute ja tööturul mitte-aktiivsete ja väiksema sissetulekuga isikute hulgas.

5.11. Helkuri kasutamine

- Üldiselt alati kasutab helkurit 34 % meestest ja 51 % naistest, väikseimad näitajad olid vanemas vanusegrupis. Mitte kunagi ei kasuta helkurit 19 % meestest ja 12 % naistest.
- Helkuri vähese kasutamise näitajad on suuremad mitte-eestlaste ja väiksema sissetulekuga isikute hulgas.

5.12. Turvavöö kasutamine

- Üldiselt alati kasutab turvavööd 96 % meestest ja 97 % naistest, piirkonnas olid näitajad kõrgeimad;
- Kaassõitjana esiistmel kasutab turvavööd 93 % meestest ja 97 % naistest, piirkonnas olid näitajad kõrgemate hulgas;
- Tagaistmel kasutab turvavööd 44 % meestest ja 54 % naistest, piirkonnas olid näitajad kõrgemate hulgas, kehvad näitajad on mitte-eestlaste hulgas (29 % mehi ja 33 % naisi).

Paikkonna probleemid tervisliku eluviisi indikaatorite põhjal

Heaks peab oma tervist 42 % meestest, mis on väikseim piirkondlik näitaja Eestis.

Valgamaalaste hinnang oma tervisele on Eestis madalamate hulgas.

Teistest kehvemaks hindasid oma tervist mitte-eestlased, töötud ja väiksema sissetulekuga inimesed.

Pikaajaline haigus on 45 % Valgamaa elanikest, mis on üks madalamate hulgas Eestis. Pikaajalise haiguse esinemist kinnitasid rohkem töötud mehed ja madalama sissetulekuga isikud.

Igapäevategevus on tervise tõttu tugevalt piiratud 17 % Valgamaa elanikest, olles Eestis kõige kehvem näitaja.

Meeste üleväsimuse näitajad piirkonnas on kõige kehvemad, just 35 – 44-aastaste meeste ja 55 – 64-aastaste hulgas.

Piirkonna elanikud tajuvad suurt stressi, nende hulgas rohkem lahutatud mehed, 16 – 34-aastased mehed, 35 – 44-aastased naised ja 45 – 54-aastased elanikud.

Diagnoositud haiguste kehvimad näitajad on kõrge veresuhkru ja suhkrutõve, kõrge vererõhu ja kõrgvererõhutõve, liigesehaiguste, osteoporoosi ning mao ja 12-sõrmikuhaavandi osas, enam 55 – 64-aastaste meeste, mitte-eestlaste ja väiksema sissetulekuga inimeste hulgas.

Piirkonnas on kehvad füüsilise aktiivsuse näitajad, enim noorte ja 55 – 64-aastaste meeste, tööturul mitteaktiivsete noorte meeste ja naiste, üksielavate ja kõrge sissetulekuga elanike hulgas.

Alkoholi tarbimine on piirkonnas probleemsem naiste hulgas, just 25 – 34-aastaste hulgas, rohkem eestlaste, töötavate, üksielavate ja kõrgepalgaliste naiste hulgas.

Seksuaalvahekorras kaitsevahendite kasutamise näitajad on kehvimad Eestis, rohkem mitte-eestlaste, tööturul mitteaktiivsete ja väiksema sissetulekuga isikute hulgas.

Helkuri kasutamise näitajad on kehvemad mitte-eestlaste ja väiksema sissetulekuga inimeste hulgas.

VI TERVISETEENUSED

6.1. Tervishoiuteenused

Tervishoiuteenuste kättesaadavust linnalises asulas kirjeldab tabel 19. Tabelist nähtub, et arstiabi kättesaadavus on paranenud aasta-aastalt.

Tabel 19. Tervise teenuste kättesaadavus linnalises asulas

	Perearstiabi		Eriarstiabi		Hambaarstiabi	
	Ei saanud arstiabi	Probleeme polnud	Ei saanud arstiabi	Probleeme polnud	Ei saanud vajadusel arstiabi	Probleeme polnud
2004	6,8	93	8,4	91,4	15,8	84
2005	5,4	94,6	7,2	92,8	15,1	84,9
2006	5,4	94,6	8,6	91,4	14,2	85,8
2007	5,9	94,1	10,8	89,2	14,3	85,7
2008	3,1	96,9	8,9	91,1	8,6	91,4

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 08.06.2009

Tabelis 20 on kujutatud arstide vähenemise trendid viimastel aastatel Eestis ja Valga maakonnas. Arstide arv väheneb eelkõige mujale riikidesse töötama ja pensionile siirdumise tõttu. Tabelist nähtub, et arstide arv Valga maakonnas on vähenemistrendis ning eeldatavalt on see trend jätkumas, sest paljud nii eriarstid kui perearstid on pensionieas.

Tabel 20. Arstide arv Eestis ja Valga maakonnas 31. detsember seisuga

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kogu Eesti	4477	4354	4236	4277	4312	4294	4393	4504
Valga maakond	83	81	73	70	66	63	57	58

Allikas: Eesti Statistika Andmebaas, 18.06.2009

Valga linnas on peamine tervishoiuteenuste osutaja AS Valga Haigla, samas ruumides asub ka kiirabi ja perearstikeskus, kus on enamike perearstide töökabinetid. Tegutsevad ka mitmed erapraksised. Hinnang erinevate tervishoiuteenuste kättesaadavusele on tabelis 21.

Tabel 21. Tervishoiuteenuste kättesaadavuse analüüs AS Valga Haigla poolt

Tervishoiuteenuse osutaja	Positiivne	Probleemne
Haigla	Aktiivravipäevade lühenemine, Hooldusraviteenuse ja geriaatrilise hindamise teenuse rakendumine. Kavas Euroopa struktuurfondidest tuleva projektirahaga hooldusravi laiendamine ja teenuse integreeritud osutamine linnale ja maakonnale.	Arengukava tehakse ümber, haigla funktsioon, teenuste maht lähitulevikus muutub, tõenäoliselt väheneb, ei ole selge, kas jääb üldhaigla. See ei taga stabiilsust ja investeringuid momendil. Arstkond vananeb, eriarstide puudus.
Eriarstiabi väljaspool haiglaid	Positiivne, et on osutajad väljaspool haiglat. Eriti oluline juhtudel, kui haiglas vastav eriala puudub	Lepingute sõlmimisel haigekassaga ei ole selge, millistel alustel valitakse partnereid ja jagatakse lepingumahtusid. Osadel erialadel on konkurss (nt hambaravi). Haigla arstid osutavad ka väljaspool haiglat eriarstiabi: tõenäoline põhjus on suurem palk, mida haigla ei suuda maksta. Eraarstiabi on kättesaadavam.

Hambaravi teenuse osutamine	Hambaravi teenuse pakkujaid on piirkonnas rohkelt, kuid tööd jätkub. Ortodontiat pakub ainult haigla. Proteesitööd tellitakse Tartu laborist, kvaliteet hea.	Noori hambaarste raske leida maakonda.
Perearstid	Positiivne, et 5 perearsti tööruumid on haigla hoones. Sellega seondult on haigla poolt pakutavad teenused patsientidele kättesaadavad. Linna ühistransport võimaldab inimestel kergesti arsti juurde pääseda (bussipeatus on haigla juures)	On perearsti nimistuid, kus ei ole perearsti olnud või ei ole pikemat aega, seetõttu kutsuvad patsiendid rohkem kiirabi või pöörduvad otse EMO osakonda. Elanikkond vananeb ja haiglasse satuvad sageli patsiendid, kes vajavad sotsiaalhoolekande teenuseid, mida võinuks juba korraldada perearst. Haiglal on võetud tööle sotsiaaltöötaja, et vanurite probleeme haiglajärgselt lahendada.
Apteegiteenus	Apteek asub haigla I korrusel ja kõik haiglast lahkujad või vastuvõtule pöördujad saavad soovi korral ravimi kohe kaasa osta. Töötab ka laupäeval.	Seadus ei luba haiglal pidada jaemüügi apteeki, mis oleks haiglale majanduslikult kasulik.
Koolitervishoiu korraldus	Koolitervishoid Valgas kuulub haigla alla. Koolitervishoiu lepingupartneriks haigekassaga on Valgas Valga Haigla. Teenust osutab kooliarst (läbinud lastearsti ja perearsti õppe) ja 3 kooliõde. Praeguse korraldusega on kõik osapooled rahul. Tervisekontroll koolis, vaktsinatsioonid, toiduhügieen on rutiinselt jälgitud.	Kogu aeg tõusetub probleem, kes ja kuidas peaks koolitervishoiuteenust osutama. Kuna haigla omanik on linn, siis on kokku lepitud, et seda osutab haigla kuni seadus ei nõua teisiti. Ei ole kasumlik tegevus, probleemiks ka, et suvel ei ole teenuse osutajad tööga koormatud.
Töötervishoiu korraldus	Haiglal on töötervishoiuarst, kes teenust piirkonnas osutab	Töötervishoiuteenuse maht piirkonnas väike. Osa ettevõtteid tellivad töötervishoiuteenust hanke korras ja haigla ei pruugi osutada valitaks.
Ämmaemanda-teenus	On olemas väga hea kvalifikatsiooniga ämmaemandid, kes suudavad osutada iseseisvat ämmaemandateenust. Lisaks on haigla välja pakkunud tasulise individuaalse ämmaemandateenuse.	Raha nappus ei luba eristada ämmaemanda teenust (tasustada kõrgemalt) kui meditsiiniõe tööd. Sündide arv Valgas väheneb ja ämmaemandid otsivad tööd mujalt: erakliinikutest ja Tartu Ülikooli Kliinikumist. Juba praegu töötab enamus ämmaemandatest kahe tööandja juures.
Koduõendus- hooldusteenuse osutajad	Hea, et sellised teenused on lisandunud. 2010. aastast on kättesaadavus parem, sest lepingu mahtu on suurendatud, nõudlus teenuse järgi on olemas.	Koduõendusteenusele ei suunata perearstide poolt piisavalt aktiivselt. Patsiendid ei tea, mis on koduõendusteenus. Põhiline hulk haigeid suunatakse haiglaravi järgselt. Leping haigekassaga piirab tegutsemist: tavaliselt on ka koduõendusteenuse vajaja erakorraline. Teenuse osutaja peab pidama teenuse vajajate kohta järjekorda.

6.2. Nõustamisteenused

Tabel 22. Nõustamisteenuste kättesaadavuse analüüs AS Valga Haigla poolt

Nõustamisteenused	Positiivne	Probleem
Perenõustamine	Naistenõuandlas perekool, mis tegeleb pere nõustamisega enne lapse sündi. Haiglas ka psühholoog ja psühhiaater, kes saab osutada nõustamisteenust.	Perenõuandla Valgas puudub ja selleks tuleb sõita suuremasse linna (Tartusse)
Seksuaalnõustamine	Valga Haiglas noorte nõustamiskabinet. Teenus hästi kättesaadav. Kabinetis töötab õde ja arst. Korraldavad loenguid koolides, kutsuvad loengutele haiglasse. Teenus väga heal tasemel, noored informeeritud. Kooliarst läbinud vastava koolituse, nõustab.	Töö spetsiifiline, nõuab spetsiaalset koolitust. Teenuse haigekassa hind madal, ei vasta ressursikulule.
Erivajadustega laste nõustamine	Nõustatakse lasteneuroloogi poolt, taastusarsti poolt, psühhiaater, psühholoog. Valga haigla on rehabilitatsiooniasutus, kus toimub nõustamine ja rehabilitatsiooniplaanide koostamine.	
Suitsetamisest loobumise nõustamine	Valga Haiglas SLN kabinet, kus töötab õde ja arst. Teenust osutatakse eelistatult 16 – 64- aastastele, aga ka vastavalt vajadusele teistele vanusegruppidele.	Vähene huvi teenuse vastu.
Narkomaania nõustamine	Psühhiaatri vastuvõtul	Eraldi teenusena ei ole.
Toitumise nõustamine	Meditsiinitöötajate poolt töö käigus. Valga Haigla kooliarst on läbinud täiendkoolituse Tallinna Tehnikaülikooli baasil tervisliku ja ohuta toidu alal. Viib läbi toidukäitlejatele koolitusi ja toitumisalase nõustamise loenguid diabeedihaigetele, südamehaigetele, eakatele.	Vajaksime diabeediõde haiglasse.

6.3. Olulisemad terviseteeenuseprojektid

Viimastel aastatel AS Valga Haiglas toimunud terviseteeenuste projektide kirjeldus.

- laste kuulmisskriining: vastsündinud. Koostööpartneriks Haigekassa;
- noortenõustamine: noored vanuses 15 – 21 aastat. Koostööpartner Tervise Arengu Instituut;
- Suitsetamisest loobumise nõustamine: igas vanuses suitsetajad. Koostööpartner Tervise Arengu Instituut;
- OKR (otseselt kontrollitav tuberkuloosihaigete ravi). Koostööpartneriks Haigekassa.
- Südameveresoonekonna haiguste ennetus: sihtrühm vanusegrupp 40 – 65 eluaastat. Koostööpartner Haigekassa.
- Emakakaelavähi ennetusprojekt. Koostööpartner Haigekassa.

Paikkonna probleemid tervise teenuste indikaatorite põhjal

Arstide arv AS Valga Haiglas ja esmatasandi arstiabis on vähenemistrendis, piirkonda on ülimalt keeruline uusi eri- ja esmatasandi arste leida.

AS Valga Haiglas pakutavate tervise teenuste hulk ja maht võib väheneda.

Erakorralise meditsiini osakond on üle koormatud esmatasandi arstiabi kättesaamatuse tõttu (perearstide puudumine, ravikindlustuse puudumine).

Koolitervishoiuteenuste korraldamine probleemne ja perspektiivid ebakindlad.

Töötervishoiuteenuste maht väike ja perspektiivid ebakindlad.

Koduõendusteenus väheses kasutuses ja rahastamine probleemne.

Valgas puudub perenõuandla, lähim asub Tartus.

Seksuaalnõustamine ja noorte nõustamiskabinetid vajavad paremat rahastamismudelit.

Suitsetamisest loobumise nõustamise teenuse vähene kasutamine.

Toitumisasalases nõustamises vajalik diabeediõe olemasolu.

VII Kokkuvõte

Eelnevast mahukast terviseindikaatorite analüüsist nähtub, et tervislikud valikud, eluviis ja keskkond, ehk siis teemad, mida terviseprofiilis analüüsiti, hõlmab sisuliselt kõiki kohaliku elu valdkondi. Terviseprofiili järeldustes esiletoodud tervisevajadusi pole võimalik lahendada pelgalt terviseedendusliku tegevuskavaga, vaid neid teemasid tuleb käsitleda ning neid on ka käsitletud muudes kohalikes kohustuslikes arendusdokumentides nagu linna arengukava ja üldplaneering. Terviseprofiili järgselt peaks tervisetemaatika saama linna arengukava iseseisvaks peatükiks, mis terviseprofiilile tuginedes käsitleb kokkuvõtlikult kogukonna ja elukeskkonna tervise seisundit, sõnastab profiili leidude põhjal seatud eesmärgid ning planeeritavad tegevused. Tervise arendamise peatükk peaks hõlmama nii otseselt tervise edendamisele (nt tervislike eluviiside edendamine, tervisealane teavitustöö ning haiguste ja traumade ennetamine) suunatud meetmeid ja tegevusi, kui ka tegema kokkuvõtte teistes valdkondades planeeritud meetmetest ja tegevustest, mis mõjutavad tervise arendamist omavalitsuses.

Käesolevas kokkuvõttes peatükis kirjeldatakse terviseprofiili järeldustest esile tõusnud olulisi terviseprobleeme ja –vajadusi, mille lahendamiseks/leevendamiseks on otstarbekas ja võimalik kohaliku omavalitsuse otsustus- ja mõjutustasandil lahendusi leida. Samuti tuuakse esile seniselt efektiivseid olnud terviseedenduslikke tegevusi Valga linnas. Kirjeldatud terviseprobleemidest ja –vajadustest lähtub Valga linna terviseedenduslik tegevuskava aastateks 2010 – 2013, mida vaadatakse üle ja täiendatakse jooksvalt, põhjalikum uute tegevuste püstitus ja seniste tegevuste efektiivsuse hindamine tehakse Valga linna arengukava uue arengukava koostamisel, 2013. aastal.

Valga linna terviseprofiili koostamise meeskonna hinnangul ei ole konkreetsemalt terviseedenduslikule tegevusele keskendunud tegevuskavas otstarbekas kõikide käsitletud valdkondade probleemistikele lahendusi leida, kuna taoline eesmärk ei ole tõenäoliselt realiseeritav järgneva 3 aasta jooksul. Arvestada tuleb ka lähiaastate pingelist kohaliku eelarve olukorda, mille puhul on kohalikud omavalitsused sunnitud keskenduma vaid olemasolevate tegevuste tööhoidmisele ning investeringud viiakse miinimumini. Samuti pole otstarbekas antud tegevuskavas käsitleda teemasid, mille arendusega tegelevad teised vastavad arendusdokumendid, näiteks linnaruumi planeerimise küsimustes üldplaneering ja suuremate investeringute kavandamine linna arengukavas. Varasematest aastatest on Valga linnas töös ka mitmed teised arendustegevused, mille elluviimisel on kahtlemata oluline mõju ning väljund ka tervislikule elukeskkonnale ja sotsiaalsele sidususele, näiteks Valga-Valka turismiarendus- ja turundusstrateegia 2006-2016, Valga linna ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arengukava 2008-2019. Töös on mitmed arenguprojektid nagu endise nõukogude armee elamurajoonide arendamine (REMIDO), piiriülese koostöövõrgustiku arendamine Valga ja Valka (Läti Vabariik) linnade planeerimise, turismi, kultuuri, spordi ja tervishoiu valdkondades (Valga-Valka: 1 linn, 2 riiki), kaksiklinnade Valga-Valka atraktiivsuse ja ühiste avalike teenuste arvu suurendamine (Valga-Valka atraktiivsuse suurendamine), Valga ja Valka kunstikeskkonna arendamine, Valga maakonna veemajandusprojekt – Valga linn, passiivmajade ja energiatõhusa ehitamise projektid.

Terviseprofiili seisukohast võib tegevuskava tulemuslikkuseks lähiaastatel pidada ka olukorda, et probleemsetes valdkondades ei toimuks teenuste olulist vähenemist ning et tervisetemaatika ei kaoks linnaelu juhtimise teemadest. Terviseprofiili näol on tegemist esimese tervisealase laiapõhjalise arendusdokumendiga. Varasemalt on käsitletud temaatikat koostöö kontekstis Valka linnaga (Valga-Valka ühise tervishoiuregiooni arenguvõimalused). Seega on terviseprofiili üheks oluliseks tulemiks ka terviseprobleemide ja –vajaduste teadvustamine ning hindamine. Alljärgnevalt tuuakse esile olulisemad paikkondlikud probleemid, millele lähiaastatel keskenduda:

- Valga linnas on tervisespordiga tegelemiseks loodud mitmekülgsed ja heas korras võimalused: liikumisrajad linnalähimetsas, kergliiklusteed Pedeli jõe puhkepiirkonnas ja linnast väljuvate maanteed ääres, spordirajatised nagu staadion, jalgpalliväljak,

spordihoone. Kõik terviserajad ja spordirajatised leiavad aktiivset kasutust nii tervise kui ka võistlusliku spordi harrastajate poolt. Aktiivset kasutust leiavad ka organiseeritud liikumisseriaalid (rahvamatkad, liikumistunnid, rullisuseriaalid), suur hulk inimesi võtab üritustest regulaarselt osa ning pidevalt lisandub ka uusi. Praegu toimuvad liikumisseriaalide üritused kord kuus, neid organiseerib Valga linnavalitsuse spordinõunik ja vabatahtlikud. Nii osavõtjate ja kui ka liikumise regulaarsuse seisukohalt oleks vaja ürituste sarja sagedasemaks muuta, vähemalt kord nädalas. Selleks aga puudub käesolevalt tööjõuressurss, mistõttu nii nende kui ka mitmete teiste terviseedenduslike ürituste läbiviimiseks oleks vajalik palgata eraldi inimene tööle. Nimetaks teda siinkohal terviseedenduse spetsialistiks, kelle ülesandeks oleks liikumisseriaalide sagedasem ja muude terviseürituste regulaarne korraldamine, terviseedenduslike teavitusürituste, kampaaniate käivitamine, ehk siis mitmed tegevused, mida käesoleva profiiliga seonduvas tegevuskavas on sõnastatud.

- Seniselt toimuvate liikumisseriaalide laiendamise kõrval tuleks tegeleda ka liikumisharrastuste propageerimisega uute sihtgruppide hulgas. Selleks tuleks seriaalid muuta uutele sihtgruppidele kättesaadavaks. Terviseprofiilist nähtub, et terviseprobleemid on rohkem levinud meeste hulgas. Seega tasuks mõelda, milliste viisidega teha liikumisharrastused meestele haaravamaks. Terviseprofiili töögrupi ettepanekutes pakuti välja selleks uute kaasaegsete tehniliste vahendite kaasamist, näiteks GPS-ga orienteerumismatkad, fotomatkad, jalgrattamatkad maastikul. Motiveerimaks osalejaid regulaarsusele on ka praeguselt liikumisseriaalides osalejatele ettenähtud auhinnad, igal korral pakutakse suppi. Auhindadega saab samamoodi propageerida tervislikku toitumist, näiteks auhinnaks mahl, jogurt ja eluviisi, näiteks sammulugejad, kõnnikepid jmt. Liikumisseriaalide ajal võiks olla võimalik ka tegeleda oma tervisenäitajate hindamisega, näiteks liikumisel kasutada pulsikellasid, liikumise lõppedes mõõta pulssi ja vererõhku. Liikumisseriaalide laiendamisel puhul on oluline, et informatsioon sellest jõuaks võimalikult paljudeni. Sellel eesmärgil tuleb tähelepanu pöörata teavitamisele, kasutades selles kõiki infoedastamise viise: raadio, kohalik ajaleht, internet, samas ka linna ürituste infovoldiku postitamine igasse postkasti nii eesti kui vene keeles, haarates sellega muukeelset elanikkonda, kes terviseprofiilist nähtuvalt on liikumisharrastuste osas passiivsem. Liikumisharrastuste organiseeritud läbiviimisele tähelepanu tõmbamiseks oleks vajalik hooaja seriaalide avamine mõne kättesaadava üritusega, näiteks vabaõhukontsert. Arvestades paikkonna elanike sissetulekute vähesust on tervisepordi harrastamiseks vajalike vahendite hankimine üldiseks kasutamiseks (jalgrattad, rullisused, kõnnikepid).
- Senistest terviseteadlikkuse tõstmise tegevustest on üks populaarsemaid olnud eakate ühenduste poolt korraldatavad tervisepäevad, mida korraldatakse regulaarselt. Vajalik on nende tegevuste toetamise jätkamine. Eakad ja puuetega inimesed on organiseerunud mitmetesse liikumisharrastuse seltsidesse (tantsu- ja võimlemise rühmad), nende tegevuskohaks sai 2009. aastal renoveeritud Valgamaa Puuetega Inimeste Koda seminariruumide, kummikattega treeningusaali ja jõusaaliga. Majja on koondunud puuetega inimeste seltsid ka oma igapäevasemateks kokkusaamisteks ning muudeks huviharrastusteks. Vajalik on Koja ülalpidamiskulude finantseerimine, et ühendused saaksid maja võimalusi aktiivselt kasutada. Ühekordse üritusena läbi viidud meestele suunatud tervisepäev leidis samamoodi aktiivset osavõttu, seega oleks taoliste ürituste korraldamine edaspidiselt äärmiselt vajalik, arvestades meeste kehvat terviseteadlikkust ja –käitumist. Tervisepäevade korraldamises on vajalik hõlmata ka uusi sihtgrupe, näiteks mitmed tervisenäitajate poolt riskirühma kuuluvad töötavad inimesed, korraldades ettevõtetes ja asutustes tervisepäevi ja muuhulgas ka sotsiaalse sidususe eesmärgil korraldada firmade spordipäevi.
- Kõrge töötuse tingimustes tuleb tähelepanu pöörata töötuks jäänud inimestele, kuna töötus on mitmete tervisenäitajate puhul oluliseks riskiteguriks. Sotsiaalse kaasatuse ja kahjuliku tervisekäitumise ennetamise eesmärgil on oluline pakkuda töötutele tegevust, sellel eesmärgil tuleb maksimaalselt ära kasutada olemasolevaid tööturuteenuseid (tööharjutus), organiseerida töötutele sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuseid, luua sotsiaalseid töökohti. Nimetatud tegevusi on võimalik siduda ka terviseedenduslike tegevustega. Nii näiteks saaks luua sotsiaalseid töökohti linna heakorra valdkonnas,

kus saaks hooldada olemasolevaid terviseradasid ja rajada uusi, pöörata rohkemat tähelepanu linna tänavate heakorraprobleemidele, mis võivad olla traumade tekitamise põhjuseks (jää ja lumi tõrje katustelt, libedusetõrje eraomanike poolt hooldamata tänavalõikudel, kodus elavatel eakatel elamispiinal parenduste tegemine õnnetuste vältimiseks). Samasuguseid tegevusi saab ellu viia ka töõharjutuse programmide raames, kus töõharjumuste säilitamise ja taastamise kõrval on oluline osa ka nõustamisel ja koolitusel, mille teemadeks võivad olla terviseteadlikkuse tõstmine, terviseriskide hindamine. Samuti tuleb töötuid kaasata olemasolevatele liikumisharrastustele. Vajalik on linnas töötutega tegelevate mittetulundusühingute tegevuse rahaline toetamine ja kaasfinantseerimine projektide korral.

- Traumade ja õnnetuste ennetamise tegevust oleks vajalik sihitada senisest rohkem täiskasvanutele. Terviseprofiilist nähtub, et tuleohutuse olukord on problemaatiline tingituna koduste küttekollete halvast seisukorrast. Suitsuandurite vajalikkuse teadvustamine on paranenud, kuid 100 %-list elamispiindade suitsuanduritega hõlmatust pole tagatud. Siinkohal on vajalik Valga linna ja Päästeameti senise koostöö jätkumine ennetustegevustes ning vahendite leidmine abistamiseks linnaelanikel parandada oma elamistingimusi, eriti just küttekoldeid. Kuna linna läbib jõgi ja suviti on avatud seal supluskoht, siis on vajalik tegeleda ka veekogudega seotud õnnetuste ennetamisega. Supluskohas on olemas rannavalve, samas on ei kata see kogu linna läbivat jõeosa. Õnnetuste ennetamise kampaaniates võiks linna suuremate ürituste ajal rannaalal läbi viia õnnetuste ennetamise alaseid üritusi ja õpetada esmaabi andmise võtteid.
- Terviseprofiilis tõusid paikkondliku probleemina esile Eesti keskmisest kõrgemad näitajad haigestumisel pahaloomulistesse kasvajatesse ja vereringeelundite haigustesse. Kohaliku elu korraldamise tegevustes saab siinkohal pöörata tähelepanu eelkõige linnaelanike liikumisharjumuste süvendamisele ning koostööle erinevate haiguste varajases faasis avastamise programmidega.
- Paikkondlikuks tõsisemaks haigusprobleemiks on tuberkuloos, Valgamaa oli 2008. aastal haigusjuhtude osas 3. kohal Eestis, 2007. aastal isegi 1. kohal. Tähelepanu tuleb ka pöörata asjaolule, et ravimresistentse tuberkuloosi esmaste juhtude esinemissageduselt oli Eesti 2008. aastal Euroopas esikohal. Kõrge nakkusohu kõrval on tuberkuloos ka sotsiaalne haigus ja haigestuvad need, kelle immuunsus on nõrgem. Väga suur riskigrupp tuberkuloosi haigestumisel on HIV-positiivsed, muid raskeid haigusi põdevad inimesed, alkoholi kuritarvitajad ja eakad. Oluliseks ennetusmeetmeks on siinkohal kindlasti immuunsüsteemi tugevdamine, selles on oma osa ka värskes õhus liikumisharjumustel ja tervislikul toitumisel. Samuti saab kohalik omavalitsus tähelepanu pöörata riskigruppidele, näiteks vähekindlustatud isikud, võimaldades neile ligipääsu arstiabile ja ravimitele sotsiaalabisüsteemi kaudu. Viimastel aastatel on Valga linnavalitsuse sotsiaalabiamet teinud tõhusamat koostööd AS Valga Haiglaga avastamiseks tuberkuloosi riskirühmade hulgas. Sellel eesmärgil on sotsiaalabiamet suunanud oluliste toimetuleku- ja alkoholiprobleemidega isikuid Valga Haiglasse tuberkuloosikontrollile, eelnevalt kokku leppides, et isikule tagatakse uuringud ja arstile vastuvõtt, sõltumata ravikindlustuse ja raha olemasolust. Samal ajal antakse informatsiooni ka tuberkuloosahaigega kontaktis olnud isikute kohta, toimetatakse lapsi uuringutele, kompenseeritakse kulusid ravimitele ja raviteenustele jpm.
- Tuberkuloosahaigete kui juba olemasoleva probleemi kõrval tuleb Valga linnal olla valmis ka HIV-nakkuse ja AIDS-ahaigetele sotsiaalteenuste osutamiseks, just institutsionaalne hooldus. Praeguselt ei ole hooldusasutused valmis ega ka tehniliselt võimalised pakkuma ööpäevaringset asutuses hooldust eelnimetatud haigusega inimestele, kui selline vajadus peaks päevakorda tekkima. Vajalik oleks sotsiaalhoolekande asutuses (sotsiaalimaja, hoolekandekeskus) luua võimalused nende isikute hoolduseks, eelkõige teiste isikute ja personali turvalisust silmas pidades.
- Jätakuvalt tuleb tähelepanu pöörata tervisliku toitumise propageerimisele, mis on oluline haigusennetuse meede. Jätkata tervisliku toitumise programme koolides (piimanina) ning osaleda tervislikule toitumise propageerimisele suunatud kampaaniates (leivanädal).

VIII Valga linna terviseedenduslik tegevuskava 2010 – 2013

Eesmärgid/tegevused	2010	2011	2012	2013	Elluviijad ja partnerid	Finantsallikad
Terviseedendusliku tegevuse koordineeritud elluviimine						
Terviseedenduse spetsialisti töökoha loomine terviseedenduslike laiendatud tegevuste elluviimiseks					Valga LV SA Valga Sport Koolid Lasteaiad	Linnaeelarve Projektid
Linna tervisenõukogu loomine, koolitamine ja käivitamine terviseedendusliku tegevuskava täiendamiseks						
Tervist edendavate koolide ja lasteaedade võrgustikuga liitumine						
Liikumisharrastuste propageerimine						
Spordiklubide tegevuse rahaline toetamine					Valga LV	Linnaeelarve Projektid
Liikumisseriaalid terviseradadel kord kuus						
Liikumisseriaalide laiendamine (kord nädalas, uued viisid ja sihtgrupid, tervisenäitajate hindamine)						
Linna spordi- ja kultuuriürituste infovoldik igasse postkasti						
Koolide ja lasteaedade spordi- ja perepäevad						
Paikkonna elanike teadlikkuse tõstmine tervislikkust toitumisest						
Valga linna koolides „Piimanina” programmi jätkamine					Valga LV Toitlustamisettevõtted	Linnaeelarve Projektid Ettevõtjad
Teavituskampaania kauplustes ja linna suurürituste ajal (jagatakse tervisliku toitumise infovoldikuid, tervislikke salateid ja komponente, mahe- ja täisteratooteid)					Toiduainete suur- ja väiketootjad Toidu-kauplused	
Suuremate tervisliku toitumise kampaaniate (südamenädal, leivanädal) raames ürituste korraldamine					Valgamaa Kutseõppekeskus	
Riskirühmade terviseteadlikkuse tõstmine						
Meeste tervisehindamise teabepäevad (meeste ja naiste terviseriskide teadvustamine, EKG, kolesterooli, glükoosi, vererõhu, kehamassiindeksi mõõtmine) töökohtades ja Spordihallis					Valga LV SA Valga Sport	Linnaeelarve Projektid
Meeste huvi tõstmine linna terviseradadel liikumise vastu (traditsioonilistele liikumisseriaalidele tuua uuenduslikke, mehi huvitavaid viise, näiteks GPS-dega orienteerumismatkad, fotomatkad)						
Ettevõtete ja asutuste spordipäevad						
Eakate tervisepäevade regulaarne korraldamine (terviseriskide hindamine, tervise teabe jagamine, liikumisharrastuste läbiviimine), eakate ja puuetega inimeste seltside tegevuskoha, Valgamaa Puuetega Inimeste Koja tegevuse rahaline toetamine					Valga LV Eakate ühendused	Linnaeelarve Projektid
Terviseedendusliku teabe ja tegevuse toomine töötute tegevusprogrammidesse (töõharjutus, rehabilitatsiooniprogrammid, sotsiaalsed töökohad) ning vastavate projektide tegelevate MTÜ-de tegevuse rahaline toetamine ja projektide kaasrahastamine					Valga LV Mittetulundus-ühingud	Linnaeelarve Töötukassa Projektid

Traumade ja õnnetuste ennetamine						
Traumade ja õnnetuste ennetamise alased koolitused koolides õpetajatele ja õpilastele					Valga LV Päästeamet Punane Rist Politsei- ja Piirivalve- amet	Linnaeelarve Projektid Ennetus- programmide
Haridus- ja sotsiaalhoolekandeasutuste tuleohutusnõuetele vastavaks viimine						
Tuleohutusriskide hindamine kodudes, koostöös Päästeameti kampaaniatega						
Elanike materiaalne abistamine küttekollete parandamisel						
Rannavalve tagamine Pedeli supluskohas hooajal						
Veekoguga seotud õnnetuste ennetuskampaaniad, ohutu päästmise ja esmaabivõtete õpetamine						
Koduste remondivõtete õpetamine näidisobjektidel						
Tuberkuloosi uute haigusjuhtude ennetamine						
Tuberkuloosi riskirühmadele tervishoiuteenustele ligipääsu tagamine					Valga LV AS Valga Haigla Hoolekande- asutused	Linnaeelarve Projektid
Tuberkuloosi ja ka HIV/AIDS haigete institutsionaalsete hooldusteenuste pakkumine						
Sotsiaalse sidususe suurendamine						
Riskikäitumise ennetamise süstemaatilised koolitused lapsevanematele, lasteaedade ja koolide õpetajatele					Valga LV	Linnaeelarve Projektid
Tegevuse ja teenuste jätkumine spordi, hariduse, kultuuri ja sotsiaalvaldkonnas vähemalt praeguses mahus					Valga LV	Linnaeelarve

IX Lisad

LISA 1. Pahaloomuliste kasvajate haigestumuskordajad 100 000 elaniku kohta paikmegruppide/ valitud paikmete järgi Eestis ja Valga maakonnas.

		2000	2002	2004	2006
Kõik paikmed (C00–C97)	Eesti	439,499	430,282	476,325	497,191
	Valga maakond	394,163	421,38	360,381	425,372
Kõik paikmed v.a. nahk (muu) (C00–C97 v.a.C44)	Eesti	392,037	379,79	419,999	438,615
	Valga maakond	357,822	356,335	323,199	390,648
Huul, suuõõs, neel (C00–C14)	Eesti	11,464	9,274	11,488	9,974
	Valga maakond	19,568	11,312	20,021	17,362
Seedeelundid (C15–C26)	Eesti	112,303	103,854	111,095	115,515
	Valga maakond	106,228	84,842	80,085	95,492
..Söögitoru (C15)	Eesti	4,162	3,312	4,743	4,094
	Valga maakond	5,591	8,484	2,86	2,894
..Magu (C16)	Eesti	35,925	29,22	28,978	31,633
	Valga maakond	19,568	19,796	28,602	31,831
..Käärsool (C18)	Eesti	28,258	30,472	31,424	32,749
	Valga maakond	11,182	28,281	20,021	11,575
..Pärasool jm. (C19–C21)	Eesti	21,175	19,284	23,197	21,287
	Valga maakond	25,159	16,968	5,72	20,256
..Kõhunääre (C25)	Eesti	14,166	11,85	13,489	16,672
	Valga maakond	30,75	11,312	14,301	23,149
Hingamis-, rindkeresisesed elundid (C30–C39)	Eesti	61,847	58,661	56,993	56,343
	Valga maakond	39,137	50,905	60,063	46,299
..Kõri (C32)	Eesti	5,622	5,667	5,04	4,912
	Valga maakond	8,386	14,14	14,301	5,787
..Hingetoru, bronh, kops (C33–C34)	Eesti	54,326	51,596	49,73	49,347
	Valga maakond	27,955	36,765	40,042	34,724
Nahk (melanoom) (C43)	Eesti	8,616	8,906	10,821	12,653
	Valga maakond	13,977	0	2,86	8,681
Nahk (muu) (C44)	Eesti	47,462	50,492	56,326	58,576
	Valga maakond	36,341	65,045	37,182	34,724
Rind (C50)	Eesti	39,941	44,824	45,654	44,881
	Valga maakond	27,955	39,593	22,881	28,937
Naissuguelundid (C51–C58)	Eesti	40,525	39,009	41,429	44,211
	Valga maakond	44,728	56,561	31,462	37,618
..Emakakael (C53)	Eesti	11,902	11,335	13,414	11,834
	Valga maakond	8,386	16,968	5,72	14,468
..Emakakeha (C54)	Eesti	13,435	13,985	13,859	14,886
	Valga maakond	16,773	8,484	14,301	14,468
..Munasari (C56)	Eesti	11,245	10,304	10,895	14,067
	Valga maakond	11,182	28,281	8,58	8,681
Meessuguelundid (C60–C63)	Eesti	28,915	33,489	51,879	63,638
	Valga maakond	25,159	25,452	45,763	69,448
..Eesnääre (C61)	Eesti	27,309	31,576	49,656	60,884
	Valga maakond	25,159	25,452	40,042	69,448
Kuseelundid (C64–C68)	Eesti	33,881	32,091	35,648	36,024
	Valga maakond	33,546	50,905	31,462	34,724

..Neer, neeruvaagen (C64–C65)	Eesti	18,255	16,266	19,047	19,426
	Valga maakond	2,795	19,796	14,301	5,787
..Kusepõis (C67)	Eesti	15,042	15,53	15,786	16,077
	Valga maakond	27,955	31,109	17,161	28,937
Peaaju ja kesknärvisüsteem (C70–C72)	Eesti	5,988	6,035	5,929	7,741
	Valga maakond	2,795	0	5,72	5,787
Kilpnääre (C73)	Eesti	5,33	4,343	5,41	5,359
	Valga maakond	0	2,828	2,86	2,894
Paige teadmata või täpsustamata (C76–C80)	Eesti	9,711	7,434	9,19	10,495
	Valga maakond	11,182	8,484	5,72	8,681
Lümfoomid (C81-C85/C96)	Eesti	12,121	10,746	12,896	10,718
	Valga maakond	11,182	14,14	2,86	11,575
Leukeemia (C91–C95)	Eesti	10,661	11,408	12,673	11,016
	Valga maakond	13,977	5,656	8,58	23,149

Allikas: Tervise Arengud Instituut, 06.11.2009

LISA 2. Tubakasuitsule eksponeeritus ühiskondlikes ruumides

	Viibimise aeg	Vanuserühmad					
		16-64	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64
2008	Ei viibi	78,5	61,2	77,5	81,5	83,5	89
	<1 tund päevas	15,2	27,5	18,2	12,7	11,5	5,8
	1-5 tundi päevas	4,6	8,5	3,6	4,5	3,4	2,9
	> 5 tundi päevas	1,7	2,8	0,7	1,4	1,6	2,3
2006	Ei viibi	65,6	36,4	56,1	67,6	78,6	86,6
	<1 tund päevas	24,5	42,3	31,7	23,9	15,9	10,3
	1-5 tundi päevas	7,8	17,4	9,5	6,4	4,5	1,9
	> 5 tundi päevas	2,1	3,9	2,6	2,1	1	1,2

Möötühhik: protsent

Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 19.01.2010

LISA 3. Tubakasuitsule eksponeeritus töökohas

	Viibimise aeg	Vanuserühmad					
		16-64	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64
2008	Ei viibi	71,8	65	74,6	70,3	70,4	79
	<1 tund päevas	15,2	19,6	13,7	15,3	17,5	9,6
	1-5 tundi päevas	7,1	8,3	6,4	8,8	7	4,9
	> 5 tundi päevas	5,8	7,2	5,2	5,6	5,1	6,5
2006	Ei viibi	67,4	60,7	66,1	65,3	69,9	74,6
	<1 tund päevas	15,9	18,1	17,7	14,9	15,6	13,3
	1-5 tundi päevas	8,4	9,9	9,3	9,3	7,3	6,2
	> 5 tundi päevas	8,3	11,3	6,9	10,5	7,2	5,9
2004	Ei viibi	60,6	50	57,5	58,7	66,1	71,2
	<1 tund päevas	19,6	26,7	19,5	21,4	16,4	14,4
	1-5 tundi päevas	10,2	14,4	11,8	11	7,1	6,9
	> 5 tundi päevas	9,6	8,8	11,2	8,8	10,4	7,5
2002	Ei viibi	64,4	59,2	68	64,6	59,9	73,5
	<1 tund päevas	15,8	19,7	13,8	13,5	20,3	9,7
	1-5 tundi päevas	10,7	11	8,9	12,2	11,9	8,4
	> 5 tundi päevas	9,1	10,1	9,4	9,6	7,9	8,4

Möötühhik: protsent

Arvesse on võetud ainult töötavad respondendid

Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 19.01.2010

LISA 4. Tubakasuitsule eksponeeritus kodus

	Kodus suitsetamine	Vanuserühmad					
		16-64	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64
2008	Ei	73,3	67,4	76,8	78	70,9	73,5
	Jah	26,7	32,6	23,2	22	29,1	26,5
2006	Ei	68,4	61,9	74	68,4	65,6	72,3
	Jah	31,6	38,1	26	31,6	34,4	27,7
2004	Ei	65,2	55,5	69,6	64,6	64,7	71,7
	Jah	34,8	44,5	30,4	35,4	35,3	28,3
2002	Ei	55,9	51,6	56,1	53,9	56	62,2
	Jah	44,1	48,4	43,9	46,1	44	37,8

Möötühhik: protsent

Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 19.01.2010

LISA 5. Tervise enesehinnang soo ja piirkonna järgi

Hinnang tervisele	Sugu	Piirkond	2008	2006	2004
Hea või väga hea	Mehed	Harju ja Rapla maakond	52,7	50,6	50,3
		Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	43,9	40,2	38,4
		Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	42,4	40,7	38,1
		Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	47,1	44,6	39
		Lääne, Saare ja Hiiu maakond	51,3	35,1	43,5
	Naised	Harju ja Rapla maakond	54,7	50,1	47,5
		Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	44,8	35,7	34,8
		Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	53	45,3	40,4
		Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	57,2	45,6	36
Keskmine	Mehed	Lääne, Saare ja Hiiu maakond	46,9	47,7	36,5
		Harju ja Rapla maakond	40,7	41,6	42,2
		Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	46	50,4	52,7
		Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	42,7	43,2	44,2
		Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	40,7	42,8	45,9
	Naised	Lääne, Saare ja Hiiu maakond	40	50	42,4
		Harju ja Rapla maakond	40,1	43,4	43,8
		Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	44,4	55,1	50,8
		Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	36,1	40,6	48,5
Halb või väga halb	Mehed	Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	35,6	44,4	53,4
		Lääne, Saare ja Hiiu maakond	41,7	42,1	51
		Harju ja Rapla maakond	6,7	7,8	7,5
		Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	10,2	9,4	9
		Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	14,9	16,1	17,7
	Naised	Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	12,2	12,7	15,1
		Lääne, Saare ja Hiiu maakond	8,8	14,9	14,1
		Harju ja Rapla maakond	5,2	6,5	8,8
		Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	10,8	9,2	14,4
		Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	10,8	14,1	11,1
		Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	7,2	9,9	10,5
		Lääne, Saare ja Hiiu maakond	11,5	10,3	12,5

Mõõtühik: protsent

Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 19.01.2010

Kasutatud kirjandus

1. Kohaliku omavalitsuse ja maakonna terviseprofili koostamine. Juhised. Tervise Arengu Instituut, 2009. URL: http://www.terviseinfo.ee/web/failid/KOHALIKU_OMAVALITSUSE_JA_MAAKONNA_TERVISEPROFIILI_KOOSTAMINE_est_2009.pdf
2. Nakkushaigused ja immunoprofülaktika 2008. Raport, Terviseamet. URL: http://www.terviseamet.ee/fileadmin/dok/Nakkushaigused/statistika/2008/Epid_ylevaade_2008.pdf
3. Linnad ja vallad arvudes 2008. Kogumik. Statistikaamet, 2008. URL: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=15581&publication_title=Linnad+ja+vallad+arvudes.+2008.+Cities+and+Rural+Municipalities+in+Figures&id=32392
4. Vaesus Eestis. Kogumik. Statistikaamet, 2010. URL: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=21168&publication_title=Vaesus+Eestis.+Poverty+in+Estonia&id=32392
5. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2005/2006 õppeaasta. Tervise Arengu Instituut, K.Aasvee, A.Poolakese, A.Minossenko, A.Kurbatova, 2007. URL: http://www2.tai.ee/uuringud/Rahva_tervis/Eesti_kooliopilaste_tervisekaitumise_uuring_2007.pdf
6. Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2008. Tervise Arengu Instituut, M.Tekkel, T.Veideman, M.Rahu, 2009. URL: <http://www.rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/163/1/TerviseArenguInstituut2009.pdf>
7. Valga linna arengukava 2007-2013. Valga Linnavalitsus, 2007. URL: <http://www.valgalv.ee/et/Linnakodanikule/Projektid-ja-arengukavad>
8. Valga linna ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni arengukava 2008 – 2019. Valga Linnavalitsus, 2008. URL: <https://www.riiqiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13018033&subid=13025420>
9. Valga linna üldplaneering. Valga Linnavalitsus, 2007. URL: <http://www.valgalv.ee/UserFiles/ehitus%20planeerimine/detailplan/uldplane%20seletuskirj.pdf>
10. Valga linna üldplaneeringu strateegilise keskkonnamõju hindamise aruanne 2006. A. Järvet, Valga Linnavalitsus, 2006. URL: <http://www.valgalv.ee/UserFiles/ehitus%20planeerimine/detailplan/Valga%2520UP%2520KSH%2520aruanne.pdf>
11. Elanikkonna tuleohutusteadlikkuse seire 2008. Päästeamet, 2008. URL: http://www.rescue.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=21125/Tuleohutusteadlikkuse+seire_aruanne2008PA.pdf